

Van de toelatinge ende decreete Godts

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, *'Van de toelatinge ende decreete Godts'*, uit: D.V. Coornhert, *Wercken. Deel II*,
Jacob Aertsz. Colom, Amsterdam 1630

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001vand05_01/colofon.php

© 2012 dbnl

The logo for the Dutch Bibliography (dbnl) consists of the lowercase letters 'dbnl' in a blue, sans-serif font. The letter 'd' is stylized with a small hook at the top.

Aen de Almoghende Waerheyt.

Dat uwe vyandt (de loghen) met konste verciert is, ende den grooten hoop aenghenaem, is my onverborghen. Van ghelijcken dat u Woordt voor de Wereldt niet min vyantlijck en is ende ongonstigh, dan dit myn schryven slecht ende onkonstigh: daeromme ick hier door oock niet anders en verwachte, dan uwe Dienaren ghewoone zijn te behalen: te weten, bespottighe van den ghemeynen hoope, ende vervolginghe van des Wereldts Heylighen. Maer want ick ghenootsaeckt zijnde, dit bestaen hebbe tot uwen dienste, Al verwinnde waerheydt, ghetrouwe Meester Iesu Christe, hebbe ick my hier inne willen vertroosten op uwe goedertierenheydt, dien ick met herten bidde tot uwes Rijcks vermeerderinghe, te beschermen het ghene door uwen Gheest, ende te beschamen het ghene door menschelijck onverstandt hier gheschreven is, door u onwaerdighe Dienaer

Dierick Coornhert.

Aen den goet-willighen Leser. *Voor-reden*

MEen leest by Herodotum, dat tot Babylonien, eer zy den Medecijs gebruyckten, een Wet was, datmen den krancken aen de merckt brachte, om van hare sieckten raedts te pleghen metten voor-by-lijdende luyden, die gelijcke sieckten ghehadt ofte in anderen gheweten mochten hebben, De welke dan den Krancken aen-spraecken ende vermaenden om te doen den raedt, daer door zy luyden selve, ofte andere van ghelijcker sieckten ghenesen waren gheweest. Oft wy luyden nu in een verwert Babylonien zyn gheraeckt, ende of wy oock rechte Medecijs ghebruycken, en staet my hier niet te ondersoecken. Maer dat ick my altydt stille ghehouden, niemandts religie ghelastert, ende met elck (nae mijn vermoghen) vrede onderhouden hebbe, is ontwijffelijck bekendt allen den ghenen die my kennen. Nu was sulck myn doen eenighe Calviniaensche Medecijs-meesters onlydelijck, daer door zy, niet Christelijck in myn aengesicht, my tot mijnder beteringhe ghestraft, maer gantsch onchristelyck achter mynen rugghe tot schendinghe mijnder namen, een gheruchte van my verspreyt hebben, dat ick met een dootlijcke ende pestilentielle kranckheydt ben beladen. Al hoe wel ick nu van sulcke kranckheydt gheen teecken altoos in my en konde bemercken, maer daer teghen klaerlijck bemerckte, dat sulcke henluyder venijnighe achterklap van my niet en quam uyt oordeel, oft uyt waerheydt, maer niet dan uyt enckele partydigheydt ende loghen, Soo en hebbe ick nochtans 't selve niet gantsch moghen verachten, eensdeels om met waerheydt sulcke valsche achterklap onder ooghen te treden ende te beschamen, ende oock eensdeels om myne vyanden tot mynen nut te ghebruycken, ende het gene in haren achterklap noch eenichsins waerheydt soude moghen wesen (soo sich gheen loghen sonder waerheydts mom-aensicht laet verkoopen) te bekennen ende aen te nemen. Naedemael nu dese sieckte die zy my op dichten, niet en spruyt uyt mynen wandel ende leven, daer op zy luyden (hoe wel zy in desen Argi zyn, niet altoos en weten te seggen, maer uyt mynen gheloove, d'welck zy luyden Kettersch ende Godtloos noemen, ende dit om gheen ander oorsaecke dan overmidts ick met goeder conscientien allen den opinien Calvini ende Beze niet en mach aen nemen: So hebbe ick hier in drie Boecxkens schriftelijck voor ooghen ghesteldt eenighe uyt menichvuldighe redenen ende oorsaecken, die my krachtelijck verbieden allen de Calviniaensche opinien toe te stemmen. Hier mede sitte ick nu op de merckt voor allen by gaende luyden. Niet als die my selven sieck bekenne te wesen, ter oorsaecken voorschreven, maer als die buyten mynen weten, soo my voormaels wel ghebeurt is) eenige sieckte onder de leden mach hebben, welke ongevoelijcke kranckheden gemeynlick de sorghelijckste zyn.

Ende wil hier mede gantsch vriendelijck allen voor-by-lyders, dat is, allen Lesers deser Boecxkens, ghebeden ende vermaent hebben, dat zy aendachtelijck letten op myne redenen, de selve rypelijck oordeelen, ende my (hebben zy verstandt) mijn sieckte overtuyghen ende den waren remedien daer teghen aen wysen. Of, soo zy dit niet en vermoghen, dat zy ten minsten mynenthalven een goede ruste nemen, my mynen Heere laten vallen ende opstaen, ende dat zy so eenmael ophouden van haere gheloovens ghenooten door lasterlijcken achterklap te argheren, van hen selve Godes strenghe oordeel, opten halse te haelen, door hen valsche ende stoudt veroordeelen,

ende van hen selven uytten Rijcke Godes te bannen, door hen Godloose
bescheldinghen. Willen

zyluyden partydich blyven, ende in 't schelden volherden, ick sal 't lyden: Laten zy af van sulck quaet, ick sal my verblyden. Vermaent my yemant, die neme aen den persoon eens goeden Medecijns, die niet hatelijck maer minnelijck, niet spijlich maer goetlijck, ende niet om te verderven maer om te ghenesen, den krancken zyne recepten aen-radet maer niet aendwinghet. Bestaetmens met my oock anders, soo hope ick met Godts hulpe sulck verderflijk doen, noch tot mijnder stichtinghe te ghebruycken. Wilt ghy Leser dat u het lesen deser Boecxkens oock stichtelijck zy, soo geeft gheen vooroordeel ten aenschou, so vande ongheachtheydt mijns ongheleerden, als vande groot-achtbaerheydt der twee gheleerden, welcker opinien hier ondersocht ende wedersprooken worden, Ghemerckt een ongeleerde onderwylen oock wel de waerheyte spreecket, ende men geen so geleert en vint die somtyts niet en doolt, want in vele dingen missen wy alle te samen.

Vaert wel.

Aen den Leser.

*MEn vint menschen so simpel en geck
 Dat sy, merckende eenigh ghebreck
 In een Leer; dien gantsch verlaten:
 Sien sy dan eenigh schijn van waerheydt
 In een ander Leer; sonder swaerheydt
 Sy die gantschelijck aenvaten.
 Recht of hy in allen moest missen
 Die eens doolt uyt menschelijck gissen:
 Dolen wy niet al te samen?
 Al is oock yemant een waerheyte kont,
 Gheeft hem die van al den sin terstont?
 Mach sulck niet meer qualijck ramen?
 Al wort dan een valscheydt openbaer,
 Light verscheyt sigh d'helsche Tovernaer
 In een Enghel des lights behaeghlijck:
 Sou dien Constenaer konst ontbreecken?
 Sou hy oock niet Schrift konnen spreecken?
 Sou dien Leeu voorts rusten traeghlijck?
 Sou hy ons meer dan Christum, ontsien?
 Diē bragt hy Schrift, maer met valsche bedien
 Met misbruyck, met een vreemde sin:
 Dees list is hem nu niet vergeten,
 Die doet zijn Swijns blindelingh eten
 Draf voor broodt, sy slocken 't al in.
 De Schrift is waer, en heel eendrachtigh,
 Maer daerom ist niet al waerachtigh
 Daer de Duyvel die toe misbruyckt:
 Want hy de Schrift nae 't vernufte treckt,
 Zijn loghen met schijn van waerheydt dect
 En fenijn uyt 'sgeests bloemkens suyckt.
 Dus weest niet soo haest verleydelijck
 Swelght niet in soo onbescheydelijck
 Al datmen u biedt, onder 't aes
 Vander Schrift, die is velen een strick
 Ofte anghel, bedeckt met een stick
 Vette, maer dootlijcke kaes.*

*Brengtmē Schrift voort, ondersoeckt te hant
Of sulcks daer sy het reghte verstant
Oock vander Schrift die Leer ghemeyn:
Twijffelt ghy: laet u niet verdooven,
Hout stil, bidt Godt, wilt niet ghelooven
Ten stemt met zijn Gheest over een.
Proeft den gheesten, gheloofse niet al,
Ghelooft my oock niet, zydy niet mal,
Ghelooft gheen mensch, maer Godt alleen:
Ick ghelooft niet al, wat menschen lust,
Dit maeckt my een schadelijcke onrust
Men wilt Jae hooren, Ick segh Neen.
Elck wil des anders gheloof regeeren,
Dit doen, diemen voormaels sagh leeren
Dat sulcks den Christen niet betaemt:
Maer so ootmoedigh was haer ghedaght
Alst noch onder 't Cruys lagh sonder maght
Nu thoonet zijn maght onbeschaemt.*

Van de Toelatinghe ende Decrete Godts (soo die verkort is) by D. V. Coornhert.

Eerste Boeck.

Rom. 9. 20.

1. 1.

Dit Boecxken begint met de sproke totten Romeren int 9. capit, 20. verset, *O Mensche wie zijt ghy, die met Gode wilt twisten?* Die segghe ick dat Calvijn ende Beza misbruycken tot bedenckinge van heure opinie, van dat Godt het quade niet toe en laet, maer selve wil ende doet. Het welck wederschriftelijck is, ende met sich sleypt vele schadelijcke dolinghen rondelijck by henluyden in heure boecken gints en□ herwaerts uytghesproocken.

1. 2.

¹Als namentlijck, *Dat Godt den Mensche ten valle bequaem heeft ghemaect door een aengheboren broosheyt.*

¹In zijn *Calum. Nebulo. fol.*

Dat Godt door een verborghen decreet ter dolingen schickt of toe-eygent, den genen, die hy beveelt recht te gaen.

50.

²*Dat Godt gedecerneert heeft ende ghewilt, dat Adam soude vallen.* Met meer dergelijcken, so 't vervolgh sal thoonen.

²*Sycophāt. &c.*

1. 3.

Die sulcks wederspreekt, komen zy tegen mette voorsz woorden Pauli. So sietmen dat Beza gheseydt hebbende, dat de verworpene sich van Gode niet en mogen beklagen, hoe wel zy nae den decrete Godes in Adam zijn ghevallen, Schrijft alsoo: *Voldoet dat niet: ick sal roepen met Paulo: O Mensch wie zijt ghy, &c.*

1. 4.

Sulcx seyt Beza, niet de heylige Schrift. Die hem, Bezi, dan wederspreekt, die twist niet met Gode, maer metten mensche Beza: ten waer hy den menschen eerst vroet maeckte dat hy, Beza, self Godt zy. Siet soo misbruyckt Beza de Godtlijke Schrift, ende stelt sich self in Godes plaetse.

1. 5.

Calvijn derf vrymoedelijck in Godes oordeelen treden, ende en wil van zijn schriften niet geoordeelt hebben. ³God (seyt hy) treckt d' onnoosele vrucht van der moeders borsten ende werptse inden eeuwigen doot. Dat seyt de H. Schrift nergkens. Maer van zijne opinie of oordeel schrijvende, seyt hy: *De leere die wy houden, en magh van niemanden veroordeelt worden, dan van den ghenen die wyser willen wesen dan de geest Godes.*⁴

³*Calum. Neb. pag. 105. Inst. iij. 23 §. 6. §. 3.*

⁴*Prædest. pa. 198.*

1. 10. 11. 12.

Nopende nu 't verstandt der voorgaende woorden Pauli, bewijse ick daer uyt de heylige Schrift en□ uyt Augustino ghesproken te zijn niet totten gheloovigen

Heydenen, noch vele min totten geloovigen Joden, maer totten aerts-ghesinden Joden, die t'onvreden waren in 't hooren van hare verwerpinge, en □ derhalven tegen Gode preutelden. Want de gheloovige Joden ende Heydenen, der genaden Godes deelachtigh wesende, wel oorsake hadden van dancken, maer geensins van tegen Gode te twisten.

1. 14.

Immers Calvijn belijft elwaert self, *Dese berispinghe Pauli niet te strecken, dan totten hartneckigen. Prædest. pag. 70.* Ende dat is waer. Sulcks bleeck aen Abrahams vrymoedigheyt, seggende tot Gode: dat en sult ghy niet doen, te weten, den rechtvaerdigen vernielen metten onrechtvaerdigen. Dat en is u werck niet, ghy die al't Aertrijck oordeelt, (Gen. 18. 25.) welck oordeelen van Godes oordeelen Abrahams in 't goede ghevoelende vanden Heere, hem so weynigh van Gode qualijck was af genomen: dat die oock hem bewillighde al de Godtloosen te sullen sparen, so maer kleyn getal vromen waer gevonden gheweest in Sodoma. Daer blijkt desen uytsluyp Calvini ende Beze, gantsch ydel te zijn ende misbruyck der Godtlijcker Schriftueren.

Matth. 10. 29.

1. 16.

En koopt men niet twee Musschen om een penningh: nochtans en valt geen der selver opter aerden sonder uwen Vader.

Daer en handeldt Christus niet van de nootschickingen Godes, maer van der menschen onnoodighe sorghvuldigheden, omme haer daer af opwaerts te wijsen tot het betrouwen Godes. Wat diendt dit dan tot Beze voornemen?

1. 17.

Dat is hier mede te bewijzen dat God self al doet datter geschiet. Daer gheschiet goet ende quaet. Van't goede bekent elck Godt oorsake te zijn. Van't quade ontkenne icks. In't vallen van duysent Musschen gheschiet niet quaets. In't vallen van een Adam gheschiede groot quaet. Moet dit quaet Godt self veroorsaect hebben om dat hy't vallen der Musschen, daer niet quaets aen gheschiet, veroorsaect?

1. 19.

Anders heerschapt God over alle onredelijcke, ende anders over de redelijcke schepselen der werelt. Want die hebbē een gebod, dat zy moeten, maer dese een raet die zy mogen gehoorsamen. Psal. 31. 9. 4. Esdr. 4. 10. Psal. 103. 8, 148. 6. Prov. 8. 29. Jere. 5. 22.

1. 20.

So komt aller onredelijcke schepselen onderdanigheyt uyt enckel noot-dwangh door een ingeplante nature, ende derhalven geen deughde: maer der menschen gehoorsaemheyt haers Scheppers uyt vrye wille-keure, ende is deughde.

1. 23.

Hier teghen meynde Beza met het vallen voorsz vande Musschen te bewysen dat Godes wille een nootsakelijckheyt is alder dinghen. Sijn bewijs staet aldus:

Van sommighe gheschiedenissen daer geen sonde in en is ghelegen, als van het vallen eeniger Musschen, &c. is Godes wille oorsake. Daer by blijktt dat die oock oorsake is van alle gheschiedenissen daer sonde in is gelegen, als van't vallen Adams, &c. Of dat bewijs recht is, kan elck licht oordelen. Ick weet dat het niet en deught, ende dat Beza hier de H. Schrift misbruyckt.

1. 24.

Maer soo Beza wil bewijsen, dat Godes wille d'oorsaecke is van alle datter geschiet: soo moste hy doen blijcken datter niet quaets gheschiet, noch noyt en is gheschiet (te weten sonde ende niet pest, oorlogh, &c. dat goede straffe is, ende niet quaet of sonde) ende dan sal al de gantsche Bybel lieghen: of dat Godt selve het quade wil, veroorsaect ende doet, dat Gods lasterlijck is: of dat dese zijne Leere valsch is, dat waer is, ende alle Menschen om weten nut is, die sich met desen handel bekommeren.

Proverb. 16. 33.

„ De Loten worden inden schoot geworpen

„maer zy worden vanden Heere gematicht.

Deut. 19. 5.

Die zynen naesten onwetende slaet.

25.

Calvijn schrijft mede dat Godes wille oorsake is van al dat ter werelt gheschiet. De H. Schrift tuycht datter oock sonde ter wereltdt gheschiet: wie anders dan Godes wille maect dan Calvijn oorsake vande sonde? Dit sach hy wel noot-volghelijck uyt sulck zijn segghen, daerom seydt hy dat sulcks niet en volcht.

Waer by bewijst hy't? uyt dien dat Godt alles bestiert: soude dan bestieren vant quade ten goeden eynde een selve werck zijn, dat veroorsaecken is van't quade? soo heeft God selve oock inden Broederen Josephs haeren nijt op hem veroorsaect: want het blijktt dat God die ten goeden eynde heeft bestiert. ⁵ Soude dan uyt Gode die self de liefde is ende 'topperste goet, nijt die 't archste quaet is moghen veroorsaken? dese goede boom quade vruchten voortbrengende. Wie weet niet dat bestieren wat anders is dan veroorsaken eenichs dings of wercx.

⁵Gen. 37. 8. 45. 5, 50. 20. 1.
Joa. 4. 16. Mat. 12. 33.

1. 27.

Beza en vernoecht met de bestieringe Godes niet: overmits hem dunckt dat God dan ledich soude moeten zijn int straffen. Maer dat en volcht niet, noch hy bewijset ooc niet. Ick houde gaerne mette H. Schrift dat God altijd ledich is van't quade te willen, te doen, of te veroorsaecken. Duncket henluyden te strecken tot Godes eere ende der Menschen heyl, datmen Gode self make oorsaecke van 't quade, zy moghen sulcks bestaen te bewysen: maer dan bewysen zy self, dat de Manicheen veel eerlijcker en □ beter ghevoelen hebben ghehad vanden goeden Gode, dan dese luyden: want die om Godt d'oorsake van't quade niet toe te schrijven, eenē quaden God, die't quade (so zy seggen) veroorsaect, hebben willen versieren, daer dese luyden Gode self seggen oorsake te wesen van alle dat ter werelt geschiet, ende daerom oock van't

quade. Of zy moeten Libertiniserende segghen datter niet quaets en gheschiet, ende dan sal henlieden niemant ghelooven dan Godlosen die de H. Schrift niet en geloven.

1. 31.

In summa dit bewijs uyt den loten ende bijle is van eender aert alst voorgaende van de Musschen: want hier en is sonde noch quaedt, dus machmen hier uyt oock niet bewijsen dat Godes wil eenigh quaedt veroorsaect ofte doet.

Proverb. 16. 4.

De Heere heeft alle dinghen ghemaect om sijn selfs wille, oock den Godtlosen ten quaeden daeghe.

Of na der Zurchers oversettinghe.

De Heere doet alle dinghen om zyns selfs wille, oock als hy den Godlosen totter wraken ende straf behoudet.

33.

Beza tuyght op dese sproocke in weynigh kleyne bladekēs viermael Calvijn oock dickwerven, ‘al meest tot stutsele haerder Predestinatie: dees wil daer uyt spinnen dat Adam is ghevallen, niet door zijn vrye wille, maer door een verborghen decreet Godes, *Calumnie pag. 50.*

⁶Cordt begrip der gantscher Religie pag 10. 11. 18. 31.

‘Tgheen daer door yet gheschiet ende niet daer in het gheschiet, is oorsaecke des geens datter geschiet: is dan Adam ghevallen, niet door zijn vryen wille maer door Godes wille: salmen niet Adam moeten ontschuldigen ende Gode beschuldighen?

34.

Sonder wille geschiet geen sonde, ist door Adams wil niet gheschiet soo en heeft Adam niet ghesondight.

Item wast de wil of decreet des Almoghende Scheppers dat Adam soude vallen: hoe wast het swacke Schepsel moghelic staende te blijven.

35.

Alle sulcks volght uyt dit voorschreven Calvijns segghen. Maer nergens seydt de H. Schrift dat Adam door een verborghen decreet Godes is gevallen. Dit bestaet hy uyt dese woorden Salomonis te trecken, maer dat te vergeefs.

36.

Calvijns duydingh is dat Godt de Godloose sulcks ter verdoemenisse heeft gheschapen. Maer dat qualijck: want godloos zijn is quaet zijn, nu en heeft de goede Godt niet quaets geschapen. God en heeft dan de godloos geen godloos geschapen.

38.

Beza zijn voorsz Meesters dolingh willende beschermen, bekende self dat van Gode

niet gebrekelicks en mach gheschapien worden. Veel minder dan een godloos vol alder ghebreecken, daer is de Leerlingh teghen de Meester.

39.

De Zurcher text luyt gantsch anders, soo dat zy hier toe niet altoos en doet. Wat mach Calvijn dan bewijsen uyt een twijffelijcke oversettinghe? hy bewijst eerst dat de Zurchers doolen in hare, ende hy recht heeft in zijne oversettinge. Des niet te min neem ick hier desen spreucke Salomonis nae Calvijns ende Beze, niet na der Zurchers oversettinge: om sien ofmen dan noch eenigh bewijs daer uyt mach trecken, dat Godt het quade niet toe laet, maer selve doet, daer toe zy die in-voeren.

42. 43.

Indien Duyvel ende Enghel een dingh is van ghelijcken godloos ende mensch: so zijn alle Engelen Duyvelen, ende alle menschen godlosen geen over al uyt ghenomen. Dit's valsch. Wat anders is dan een Engel ende een Duyvel, so mede een mensch en □ een godloos. God heeft Engelen, geen Duyvelen, oock menschen, gheen godlosen gheschapien: maer de goet-ghemaecte Enghel heeft sich self een Duyvel, ende de goedt-gheschapien mensch heeft sich self een godloos gemaect vermidts haer sondighen.

44.

Beza schrijft *dat Godt zijn ghebreckelick „werck (so hy alsulcks mochte scheppen) niet „rechtvaerdelick soude hebben moghen verdoemen.,* Een godloos is een gebrekelick werck „Godes, na heurluyder duyden van dese sproke. So en mach God een godloos niet rechtvaerdelijck verdoemen. *B. S. pag. 77.*

47.

Mensch en Sondaer zijn twee: alle godtloos is een Sondaer, maer alle Sondaer is geen godloos. God heeft den Mensch geen Sondaer geschapien, hoe veel min een Godloos die arger is dan een Sondaer.

49.

Al wat Godt heeft gheschapien is goedt.⁷ Heeft Godt de godtloos soodanigh gheschapien, soo is godloos zijn goedt, als een goedt schepsel Godes.

⁷Gen. 1. 31.

50.

Godlosigheyt komt voort uytten godloosen. Is de goddeloos godloos van God geschapien, soo komt godlosigheyt voort van Gode, die van selve godtloos soude moeten zijn, machmen yet godlosighers ende lasterlijcker van Gode bedencken.

51.

Musculus schrijft op dese sproke, De godloose als godloos en is niet uyt Gode, maer uyt zijnen Vader den Duyvel.⁸

⁸Iohan. 8. Muscul. Dusæ de creat. ært. 5. in sine.

Ephes. 1. 11.

„ God doet alle dinghen na den raet sijns willen.

”

55.

⁹Dat toelaten ende self doen niet een maer verscheyden saecke is behoeft gheen bewijs, want toelaten is een niet beletten van een anders werck, maer self doen is ⁹Wat [...]

eygen werc te benaerstigen. Calvijn self schrijft ergens: dat Godt somtijts toelaet 'tgene hy niet toe en stemt, maer damneert ende verwerpt. ¹⁰

57. 58.

¹¹De H. Schrift tuycht dat Godt eenighe dingen toelaet die van selfs zijnen wille niet en waren, als den Israelijten eenē Coning, een scheyt-brief, het zaeyen des onkruyts, Adams eeten vande verboden vruchte, &c.

61.

Sulcx tuycht de H. Schrift: dat wederspreect Beza, die voert daer inne dese woorden *Pauli Ephes. 1. 11.* Tot bewijs dat Godt niet toe en laet maer self alles doet, niet altoos uytghenomen, soo wel 'tquaet dat mede gheschiet, alst goede. *B. Syco. 108.*

62.

Beza meynende Gods-lasteringhe te ontgaen, subtiliseert ende onderscheydt, seggende, dat Godt werckt door maer niet inden quaden, maer 'tverschoot hem niet: want dat God door yemant doet, dat doet immers God noch: soo doodet d'overheyten Moorders, alhoewel die dat doet door den Beudel.

64.

¹²d' Apostel handelt hier niet van yet quaets maer van heylicheyten, liefde, &c. alle sulcks werckt God in zijn Heyligen, daer uyt volgt niet dat die goede God het quaet oock alt'samen wercke in den boosen, neen die goede boom; God; en draecht geen quade vruchten.

69.

Beza sorght datmen Gode met Epicuro een traghe ledigheyten toedichten, of hem van zijne Almogentheyten beroven sou moeten, soo daer yet gheschiede buyten of sonder zijn wille ende eyghen werckinghe.

Dat's voorwaer wel een onnutte sorghe, want ledich zijn int quaet te werckē is goet: soo is oock quaet doen gheen moghentheyten, maer ware kranckheyten: want God die't al vermach en vermach 'tquaet doē niet, mocht Adam niet doen buyten Godts wil, soo heeft hy niet moghen sondighen, oock niet ghesondicht. Dit blijkt valsch in de H. Schrift: heeft Godt oock dat werck Adams selve gedaen, wie anders dan Godt selve heeft dan ghesondicht? Beza dan willende sonder noot mijden gewaende lasteringh Godes, valt in grove ware lasteringhen Godes.

71. 72.

Wilmen 'twoordeken al in dese sproke teghen de klare ommestanden trecken op alle dinghen, men sal moeten houden dat d'Apostolen alles wisten: ¹³

dat alle die Joden uyt ginghen, dat alle vleesch, oock Koeyen ende Paerden den H. Gheest ontfingh: dat alle Menschen in Christo levendich worden. Dat Noe metten zijnen verdrincken mosten: ¹⁴dat alle dinghen, de Duyvelen mede, nieu gebooren zijn: dat Paulus in alle dinghen, oock in hoerderijē, dronckenschap, &c. yegelijck behaechde, ende dat alle Menschen, de godloosen niet uytgenomen, mede salich sullen zijn, als mede gherestaureert.

¹⁰*Le. 7. sermon de Iacob & Esau.*

¹¹1. Reg. 8. 6 7. 8 12. 17. Mat. 19 8 13. 30. Gen 3. 6.

¹²Isa 26. 12. Psal. 36. 5. Gal. 2. 20. Mat. 12. 33

¹³Joh. 15. 16 Mat. 3. 5. Act. 2. 17.

¹⁴1. Cor. 15 12. Gen. 6. 17. 2. Cor. 5. 17 1. Cor. 10. 33. Eph. 1. 19.

73.

Aen dit laetste volghet het verset dat Beza hier voort brengt. Dat voorsz en sal hy niet toelaten getrocken te worden op alle Menschen, maer alleen op den verkoren, ende dat te recht. Want dat is daer oock des Apostels meyninghe, met wat schijn mach hy dan oock het navolgende al (hier nu in questie, dat uyt het voorsz al is spruytende) trecken op de sonde der verworpenen, ¹⁵ende niet veel meer duyden op de heyligheydt der verkorenen alleenlijck, die God self door Christum in henluyden ¹⁵Isa. 26. 12. al werckt? Beza misbruyckt dan dese sproke.

Ezech. 14. 9.

„Ist dat de Propheet bedroghen zijnde yet voort brengt, ick Godt hebbe die Propheet bedroghen, ende mijn handt is op hem.,,

82.

De toelatinge Godes van't quade lochent Calvijn: datter quaet gedaen wort bekend hy. Dit doet God self, en dan is God oorsake ende werck-man van't quade: of een ander dan Godt doet dat, 'twelck Godt niet en mach of niet en wil beletten: mach hy niet so is God niet almachtigh: wil hy't niet beletten, so laet hy't toe. So moet Calvijn God maken, of quaedt of niet almachtigh, of hy moet de toelatinge van't quade toelaten: in sodanige zijne benautheden soeckt hy (maer vergeefs) uytkomst aen't misbruycken van Pauli woordē. O Mensche wie zijt ghy, &c. als voor 1. 1.

85.

Dit bedrogh Godes is een rechtvaerdige straf, en □ mitsdien goet: of het is een onrechtvaerdighe valscheydt, ende daeromme oock quaet. Seyt Calvijn dat eerste, so bewijst hy niet dat Godt self het quade doet: maer seyt hy het laetste, so beschuldighet hy den goeden God, als oorsaecke van't quade: dit doet hy opentlijck, segghende dat Godes wille ende hant d'oorsake zijn. Dat's lasteringe. Die sochten de Manicheen noch te vermijden met haer versierde quade God. ¹⁶

86.

¹⁷De H. Schrift spreekt somtijdts eygentlick, somtijts oneygentlick: daer af stelt Augustinus een Regule. Die bruyckt Calvijn tegen den Catholijcken ende Lutherschen in den kijf van't *Hoc est*, oock mede van't berouwen Godes. Siet meer van't oneyntlijck spreken der H. Schrift aengetogen schriften Toelatinge. 1. 88. 89. 90. indien't u belieft.

91.

Maer genomen dit bedrog hier in geschille Gode, die de trouwe waerheyt is, noch al eygentlick toe geschreven moght werden, so en helpet Calvijn noch niet altoos: want mē vint inde H. Schrift oock goet bedrogh uyt liefdē, of uyt rechtvaerdigheyt, geschiedende tot des bedroghens heylsame beteringhe, of rechtvaerdige straffinge.

¹⁸Dit laetmen gaerne toe op die wijze in Gode.

¹⁹So waren van Gode salichlick bedrogen de Niniviten, oock Jeremias, ende vanden Apostel de Corintiers: ende soo was Achab rechtvaerdelijck van Gode bedrogen. Wat vintmen daer quaets inne over Godes zijde?

¹⁶Cal. Nebu. 55

¹⁷Toelatinge, 1. boeck 83. 9. De Doct. Chris. lib. 3. cap. 15. Instit. 14. 52. 53.

¹⁸Siet Cal. de schandalis, pag. 84.

¹⁹Jonas 3. 4. 4. 11. Jere. 20. 7. 1. Cor. 12. 16. 4. Reg. 22. 20.

Anders ist met het quaedt bedrogh dat en werckt noch veroorsaect God nimmermeer, maer wil de Duyvel en □ quade menschen tot verderf strecken, als men leeft vande Slanghe, van Jacobs Soonen, van Joab ende meer anderen.²⁰

92.

²⁰Gen 3. 4. 5. 34. 13. 2. Reg. 3. 27

Wie dese woorden Ezechiels leest, sal terstont kunnen mercken uytten klaren ommestandē dat de Propheet daer spreeckt van een bedrogh uyt rechtvaerdige straffinge, streckende tot salichmakende beteringe dat Gode is ende niet van een quaet bedrogh om te bederven. Wat recht Calvijn nu doch anders daer mede uyt dan zijn misbruyck der heyliger Schrift ende quaedt bedrogh? want dit pooght hy ons vroedt te maken, dat oock in Gode zy, en □ en vermachts int minste niet.

93.

Al anders seyt Augustinus op dese sroke.²¹ Als ghy dan de Heere hoort seggen: Ick de Heere hebbe den Propheet bedrogen en □ den Apostel: *Rom. 9.* hy ontfarmt hem des genen dien hy wil, ende verhart dien hy wil: so verstaet de quade verdienstē inden genen die hy toelaet verleyt of verhart te worden. Dat is nu so wijt verscheydē van de meyninge Calvini op desen Text die hy invoert tot bewijs dat God het quade selve doet: dat Augustinus verklaert dat God het toelaet: ende dat noch door een goedt bedrogh, daer inne over Godes zijde niet quaets altoos en is.

²¹*De gran. & lib. art. cap. 23.*

3. Reg. 22. 22.

Ghy sult hem overreden, ende sult het vermogen, gaet uyt ende doet also.

96.

Dese woorden brenghet Calvijn int perck om te bewijsen dat Godt het quaede niet toe en laet maer selve doet. Ick soude gaerne weten (seydt hy) of doen ende toelaten een selve dingh is? *Ca. 55.*

Achab was een straf-waerdige godloos. Calvijn noemt Sathan daer self een dienaar der wraken Godes, die is een leugenaer van aenbegin, die lieght, God niet. Hem bruyckt Godt tot zijn rechtvaerdighe straf, wat ist quaet dat de goede God in desen doet?

Maer ick soude gaerne weten, als Calvijn Gode self het werck van liegentoeschrijft, so hy doet, hoe hy sal kunnen bewijsen dat God waerachtig is? sal waerheyt oock waerheyt meer moghen blijven als zy eenmael lieght? wat seeckerheydt salder zijn wanneer Godt waerheyt spreeckt of zijn woort waerachtich is? wat sal Calvijn met de H. Schrift voor waerheyt meer mogen betuygen? bedrieght Godt, wie mach een bedrieger betrouwen? soude sulck segghen Calvini tot Godes eere moghen strecken?

‘t Is dan oneygentlick van Gode gesproken, als oock de naest voorgaende sroke, en □ mach Calvijn mede, als daer, lichtelijck zijn stoutheydt in’t misbruycken der H. Schrift, maer niet altoos Godes valscheydt int bedrieghen ten quaden, ende in allen ghevalle Godes rechtvaerdigheydt int straffen van’t quade bewijsen.

God maeckte Achab niet godloos, maer hy vant hem sulcx.²² So mede waren’t valsche Propheten ende geesten, Godt en maecktese

²²Joan. 8. 64.

niet valsch. Dese deden so zy waren uyt haer eyghendom, hy leedt soo hy verschult hadde. Niet Godt, maer Satan doet dit werck van liegen ende bedriegen: God stiert die logenpijl op Achab: hy seyt niet wie sal bedriegen? neen maer wie sal Achab bedriegen? hem wil Godt straffen.

²³So sent God eenen Geest der dolinghen, die des waerheydts liefde verwerpen, haer self die onwaardigh maken, door dien zy die haten: want dese godloose Koningh hatete de waerheydt, welcks dienaers Herberghe was de Kercker, ende zijn belofte des Koninghs sware dreymente.

²³2. Thess. 2. 10. 11. Prov. 12. 9 Psalm. 106. 40. Isa. 63. 17. 3. Reg. 22. 18. 26.

109. 110.

Augustinus noemt sulcks *een toelatinghe*, en elders noemt hy't *een rechtvaerdige straffe*, seggende op Achabs saecke in questie: *Also en is dan God geen bedrieger, want wie en verstaet niet dat sulcks te gelooven godloosicheyt ware*. Tot sulcks te doen gelooven arbeyden „Calvijn ende oock Beza. Dat's dan oock geen heyligheydt.²⁴

111.

²⁴*De Civit. D. Lib. 20 cap. 10 quest. 83. quest. 53.*

Godt en doet niet het gene hy haet. ²⁵Godt haet een logenachtige tonge. Sonder logen geschiet geen bedrogh. Godt en lieght noch bedrieght dan niet.

²⁵Prov. 6. 16. 17.

Job 1. 22.

De Heere heeft ghegheven, de Heere heeft ghenomen.

116.

Dese sroke Jobs brengt Beza by, mede om te bewijzen dat Godt het quade niet toe en laet, maer selve doet. ²⁶*Dat nemen seydt hy „door den Duyvel, is Godes werck self*. Alsoo „God nam 'tzijne, is dat quaet? God maeckte zijn vrient Job door aenvechtinghs oeffeninge sterck, is dat quaet? Godt stelde zijn volcke voor een Heyden, tot een uytghelesen voorbeelt van lijtsaemheydt, is dat quaet?

²⁶B. S. 124.

117.

Daer toe gebruyckt hy Instrumenten die hy quaedt ende willigh vindt (maer niet en maeckt) om quaedt te doen, wat quaedt doet Godt hier inne meer dan hier voor gesien is in Achabs handel? kan Beza bewijzen dat Godt den lust tot quaedt doen selve wroghte in den Duyvel of Chaldeen? ick achte wel neen. Maer dat God sulcke quade ghereetschappē kan gebruycken tot so goeden werck is Godes looflijck Meester stuck.

122.

In desen handels Job sietmen een goedt ende oock een quaet werck. Van't goede is Godt de werck-man, van't quade de Chaldeen. 'tGoede is oeffeninge ter deughde tot Jobs voordeel, dit's Godes goede werck: maer't ander is beroovinge Jobs tot eygen baet, dit is der Chaldeen quade werck: niet beter is de versoeckinge tot sondigen, dat is een Duyvelsch quaet werck.

2. Reg. 16. 10.

„De Heere heeft hem bevolen David te vloecken, ende wie ist die seggen derf: waeromme heeft hy also ghedaen?„

123.

Met de voor-gehandelde exempelen heeft dit sulcke ghemeenschappe,²⁷ dat die verstaen zijnde, dit verklaren. Semei hatete David, koeldt zijn quaede lust in't lasteren des Koninghs, ende dit plat tegen de wille Godes, in zijn verbodt vanden

²⁷Exod. 22. 28.

Prince des volcks te vloecken. Dit brengē zy voort als een werck Godes selve, om de toelatinghe Godts van 'tquaede te wederspreken.

Willen dese luyden dan niet eens mercken dat zy arbeijden om Godt teghen God selve strijdigh te maken? dat God yemandt soude te doen ghebieden, 'tgeen hy hem in zijn Wet verbiet? dat die eenvuldige God dubbelt is, ende twee contrarie willen heeft? Dit leeren Calvijn ende Beza.

124.

'tIs hier met het vloeckē Semei als voor is gehoort van't bedriegen Satans. Semei lustede 'tvloecken, God beveelt het niemant, maer die stierde die vloeck-lust optē bedroefden Davidt in zijn vluchte tot straffinghe zijns schults, tot oeffeninge zijns ghedults, ende t'onsen leerlijcken voorbeelde: In Semei werck was niet goedts, ende in Godes werck niet quaets. Wat dient dat nu tot bethoon dat Godt het quade niet toe laet maer selve doet?

126. 127.

David kende sich voor Gode schuldigh, nam Semei vloecken aen als een straf van Godes hant ende vloeckens waerdich: maer wist oock wel dat Semei hem vloekkende straf waerdigh was.²⁸ Dit bleeck naemaels als hy Semei beval te dooden, daer seydt hy niet dat God maer dat Semei hem gevloect hadde, niet door maer tegen Godes²⁸ 3. Reg. 2. 18 gebodt. In desen verstande gebruyckt oock dit exempel Augustinus: maer dese luyden arbeijden qualijck ende met quaden listen om van de goede God een quaet-doender te maken, om haer quade leere goet te doen schijnen.²⁹

²⁹*De Gra. & lib. arb. c. 20.*

1. Reg. 2. 28.

„Maer zy en hoorden haere Vaders stemme niet, want de Heere wildese dooden.,,

132.

Al anders brengt Calvijn desen Text voort, namentlick dat God niet en wilde dat Eli Sonen haer Vaders raet soudē horen.³⁰ Op dien slimmen grondt bouwet hy slimme ende bouvalligh ghetimmert, als dat Godt anders wil dan hy ghebiedt, ende desghelijcks meer.

³⁰*De la providece de Dieu. pa. 241.*

Nu is hier te ondersoecken, of God wilde dat zy haer Vaders stemme niet en soudē hooren, om dat hyse dooden wilde: dan of Godt haer wilde dooden om dat het godloose mannen waren.

Dit laetste schame ick my niet te ghevoelen:³¹

want oock de H. Schrift niet selden dergelijcke wijze van spreecken ghebruyckt, daer zy (soo Calvijn, daer't hem dient, oock wel seydt) verklaert de ordine vanden gevolge, meer dan d'oorsake van dien.³¹ *Instit. pa. 77.*

139.

³²So spreeckt de Heere tot zijne Jongeren: Mijn Vader heeft u lief, om dat ghy my lief hebt gehad: Soude Calvijn wel houden dat der Jongeren liefde tot Christum ³²Joan. 16. 27 den voorgangh hadde van des Vaders liefde tot henluyden? was haer liefde oorsake van Godes liefde? ³³dat en ghetuyght d'Apostel der liefde bylo niet, maer gheeft de liefde Godes den voorgangh. ³³1. Joan. 4. 10.

Over d'ander zijde is oock light te mercken dat de straffinghe Godes op niemant en komt, ten zy dat eerst de sonde des menschen voor gae: en □ dat is rechtvaerdigheyt. Maer met wat Schriftuere salmen bewijzen dat Godt den onschuldighen straft, 'twelck onrechtvaerdigheyt is? Moyses begeerende voor't volcks sonde gestraft te worden, wort van Gode geweygert, ende hoort: ³⁴Die tegen my sondight, dien sal ick uyt wissen uyt mijnen boecke. Ende tot Jonas, geheel ³⁴Deut. 32. 32. in desen anders gesint, seydt Godt: Soude ick niet sparen 120000. ³⁵Menschen die tusschen haer lincker ende rechter gheen onderscheydt en hebben. ³⁵Jonas 4. 11

144.

Nu waren de Soonen Eli godloose Mannen: wat wonder wast dat Godt haer om haer boosheyt wilde doden, ja oock d'een sonde met d'ander strafte? Dit verklaert ooc Beza selve hier inden Soonen Eli gheschiet te wesen, *Suco 176*. Is hier inne dan eenigh quaet van Gode gedaen of gewilt? het quaet te willen of doen is sonde, dat heeft hier God niet ghedaen: maer 't quaedt te straffen is rechtvaerdigheyt, dat heeft Godt hier ghedaen. God doet dan niet quaets: daer wort quaedt ghedaen, de Mensche doet dat, Godt straft het, maer laet dat toe.

2. Reg. 12. 11.

Ick wil ongheluck over dy verwecken uyt dynen eygen huysse, ende wil dyne Wyven nemen voor dynen ooghen, ende wil die dynen naesten geven, dat hy by dyne Wyven sal slapen aen het light der Sonnen, dat du heymelijck hebste ghedaen, maer ick wil dit doen voor't gantsche Israel ende aender Sonnen.

146.

Dit's de voorgaende ghelijck, ende wordt mede misbruyckt om Godt oorsake ende self werck-man te maken van't quade: seggende Calvijn ick soude wel willen weten: of doen ende toe-laten een dingh zy? Hy (Godt) en seydt niet ick sal't toe-laten, maer ick sal't doen. *Ca. 55*.

In u twist van't Nachtmael vraeght u Luyther, of dat is mijn lichaem, ende dat beteeckent mijn lichaem, een dingh zy? Christus en seydt niet dat beteeckent, maer dat is mijn lichaem. Alst voor u schijnt soo weet ghy't meesterlijck, maer alst teghens u is, so moetmen u leeren, dat de H. Schrift veel malen oneygentlijck spreeckt. Men hevet oock mogen sien hier voor bewesen.

149.

Wel aen in dese gheschiedenissen blijcken twee wercken, als schandelijcke Hoerderije ende rechtvaerdige straf: 'teen is een quaedt maer 'tander een goet werck: werct Absalom die beyde alleen, so is Godt daer gantsch ledigh inne ende onschuldigh, ende Absalom alleen schuldigh: maer dan draeght de quade boom Absalom, soo wel goede als quade vruchten. Dat is onmogelijck nae Christi tuyghnis. ³⁶

³⁶Mat. 7. 18.

Werckt dit dan Godt alleen beyde, soo is Absalom daer inne gantsch ledigh ende onschuldigh, en □ God alleen schuldigh: so draegt de goede boom God, so wel quade als goede vrughten. Dat mach oock niet wesen, so de waerheyt Christus mede getuyght.³⁷

God ende Absalom hebben dan dese schandelijcke hoerderije ende rechtvaerdige straffe t'samen gedaen, elck het zijne. Ick wil Calvijn nu vragen wat werck of vrught hy van beyden toe sal schrijven den rechtvaerdigen Gode of goeden boom; ende wat werck of vrught den sondighen Absalom of quaeden boom? 'tquade Gode, ende Absalom 'tgoede? dat sal hy wel laten. ³⁷Mat. 7. 18.

Hy moet dan Godt het goede werck van't rechtvaerdigh straffen hier inne toeschrijvē: en □ Absalom het quade werck van dat schandelijck hoererē, ende mitsdien Gode self hier inne van alle quaet doen ontschuldigen, ende Absalom alleen van't quaet doen in desen beschuldigen: of Absalom van alle quaet doen hier inne ontschuldigen en □ Gode alleen daer van beschuldighen: of hy moet Gode ende Absalom als te samen ondermenght dit goet ende quaet te samen gedaen hebbende, beyde van quaet doen beschuldighen ende van wel doen prijsen, ende soo van hen beyden maken boomen die elck goet is ende quaet, dragende elck van beyden goede en □ quade vruchten.

Dit laetste is plat tegen Christit woorden *Matth. 7. 18.* ende valsch: het tweede waer openbaer godlooslijck ende lasterlijck, het eerste is dan waerachtigh ende in aller wijsen schriftmatigh.

So bewijst Calvijn dan hier mede wel dat hy liever de H. Schrift misbruyckt ende van Gode een quaet-doender maectt, dat hy zijn dolinge bekent ende zijn eere soude verliesen: maer geensins dat Godt het quade self doet ende niet toe laet, 'twelck hy hier mede heeft willen maer niet mogen doen.

Actor. 4. 26.

Herodes ende oock Pontius Pilatus met de Heydenen ende volcke Israels, hebben sich versaemt tegen uwen H. Sone Iesum, om te doen dat uwe handt ende raedt te voren hadde gheschiet te gheschieden.

Den selven (nae dat hy uyt bedachten raedt ende voorsienigheyt Godts geleverd was) hebby genomen door de handen der onrechtvaerdighen aen den Cruyce gheslaghen, ende ghedoodt. Actor. 2. 23.

Die zynen eenighen Soone niet en heeft ghespaert, maer hem ons allen ghegheven. Rom. 8, 32.

153.

Verandert hier, Leser, niet dan rechtvaerdige straffinghe; hier naest voor in Davids saecke, in genadige beschenckinge van desen handel, soo suldy licht self uyt het naest voorgaende, oock dit alles verstaen: want hier mede goet ende quaet in is gedaen, te weten, 'tgoede vanden goeden Gode, ende 'tquaede vande quade Menschen.

Ende seecker van nieuus hier wederomme nu siende dat de twee hoofd Leeraren der Gereformeerder Leere, omme sie staende te houden, sich niet en hebben ontsien God selve van quaedt doen opentlijck te beschuldighen: soo begint my min wonder te gheven dat twee slechte Predikanten van Delft (om haer sondighe Catechismum van dolinghe te moghen ontschuldighen) niet geschroomt en hebben alle Heyligen Godes van sondelijckheyt te beschuldighen.

Het quaet in dese salichmakende gheschiedenisse was het haten, t'benijden, t'vervolgen, t'valsch tuygen ende t'vermoorden van't onnosel Lam Godes, maer't goet was het schencken, leveren, opofferen des selven, tot versoeninghe ende salichmaeckinghe des wereltds.

154.

Dese beyde, te weten goede ende quaede wercken zijn ghedaen van den goeden Gode alleen, van den quaeden menschen alleen, of van hen beyden te saemen, te weten, beyde 'tgoet en □ 't quaet, of d'een't goede ende d'ander 't quade. Beza schrijft alle dit gheheele werck, soo wel't quaede als't goede, alleen Gode toe, (*B. S. 124.*) alleenlijck om de toelatinghe Godts van't quade niet toe te laten: rechts of Gode eerlijcker waer 'tquaedt self te willen ende te doen, dan dat toe te laten.

Hevet dan God selve alleen alles gedaen? (soo Beza schrijft) soo heeft God de Vader oock selve zijn beminde Sone gehaet, benijt, vervolght, valschelijck overtuycht, ende vermoort, dat waer na Beze segghen: de liefde heeft haer gheliefde gehaet, benijt, ende vervolght: de waerheydt heeft valschelijck over de waerheydt ghetuycht, ende de rechtvaerdicheydt heeft d'onnoselheydt, jae de rechtvaerdicheydt selve vermoort, want God selve is de liefde, de waerheydt, ende de rechtvaerdigheydt.

1. Ende dan zijn die hatelicke, nijdige, valsche ende moort-dadighe Joden, als niet altoos tot al dat quaede werck ghedaen hebbende, anders niet dan een bloot lijden, als een swaert totten doot-slach) t'onrecht beschuldight van alle dat quaede werck, dat niet zy uyt haer selve, maer Godt onvermijdelijck door henluyden heeft gewilt ende gedaen, maer zijn inder waerheydt daer aen onschuldigh, ende Godt alleen selve daer aen schuldigh. Machmen oock yet segghen dat lasterlijcker is van Gode, ende strijdiger is teghen de gantsche heylighe Schrift? moet dit niet alles noodtlijck uyt sulck segghen Beze volghen?

2. Dat dat geheele werck so wel goet als quaedt, oock gewilt ende ghedaen soude wesen, vanden quaden Menschen alleen, is onmoghelijck: want behalven uyt die quade boomen niet mochten voort komen die goede vruchten van te willen schencken, leveren, &c. de Soone Godes, soo en stondt dat niet in haer machte. Nu werdt sonder wil ende macht te samen geen werck. Sy hadden gheen van beyden. So hebben de quade Menschen dan't goede, dat in des Heeren doot is geschiet, oock niet gedaen.

3. Hebben de quade menschen 'tgoede niet, noch heeft de goede God het quade niet ghedaen, so en hebben zy beyde dat beyde, te weten, 'tgoede ende 'tquade niet beyde te samen ghedaen. Wat volght hier nootsaeckelijck anders uyte, dan dat elck van beyden 'tzijne op sich selven hier in ghedaen hebben, naementlijck d'een al't goede alleen, ende d'ander al't quade alleen.

Beza moet hier dan segghen een van beyden, te weten dat de quaede Menschen ende boomen alleen gedaen of ghedragen hebben alle het goede werck ende vruchten, en □ niet altoos van't quade werck ende vruchten deser gheschiedenissen, maer Godt alleen alle het quade: of dat de goede God ende boom alleen ghedaen ende ghedragen heeft alle het goede werck ende de goede vruchten, ende niet altoos van't quade

werck ende vruchten, ende de quaede menschen alleen alle het quade ende niet altoos vant goede werck en □ vruchten in desen.

Het eerste en sal Beza niet derren seggen. Het laetste sal hy (oock zijn ondancks) wel moeten seggen. So sal hy dan oock wel moeten belijden dat hy dese Schriftuer gheweldelijck misbruyckt, om zijn onwaere leere waerachtigh te doen schijnen, dat Godt het quade self doet, maer niet willen laet: want hier uyt nu selve krachtelick blijkt dat God het quade niet selve en doet, maer de quaede Menschen.

Soo moet hy dan bekennen dat Godt dat toe laet, of God lasterende segghen dat God niet almachtigh is om dat, indien hy wilde te beletten. d'Almogenthey Godes sal hy niet lochenen. De toelatinghe Godes moet hy dan toe laten. Ende dit zy hier genoegh, overmidts men breeder verklaringhe mach vinden (sonderlingh van dit alderheerlickste exempel) in mijn eerste boecxken vande toelatinghe Godes.

Tweede Boeck. Van de onschriftlijcke ende wederschriftlijcke Spreucken Calvini ende Beze.

Middel om de raetslaghen Godes te verstaen.

1.

Hier toe sie ick Beza aenwijzen vier wijzen of middelen: van welcke de laetste uyt het achterste oordeelt, dat is dese volgh-reden: dat is so gheschiet: daerom wast de raet Godes, dat het soo gheschieden soude: ende dese wijze, seyt hy, is sonder exceptie d'alderseeckerste. *B. Sy. 42. 43. 47.*

2.

Heeft Godt sulcke zijne raetdslaghen inde H. Schrift niet gheopenbaert, so wijst Beza hier den Menschen af van de Godtlijcke Schrift, tot zijn menschelijck vernuft, om in duysternis te doen sien. Heeftse God daer niet gheopenbaert, soo wijst hy hoemen sal moghen weten 't ghene Godt heeft willen verberghen.

3.

Oock is dese regel Beze onschriftelijck, want men die inden Bybel niet en vint: jae zy is wederschriftelijck: want de Schrifture hout dat God gheen oorsaecke is van sonde. Datter sonde geschiet zijn tuyght zy mede: so wast de raet Godes (nae dese regel Beze) datter sonden souden geschieden: so komen de sonden uyt den raet Godes, ende mitsdien uyt Gode. Dit't tegen de Schrift.

5.

Men mach de raetslagen Godes verstaen uyt zijnen worde ende werck te samen, als uyt het voor segghen en □ uyt het doen komen van de zont vloedt: uyt zijnene worde alleen sonder 't werck, als vande verrijssenis, die noch worden sal, ende uyt zijn werck sonder voorgaenden woort (bedecktelijck ghedinge in hebbende) als van't sparen der Niniviten. De twee eerste zijn altijt seker, die stelt Beza niet: het laetste stelt hy alleen, ende dat noch sonder tuyghnisse van Godts woordt, Jae oock sonder onderscheydt dat dan boven al onseker is.

7.

Want alle geschiedenis is een werck Godes, of der schepselen, of Godes en □ der schepselen t'samen. 'tScheppen des Menschen is Gods werck alleen: des Menschen sondelijck leven is des Menschen werck alleen: het deuchdelijck leven is Godes en □ 'sMenschen werck te samen.

8.

In Godes wercken alleen is ghewisse sekerheyt, so machmen vastelijck sluyten, God heeft de werelt gheschapen, dus blijkt dat Gods raet te zijn gheweest: maer inde menschelijcke wercken feylt dese Bezansche Regule groflijk, nochtans stelt hy die voornemelijck daer toe, want daer af handeltmen inde sake vande toelatinghe ende nootschickinghe Godes.

10.

Daer mostmen na Beze aldersekerste Regel sluytē also. Dat Adam noch oprecht wesende gedaen heeft tegen Godes ghebodt, is geschiet. Dus ist seker dat het Godes raetslach was dat Adam tegen Godts ghebodt doen soude. Was dit doen van Adam sonde, soo quam die niet uyt Adams doen, maer uyt Godes raetslach, dewelcke Adam

onvermijdelijck moste volgen. Soo is God met zijn raetslach oorsake vande sonde en □ 't menschelijcke verderf, maer niet Adam: Dit moet Beza seggen tegen de Schrift, of metten Libertijnen, dat sonde geen sonde en is.

Dat God den Mensche heeft geschapen met sodanigen wet of conditie, dat hy door zynen valle terstont de gātsche werelt soude bedervē.

18.

Dat heeft Calvijn dorven segghen, ¹dat en seydt God nergens, en □ Menschen gelooven een Mensch sulcx seggende sonder ja plat tegen de H. Schrift. Willen ¹Ca. 41. 42 die niet bedrogen zijn? Adam en mocht de gantsche werelt niet bederven door zynen valle, sonder eerst hem selven te bederven. ²Nu wil God niet dat de sondaer sal sterven, maer dat hy sich bekeere ende leve. Mach dan yemant gelooven Godes ²Ezech. 18. 23. 32. 33. 18 Wet conditie, of wille in Adams scheppinge geweest te zijn, dat Adam met alle zijn onschuldige afcomste soude sterven ende bederven? Adam was immers voor zynen valle oprecht, onnosel, ende goet.

Dit sach Calvijn wel dese zijne onwaere Leere tegen te zijn, die sonder alle schijn van H. Schriftuere is: daerom hy van d' eene stoutheydt in d' ander noch argher vallende daer teghen spreekende arbeyt te lochenen, dat Adam goet geschapen zy. Vraechdy hoe? hy seydt dat sulcks niet specialijck en is ghesproken vande Mensche.

Ca. 42.

³

Na dat de Mensche gheschapen ende alst edelste alder sichtbare schepselē tot ³Gen. 1. 31. een heerschapper over al d' andere was ghestelt, sach Godt alle dinghen die hy gemaect hadde, ende zy waren seer goet. Siet Leser wat hier de man so stoutelijck seggen derf, staet daer niet al? is Adam het voorneemlijckste daer uyt genomen? of mach de volmaecte Godt yet ghebreckelijcks maken? ⁴Immers Beza schrijft dat God den Mensch niet rechtvaerdelijck gestraft en mochte hebben, so hy hem ⁴Syco. 77. ghebreckelijck geschapen hadde.

Wat noot is my des Jongers seggen? De Meester selve seydt Adam ghemaect te wesen deelachtich der Goddelijcker wijsheydt, rechtvaerdicheyt, sterckheydt, volkomenheydt, waerheydt ende onnoselheydt. ⁵Soude dat noch niet goet geschapen te zijn moeten heeten? soo vallen zy in haer eyghen leugen in strijdicheyt tegen haer ⁵Instit. ij. 7 self, die met de leughen de waerheydt bestrijden.

Doch gaet de Jongher Beza hier zijn Meester Calvijn in stoutheyt te boven: want

die kent rondelijck dat Godt den Mensche oprecht ende onnosel heeft gheschapen, ende dat nochtans tot verderffnisse. ⁶ Doch seyt hy daer by dat zy alsoo niet en plegen te spreken: het waer oock seecker al wat te plomp. vraechdy nae Bewijs, ⁶Syc. 39. Leser, soo weet dat het Beza seyt, die daer met ghenoecht sonder, jae teghen, de H. Schrift: wat behoeft die ander ghetuyghnisse?

7

Godt schept den ghenen die 't hem ghelieft tot rechtvaerdigher verdoemenissen, ende dat om zijnder glorien willen. ⁷Bezae Sy. 37.

35.

Die ter verdoemenissen gheschaepen zijn mogen saligh worden, of niet: seyt men jae, so is God niet almachtigh, als die zijn voornemen niet en mach volbrengen: maer seyt men neen, soo en is God niet rechtvaerdigh int verdoemen vande onschuldige: want ten is in niemants macht gestelt ⁸ (so Beza recht seydt) de palen van Gode eens ghestelt ende beschreven te overtreden. ⁸Syc. 141.

39.

Beza schrijft dat Adam oprecht ende onnosel was geschapen, ende dat nochtans ten verderffnisse, so terstondt oock is ghehoort. Wie anders dan Godt maect hy daer oorsaecke met klare woorden, vande verderffnisse? ende dit soude noch al moeten strecken tot Godes eere.

41.

Wat goets te maken om te verderven is een quaet, of ten minstē een vergeefs werck. Soo doet die goede ende wijse Godt wat quaets, of ten minstē wat te vergeefs. Dat's niet waarschijnlijk noch min eerlijck vande goetheyt en □ wijsheyt Godes gesproken.

Maer het diendt tot de glorie Godes. Geensins by den Menschen die sulcks houden voor een schandelijck werck. Maer 'tzy so genomen: so soude God quaet doen, te weten, onrecht aenden Menschen int onschuldigh verdoemen der selver, op datter goedt uyt kome. ⁹Dat wil Paulus; een Mensch van hem niet geseyt hebben: ende dese Luyden soudē sulcks van Gode met zijn welbehagen mogen seggen: ⁹Rom. 3. 8.

43.

¹⁰Beza voert in des Pot-backers gelijckenisse, die maect soo wel een Pis-pot tot een vat der oneeren als een drinck-beker tot een vat der eeren. Maer vindtmen so onwijzen Pot-backer die met opsetten wille een Pis-pot ghebreeckelijck maect, ick swijghe om stucken te breken? Neen, wie heeft lust tot verlooren werck? dese sotheyt ende felheyt schrijft Beza den al-wijzen ende goedighen God toe, int maecken zijner goede schepselen der Menschen om te verderven, ende in eeuwich gequel te zijn. ¹⁰Rom. 9. 21.

44.

Heeft Godt door zijn wil sulcke vaten der oneeren buyten haer toedoen bereyt ten verderffnisse, hoe mach hy die (so Paulus seyt) ghedooght hebben met groote lijtsaemheyt? ¹¹mach oock yemant lijtsaemheyt thoonen int doen van zijnen wille?

47.

Beza bestaende, maer niet konnende, zijne voorschreven opinie metter heyliger Schrift bewijzen over een te comē met Godes rechtvaerdigheyt, ons inde heylige Schrift gheopenbaert, ende midtsdien hem self (soo hy seyt) so weynich vernoeghen als S. Castellion, daer hy teghen kijft, seydt ten laetsten alsoo. ¹¹Rom. 9. 22.

¹²Maer wie zijt ghy die gheen ander rechtvaerdigheydt noch wijsheynt in Gode soudet bekennen, dan daer af ghy de redene soudet kunnen begrijpen? maer wie zijt ghy o Beza, die ons een ander ja contrarie rechtvaerdigheydt Godts wilt vroet maken, dan ons Godes waerheynt leert inde heylige Schriftuere? want men geensins uyt het vernuft maer alleen uyt het gheopenbaerde woordt Gods in desen moet oordeelen. ¹²B. Syco. 77. 78.

Staet die daer soodanigh beschreven als ghy die leert, thoont ons de plaetsen, wy sullen haer gelooven, ende u van't goede onderwijs bedancken: maer is dat niet, waerom bestaedy de Menschen van de Godtlijcke Schrift tot u Menschelijcke vernuft af te leyndend?

Of is die inde gantsche Schrift verborgen, ende u verstant alleen geopenbaert? dit zy oock so ghenomen. Sy moet dan noch in allen ghevalle over een komen met de rechtvaerdigheynt Godes ons in de H. Schrift geopenbaert, anders souden daer twee verscheyden of strijdige rechtvaerdigheden van een selve Godt moeten wesen. Dat luydt qualijck.

Nu is de rechtvaerdigheynt Godes die ghy met u Meester leeren niet alleen verscheyden van, maer oock plat strijdigh teghen de geopenbaerde rechtvaerdigheynt Godes inde H. Schrift. Dese moet valsch zijn, of de uwe. Met wat voeghe kondy ons dan raden in so wichtigen sake, de Godtlijcke Schrift te verlaten, om u, die Menschen zijt, te geloven.

59.

God scheidt (seydt Beza) den genen die't hem gelieft tot rechtvaerdiger verdoemenissen. Sal de verdoemenis rechtvaerdigh wesen, daer moet schulde zijn: die mach niet zijn, daer geen sonde is gedaen. Maer sonde wert niet gedaen, daer niet vrijelijck gewilt en wert tegen den gebode Gods. Mocht dit Adam of wie't anders zy, hy mocht het oock laten, en □ so Godes voornemen int scheppen te niet maecken. Vermocht hy dit niet, soo mocht hy niet schuldigh, ende midtsdien niet rechtvaerdelijck verdoemt zijn.

60.

De wille Godes (schrijft Calvijn) ¹³ is oorsake van alle dinghen die ter werelt geschiedē. Adams sonde is ter werelt geschiet, daer af is oock dan oorsake niet Adam, maer Godes wille: *Niet Adam maer Godt selve heeft dan gesondight, na dees Leere Calvini.* ¹³Predestination. pag. 213.

65. 66.

Calvijn seyt¹⁴ dat de Menschen niet en moghen beraden of willen dan 'tgene God hen in geeft. Quaet te willen al volghde 'twerck niet, is sonde: so sondight de Mensche niet door des Duyvels of zijn eyghen, maer door ¹⁴pag. 219.

Gods ingeven of wille, ende is mitsdien dan oock *God self d'eenighe oorsake van de sonde*. Waer blijft nu des Menschen schulde, sonder welck hy niet rechtvaardelijck en mach verdoemt worden? Soude dat wel rechtvaardigheyt zijn, *dat God om zyn eygē werck den onschuldigen Mensche verdoemt?*

67.

Int doen van rechtvaardigheyt sondicht niemant. Rechtvaardigheys werck ist datmen elck 'tzijn geve. Gode comt toe vande Mensche gehoorsaemheyt. God gaf Adam inden wille (volghens Calvijns naest voorgaende seggen) om vande verboden vrucht te eten: dat wilde God dan oock dat Adam soude doen, die dede dat ende was Gode gehoorsaem. *Hy dede dan rechtvaardigheyt int eten vande verboden vrucht*. Daer aen heeft Adam dan deuchde gedaen, dat's verde van sonde. Heeft God dan oock rechtvaardelijck Adam *mogen straffen om deughde gedaen, en* □ *Gode gehoorsaemt te hebben?*

68.

Neen, seghdy: Adam en dede dat niet om Gode te ghehoorsamen, zijn wille streckt tot een ander eynde. Dat zy so, die wil gaf God hem dan so inne (na Calvijns voorsz seggē:) die was hy daer in gehoorsaem, dede rechtvaardelijck. Dat is niet sondighen maer deughde doen.

69.

„Niemant en sondicht in't gene hem onvermijdelijck is. God heeft (seydt Augustinus) niet onmogelijcks mogen ghebieden, ¹⁵overmits hy rechtvaardigh is: noch hy en sal den Mensche om't gene hy niet en mach vermijden, niet verdoemen, ¹⁵*De tempo. ser. 61* overmits hy goedertieren is. Adam is gevallen, na Calvijns ende Beze Leere, door de nootschickinge Godes, hem onvermijdelick zijnde., *Adam en heeft dan oock in zyn vallen niet gesondicht.*

70.

Godt selve scheidt in't harte den wille, die voor 't effecte gaet. ¹⁶Dit spreekt Calvijn niet min vande quade dan vande goede wille. Ist nu onrecht (alst is) den Mensche toe te schrijven 't goede werck des goeden willen, daer God, niet de Mensche, schepper af is: ende sal't recht zijn den Mensche toe te schrijven 'tquade werck, des quaden willen daer niet de Menschen, maer Godt de Schepper af is? want Godt selve (niet de Mensche) *is dan soo wel oorsaecke van alle 'tquaede*, als van alle 'tgoede dat de Menschen doen. ¹⁶*Pag. 227.*

Ende alle dit soude Godt doen (soo men Beza ghelooft) om zijnder glorien willen. Dat's wel een schandelijcke glorie: want dan soude (so nu hier voor is bewesen) Godt zijn eere soecken in't verdoemen van de onschuldigen (ij. 35.) int verderven van't goede (ij. 39.) in't doen van quaet of vergheefs werck (ij. 41.) in't quaedt doen, op datter goedt uyt kome (ij. 41.) in sotheydt ende felheyt (ij. 43.) int sondigen (ij. 60.) en □ d'eenighe oorsaecke te zijn, van de sonde (ij. 65.) mach yemandt ghelooven dat Godes wijse goetheyt eere of glorie soude soecken in sulcke dwaese ende boose wercken? dese eere schrijven Calvijn ende Beza nochtans Gode toe, volgens dese hare quade ende oneerlijcke Leere.

Al anders spreekt de H. Geest inde Goddelijcke Schrift vande eere Godes. ¹⁷Die seyt dat Godt zijn glorie heeft inden Menschen wel te doen mits de milde uytdeylinge zijnre gaven, als (om by weynighe ontallijcke veele te mercken) vander zielen spijse, dat's zijn heyligh woort: ende van't Manna voormaels tot des Lichaems spijse: in't helpen en □ verlossen der zijnen met vernielinge haerder vyanden: int wonderbaerlijck ghenesen haerder kranckheden: int toonen van barmhertigheyt, ende int saligh maken.

80.

Het eynde, daer toe God dē mensche heeft gheschapen, seggen Musculus te zijn, dat hy Gode soude kennen: Bullinger dat hy saligh soude zijn: ende Calvijn dat wy alle soudē leven. Dat en is nu niet ten verderfnis of ter verdoemenisse, so Beza ende oock Calvijn self weder daer tegen seggen: ende dit om glorie te behalen.

81.

So een Medicus een ghemeen Fonteyne vergifte, daer door hy alle de Burgers doode, alleen om eere zijnre konsten te behalen int genesen van seer weynigh Burgers, soude die Moorder eere behaelen? sulcke eere schrijven Calvijn ende Beza Gode toe.

¹⁸*Ick segghe dat Christus spreekt als een Minister: maer dat is eens Ministers ampt, overmits hy die verholē aenslaghe Godes niet en weet, &c.*

¹⁸Besa Sijc. fol. 257.

83.

Sebastien Castellio hadde Beza in zijn Stoysche predestinatie onder anderen oock tegen geworpen, die blijde roepe ende vrolicke bootschappe Jesu: ¹⁹Comt tot my alle die arbeyt ende beladen zijt, ick sal u verlichten: tot bewijs dat God door Christum alle menschen niemant uyt ghesondert, zijn ghenade int algemeyn aenbiedt.

¹⁹Mat. 11. 28

Beza als een vyant van die Euangelische ende blijde bootschappe Chriſti, wil sulcks niet toelaten, excipieert daer op, en □ niet mogende ontkennen Christi woorden int algemeen te luyden, lochent hy Christi Godlicke alwetenheyt, daer mede, dat hy seyt Christus dat ghesproken te hebben als een Minister, die de verholē raet-slaghe Godes niet en weet, ende daeromme sonder onderscheyt alle die zijnre besorginghe bevolen waren, tot sich noodet.

88.

Jae voorwaer Beza, soudy soo doende de Schapen niet wel wijser maken dan de Herder? ²⁰Christus selve seyt dat de Schapen zijn stemme kennen: soude hy selve zijn Schapen niet kennen: mosten dan de schapen in kennisse den Herder niet te boven gaen? Kende hy zijn Schapen niet hoe moght hyse dan by namen roepen? ²¹

²⁰Joan. 10. 4.

Dit seyt de waerheyt selve van hem selve. Beza seyt anders: wie salmen ghelooven?

²¹Joan. 10. 3.

Dat wast alleen niet, maer Christus kende oock de Wolven: want (soo daer staet) ²²hy en vertroude sich selven henluyden niet, overmits hyse alle kende, &c. Item Christus

²²Joan. 2. 24. 25.

sprack immers als een Minister, als hy seyde: Ick ben een goet Herder, ende kenne mijne Schapen. ²³

Wist Christus wie zijn Schapen waren, ²⁴so wist hy oock welck zijn Schapen niet waren, te weten, die voorsz Wolven, ende oock die in hem niet en soudē gelooven. ²⁵

Dit zijn Christi eygen clare woorden, tuygende naecktelijck dat hy zijn Schapen ende de vreemde beyde wel kende: die wederspreeckt Beza met zijn duystere glosen, jae verwerringen, om Christi *Troost-roep*, ²⁶comt tot my alle, &c. te verduysteren. De Leser mach bedencken wie hy hier behoort te ghelooven, namentlijck Christo of Beza. ²⁶*Troostroep.*

Dat bekenne ick mijn leeringhe te wesen, dat niet alleen door de toelatinghe, maer oock door den verholē raet Godes Adam is gevallen, en al den nakomelingen door zynen valle getrocken heeft inde eeuwige verderffnisse. ²⁷

91.

²⁷*Calvijn Calu. 32.*

Reght seghdy Calvine, dat u leeringhe te wesen, want'ten is Godes leeringhe niet. Want Godt leert nergens inde H. Schrift sulcks, nochte oock niet altoos daer uyt men sulcks mach trecken. Immers ghy self leert self het platte teghendeel, namelick dat God ons ten leven hadde gheschapen, hoe wel wy ons selve den doot toe ghebraght hebben.

Instit. vij. 20. Commet. 5. 12.

Hadde ons God ten leven geschapen: hoe mocht hy ons al t'samen door zijn verholē raet door Adams val in d'eeuwige verderffnisse ghetrocken hebben? hebben wy ons selve den doot toe gebraght, hoe mach Gods verholē raet ons die toe gebrache hebben?

Adam was geschapē tot een beelde Gods. God is niet doot maer self het eeuwige leven. Soude dan de verholē raedt Godts, willende dat Adam soude leven, oock gewilt hebben dat Adam self soude bederven ende sterven? of soude inden eenvuldighen Godt twee strijdige willen zijn?

92.

Gods verholē raedt is veranderlijck, of al Adams af-comst sal eeuwelijck verdervē, of dees voorsz leeringhe Calvini is valsch. God en verandert niet als een Mensch. Alle Adams na-komelingen en sullen niet komen inde eeuwige verderffnisse: maer dese grouwelijcke Leeringhe Calvini is valsch ende gheen Euangelium, maer troosteloose verdoem-leere. ²⁸

²⁹³⁰

²⁸Malac. 3. 6

²⁹Nu. 23. 19.

³⁰Psa. 101. 28

Sijn alle Adams nakomelingen niet door haer willighe af-keere van Gode, die Godt toe laet, maer door zijn verholē raedt ende Adams val inde eeuwige verderffnisse ghetrocken: so hebben zy gheen van allen haer verderffnisse verschult, maer sullen al t'samen onschuldigh door Gods verholē raedt eeuwelick verdoemt zijn ende blijven, niemandt uyt ghenomen: want veranderde de eeuwige verderffnisse in verganckelijcke, so most Godts raedt, ende mitsdien oock God self veranderen. Dat mach niet zijn.

94.

God voorsiet (seggen Calvijn met de zijnen) ³¹

³¹*Inst. xiiij. 17.*

uyt zijn predestinatie ende wil dat gheschieden sal, al dat hy voorsiet, dats al dat hy soo voor't sien predestineert. Souden zy soo van Gode niet wel een blinde Fortuyn maecken?

Item God voorsach Adams ende al zijnder afkomsten sonden, die hadde Godt dan oock gepredestineert: want daer uyt voorsagh die God. So wilde dan oock God datse souden geschieden: want Godes wil (seggen zy) is dat geschieden sal, al dat hy voorsiet te sullen geschieden Gods predestinatie, ja God self, en □ niet Adam noch zijn afkomste, was dan d'eerste oorsaecke ende eenighe werck-man van Adams ende al zijnder afkomsten sonden.

99.

God mach al dat hy wil, maer hy wil niet al dat hy mach.

Ende want Godt goedt is soo wil hy niet dan dat goet is, ende geen quaet.³²

Het willen Gods is een werckinge, maer het niet willen is een rusten Godes: ³²Psal. 5. 5.
want al waer Godt yet wil daer werckt, maer daer hy niet en wil, daer rust of is ledigh d'almogende crachte Godes.

Het willen Godes streckt tot een eynde, te weten, het doen worden 'tgene hy wil dat sal, of het beletten 'tghene hy wil dat niet en sal geschieden. Dit gheschiet altijd, dit nimmermeer, overmidts die wil met maght is verselt.

100.

Anders ist met het niet willen Godes: dat streckt nerghens toe, doet niet worden, noch en belet niet te worden.

Daerom gheschiet altijd al dat Godt wil dat geschieden sal: nemmermeer yet van al 'tgeen dat God wil dat niet geschieden sal: ende veel van't gene dat God niet en wil dat geschieden sal. Laet ons dit alles tot openinge des verstants voegen op Adams gheschiedenisse.

101.

Godt wilde dat Adam soude zijn een redelijck ende vry schepsele. So wilde God oock dat hy niet onredelijck noch eygē soude zijn. Dit willen Godes is door zijn almogentheyt geschiet. Tot hier toe hingh Adams wesen ende worden alleen aen Godes wille.

Daer naer wast anders met Adam, want doe voort stont het aen hem, of God zijn gehoorsaemheyt prijsen, dan of hy zijn wederspanningheyt straffen soude: want doe hingh zijn vryheyt by de onveranderlicke God eenmael ghewilt, niet meer aen Godes wille, maer stont aen Adam met macht om sich tot, of van Gode te keeren.

102.

Want God en wilde niet (hier is het voorsz niet pillen Godes) dat dit vrywillige schepsel onvermijdelick het goet doen, of het quade laten soude: dit was Adams vryheyt.

Also sietmen dat Adam het goedt latende dat hem was bevolen, ende het quade doende, dat hem was verboden van Gode, niet en heeft gedaen (eygentlick te spreken) teghen, maer buyten de wille Gods.

Merckt noch. Adams vryheydt en soude niet hebben moghen bestaen beneven sulcken onvermijdelicken noot-Wet van Godes almogent willen, als alle onredelijcke schepselen zijn onderworpen.

Want soo God ghewilt hadde, dat Adam vallen, of dat hy niet vallen en soude: wat vryheydt of macht mochte dan in't schepsel Adam zijn gebleven, om te staen of te vallen tegen zijn Scheppers almogende wille?

Wilde God zijn vallen, hoe moght hy blijven staen? wilde Godt dan oock dat hy niet soude vallē, hoe moght hy vallen? God wilde dan gheen van beyden, maer dat hy doen soude dat hy self wilde het waer dan staende blijven, ofte oock vallen. Ende dit was Adams vryheydt ende macht.

103.

Godes niet willen van Adams val, betuyght Godes waerschouwelijck verbodt. Hadde Godt oock ghewilt dat hy niet soude vallen, hy hadde hem soo wel te voren vanden boom des wetens gheweerd door den Cherubim, als naemaels vanden boom des levens.³³

Adam is dan door Godes, sonder zijn eygen wille, goet gheworden: ende hy is door zijn eygen, sonder Godes wille quaet geworden: het goet dede Godt sonder Adam: het quaet dede Adam sonder Godt, maer Godt liet toe dat Adam dat dede.^{33Gen. 3. 22. 24.}

104.

Tegen Gods wille mach niet geschieden, maer sonder zijn wille geschiet vele. Wat Godt wil doen worden of beletten, daer en mach niemant tegen. Wederom wat God niet en wil maer vry laet, dat mach geschieden sonder, maer niet teghen Godts wille, want daer en wil God van self niets.

Wil de vrye Adam Gode ghehoorsamen, Godt wil dat met hem, die hem sulcks in zijnen ghebode raedt. Wil hy Godt ghebodt overtreden, Godt wil dat niet, maer laet het toe, en □ Adam doet dat sonder, maer niet tegen den wille Godes.

So geschiet geen deughde sonder en □ geen sonde met, maer niet tegen den wille Godes: want de Mensch heeft gheen deughde van hem selve, gheen sonde van Gode, maer hy mach oock niet teghen d' Almoghende wille Godes.

107.

Tusschen den wille ende geboden Godes is dit onderscheyt, dat het altijd geschiet wat Godt wil, maer niet al wat Godt ghebidt. 'tGebodt Gods is als een Vaderlijcke raet: maer de wille Godts als een onweestaenlijcke almoghende daet, die mach, dees moet elck volghen.

Gods wille is dat sonde haer eyghen straffe met brenge, die geschiet altijd. Godes raet is dat de Mensche niet en sondighe, die geschiet selden: nemet als of God tot Adam hadde gheseydt.

109.

Eedt niet vanden Boom des wetens, op dat ghy niet en sterft: ghy moget laten nae, of doen tegen mijn ghebodt, dats, tegen mijnen raedt: maer ghy moghet niet doen en blijven ongestraft, want dat is teghen mijnen wille.

Somma daer geschiet sonder Gods wille sonde, die hy toelaet: daer geschiet met wille Godts deughde, daer hy ons toe raedt: maer daer gheschiet tegen den wille Godes niet altoos: ende daer gheschiet inden onredelijcken ende Godtlijcke schepselen na den wille Godts alles.

112.

So doet God al dat hy wil, in't doen worden of in't beletten: maer't gunt hy niet en wil, of gheen wil toe en heeft, en doet hy niet maer is daer ledigh. Des neemt een uytbeeldingh inde geschiedenis Josephs.

113.

Hier gheschiede wat dat God niet en wilde, maer dat de Broeders wilden: te weten, het benijden. Dit deden de Broeders, niet God die dat toe liet. Daer gheschiede oock wat dat de Broeders niet en wilden, en □ dat God wilde, namelijk, Josephs verheffinge. Dit dede God, de Broeders ledent.

Ghelijck nu God van zijn werck des verheffens, ende niet de Broeders Josephs rechtelijck de werck-man ende oorsake is te noemen: so zijn oock de Broeders van haer werck des benijdens, ende niet Godt, rechtelijck de werck-luyden ende oorsaecke te noemen.

Over d'ander is oock in Joseph niet gheschiet, 'tgene God wilde dat niet geschieden, ende de Broeders wilden dat geschieden soude, te weten, het dooden Josephs by hunluyden voorghenomen. Van dit voornemen waren de Broeders, ende niet Godt: maer van't beletten was Godt ende niet de Broeders de oorsaeck.

Laet nu Beza of wie't anders zy vanden zijnen segghen dat Godt sulck benijden der Broederen Josephs niet en heeft voorsien gehad, sonder Gode te maken onvoorsichtigh: oft dat Godt self dat benijden in haer ghewraght heeft, sonder Godt te maecken quaetheyts oorsake: of laet hem de waerheyt eerende belijden dat God het quade self niet en doet maer toelaet.

Eynde van't tweede Boeck.

Het derde Boeck hout inne een deel ongeschicktheden nootvolgelijck zijnde uyt Calvini ende Beze woorden, dewelcke eensdeels inde Tafel deser Boecken aengewesen zijn, ende om kortheydts willen maer op-schrifts gewijse hier onder staen verhaelt, ende doch int lange mogen worden gelesen, ende bewesen in't voorsz derde Boecxken van de toelatinghe.

Derde Boeck.

1. Dat d' erf-sonde al is geweest in Adam voor zijnen val. *Ca. 50. Insti. ij. 13.*
Dat Godt oorsaecke is vande sonde. *B. S. 108. pag. 213.*
2. Dat Adams val een werck Godes zy. *B. S. 108. pag. 213.*
3. Dat Adam onschuldigh was aen zijnen val, en □ God schuldigh, *B. S. 116. Ca. 64.*
Dat Godt den mensche die hy beveelt recht te gaen, self ter dolingh stiert.
4. Dat Adam int vallen ende sondigen wel ende behoorlicken heeft gedaen, *B. S. 75. Institu. xiiiij. 17.*
Dat God gewilt heeft ende geordonneert dat Adam soude vallen. *Instit. xiiiij. 17.*
5. Dat Adam vallende beter is geworden dan voor. *Ca. 40.* Dat het ontbeeren van deughde goet zy.
6. Dat van Gode met waerheyt geseyt moghen worden dese woorden, het quaet dat ick hate doe ick. *B. S. 108. pag. 91.*
Dat Godt wilde dat Adam soude vallen.
Siet voort de bewijsinghen ende aenwijssingen van 't derde boeck des toelatinge.
7. Dat Godt niet almachtigh en is of niet goedt.
8. Dat Gods decreet wanckel is ende onseker, *Instit. ij. 56.*
9. Dat Gods wille strijdigh is tegen Gods ghebodt, *Ca. 64.*
10. Dat God is van contrarie willen ende aenslagen, *Instit. 7. 20.*
God wil ende wil niet dat een selve dingh gheschiede, *Ca. 54.*
11. God is godloos. Siet voor 1. 33. breeder daer in mijn beschreven toelatinge.
12. Dat God is oorsaecke vande sonde oft quade, *B. S. 108.*

Beza hadde gheseydt dat Godt alles doet niet over al uyt genomen, nu merckt hy wel nadien daer ooc quaet wert gedaen, uyt sulck zijn seggen nootlijck te volgen dat God selve dan oock het quade doet ende oorsaecke daer van is. De gewoonlicke sluyp-hol: O mensche wie zijt ghy? merckte hy oock niet duyster ghenoech om hem selve voor dat klare light genoegh te moghen schuylen?

Derhalve hy bestaet te bewijsen uyt sulck zijn seggen van dat het God selve alles doet, niet uytgenomen, niet en volgt dat God oock het quade doet en □ veroorsaect, en □ dat met eē verde ghehaelde redenen, inde welcke hy oock bestaet te bewijsen dat Godt inden quaden sonde met sonde straft, en □ dat oock tot oeffeninge ende bevestinge vanden verkorenen.

Dit zijn bewijs was gantsch onnoodigh, want anderen dit beter ende klaerder leeren dan Beza, ooc de Scholaticieren selve. Het straffen van den quaden om haer sonde, het oeffenen der goeden tot beteringhe zijn soo rechtvaerdige ende goede wercken, dat niemant yet quaedts daer inne en mach mercken, ende dat elck dat goet den goeden Godt gaerne toe sal schrijven.

Maer de sonde der quaden die Godt met sonde rechtvaerdelijck straft, wort mede gedaen, wie is de werck-man daer af? de mensche? hoe doet dan Godt al datter geschiet? doetse God? hoe doet Godt het quade niet? of sal nu Beza Libertiniserende seggen, dat de sonde niet quaet zy?

Seyt Beza, God doet het quade niet, maer bestiert dat ten goeden eynde: dit's goedt. Dat is waerheyt. Doch vernoecht Calvijn met sulck bestieren alleenlick niet. Seker

so daer niet anders en gheschiet dan Godt hier inne selve doet, welck is dan't quade datter geschiet? Maer geschiet daer dan oock quaet en □ sonde inden quaden Mensche, en □ doet dat niet Godt self, maer de Mensche, hoe mach waer zijn dat Godt alles doet? Of doet het God selve al, hoe doet Godt het quade niet ?

Hier wijckt Beza listelijck van zijn voortstel, dat Godt selfs alles doet, en □ komt voort met de cracht Godes die intervenieert in allē dingē die geschieden. Dat is waer, sonder de werckelijcke kracht Godes mach niet altoos geschieden, maer wat dient dit ter saken?

Maer seght ons, is die werckelicke kracht Godes inden menschen een selve dingh dat het willen ende wercken Godes is, of niet? ist een selve dingh, soo heeft Adam int eten vande verbodē vruchte niet gezondigt: want dan heeft God selve (niet Adam) dat gewilt ende gedaen. Maer ist wat anders, so heeft Adam en □ niet Godt dat quaet gewilt en □ gedaen. So en doet dan oock God niet alle datter geschiet. Soo beneveltmen (Leser) den partijdigen en □ onvoorsichtigen menschen.

Beza bruyckt noch een ander sluyp-hol, namelick de quade Instrumentē, die doen altijd quaet, oock als zy Godes wille doē: want zy doen die niet tot sulcken eynde als Godt.

Die quade Instrumenten zijn quaet uytter scheppinghen of niet. Seytmen ja, so zijn zy quaet geschapen, hebben haer quaetheyt van dē Schepper God, en □ dan is God self Schepper en □ oorsake van't quade. Dat derf Beza niet bekenne, maer seyt dat zy't hebben uytter corruptien, dat's uytter verderffenissen.

Dat zy so, wie heeftse verdorven? seytmen Godt: dat sal over een stemmen met Beze seggen, dat God den mensche goet heeft gemaect, en □ dat nochtans om te verderven. 'tSal oock over een stemmen met Beze seggen, dat God selve al doet niet uytgenomen datter geschiet: 'tsal mede over een stemmen metten Libertijnen, seggende dat God selve het quaedt doet, dat wy sottelijck quaet noemen, want daer niet quaets en geschiet: maer het sal strijden tegen al de klare getuygenissen Gods inde gantsche H. Schrift.

Maer seytmen neen, so heeft Adam die een goet schepsel was, hem selve verdorvē, so hevet God niet gedaen, en □ so en doet God niet alle datter gheschiet. Daer is nu 'tander sluyp-hol Beze voor hem mede verstoep.

Want was in Adam of 't Instrument al voor zijn sondigen het verderf, hoe mocht hy eē goet schepsel Godes wesen? hoe mocht hy die al verdorven was, sich self verderven? maer was hy goet ende verderf hy door't werck van sondighen, dat dede God selve en □ niet Adam: ende dan is Adam onschuldigh maer God schuldigh aen sulck verderf. Dit derf Beza niet toestemmen.

Adam dede dan het werck van sondigē en □ niet Godt, ende was niet Godt maer Adam schuldigh aen Adams verderf. Maer dan doet

oock Godt self niet al datter gheschiet, ende blijktt so dese Leere van Beza onwaerheydt. Meer mach de Leser hier af sien in dit derde boecxken selve, believet hem.

13. Dat d'opinie Calvini ende Bezae haer geloovers onseecker maect van heurluyder verkiesinghe.

Want God sterckt de verkorenen so datse volhardigh blijvende niet en mogen vallen: oock niet meer verwonnen moghen werden dan God selve. ¹De kinderen Gods moeten noch alle dage sondigen, dat meer dan vallen is. De kinderen Gods hebben dan sodanige sterckheydt niet, ende mogen mitsdien niet seker wesen van hare verkiesinghe. ¹Calvin. Pag. 50. Comt. 1. Ioa. 4. 4 3. 9.

Dat geen van alle Menschen verlooren is.

Want de verkoorenen zijn onderstut met sodanige onverwinnelijcke sterckheydt, datse volhardigh staende blijven. ²Geen van alle Menschen heeft oyt sodanige sterckheydt van volhardige ghehoorsaemheydt Godts, overmits God sulcx beledt door zijn dispensatie. Ergo geen van alle Menschen verkoren. ²Instit. 38 94.

Dat de alder heylighste beroepene niet en hebben, het gene zy toe zijn verkoren. Ibidem.

Sy zijn verkooren en beroepen tot volmaecte heyligheydt. De alder heylighste zijn daer altijt verde af. Ergo en hebben zy niet daer toe zy zijn beroepen of verkoren. ³

³Comt 1. Pet. 1. 15 Har. Luc. 1. 75.

Dat Godts verkiesinghe selve ydel en onseker soude zijn. Ibidem. ⁴

⁴Comt 1. 1. Pet 1. 15.

Want Godt verkiest de verkorene tot de voorschreven onverwinnelicke sterckheydt alhier, want men hier nae niet sal strijden. De sterckheydt en wort hier in niemant als voren blijktt. Ergo Gods verkiesinghe ydel en onseecker. Ende volghet noch of dat God niemant en verkiest, of dat Godt de sterckheydt daer toe behoevende niemant mach geven, en niet almachtigh soude zijn.

14. Dat de kinderen Godts so lange sy hier leven noch blyven onder den tooren Gods.

De toorn Gods blijft so lange op den sondaren, als zy sondarē blijven (seyt Calvijn:) De kinderen Godts moeten noch alle daghe sondighen, des zy noch altijt sondaren blijven: so blijven de kinderen Gods hier noch altijt onder den toorn Gods. ⁵

⁵Instit. x. 8 12. Comt 1. Ioa. 3. 9

Dat de kinderen Godts al't leven door volharden sondaren te wesen.

Item. *Dat God geen gemeenschap en heeft met zyne kinderen.*

Want God en heeft gheen ghemeenschap met de sonden. Soo weynigh als de rechtvaerdigheyt met d'onrechtvaerdigheydt, de kinderen Gods sondigen alle daghe. Ergo heeft Godt gheen ghemeenschap met zijne kinderen. ⁶

⁶*Instit. 18 12. 1. Cor. 6. 14*
Comt 1. Ioan. 3. 9

Loghenen Gode ende Christum die de waerheydt Godes is (Ioan. 14. 6.) in haer beloften.

Want Christus beloovende ons te verhooren in al't gene wy bidden nae zijnen wille.

⁷Gebiedt ons te bidden om volmaecte ghehoorsaemheydt Godes (*Mat. 6 10.*) ⁸Hierom bidden zy *Cate. 124. vraghe, Instit. xv. 8. 37. Sermo. 6. de Iac. en Esau in fine.*

⁷*Joan. 5. 14. 15*

Dit loghenen zy hier moghelijk om verkrijghen. So lochenen zy Gode en □ zijne waerheydt Christum, als belovende 'tgene dat zy of niet willen of niet mogen geven.

⁸*1. Joā. 5. 14*

Dat de kinderen Gods der sonden vergevinge niet deelachtigh en zyn.

Wie geen gemeenschap en heeft met Gode, die en heeft oock geen ghemeenschap met Christo. De kinderen Godes sondigen noch alle dage so Calvijn hier naest voorn blijktt geseyt te hebben: volgens 'twelcke de kinderen Godes geen gemeenschap en hebbē met Gode noch met Christo, en □ daeromme oock geen vergevinge der sonden.

Dat alder Menschen ghebedt, jae oock der kinderen Godes, altydt blijft onverhoort.

Het sondighen (seydt Esaias 59. 2.) verberghet Gods aensight, so dat hy den sondaren niet en verhoort. Die sondigt is een sondaer so wel als Adam, ende doet sonde. Dees is (soo d'Apostel *1. Ioan. 3. 8.* seydt) uytten Duyvel, ende blijft daerom het gebet onverhoort van sulcke altyt blijvende sondaren.

Dat de gheloovers der Calviniaensche Leere den woorde Godes niet en ghelooven.

Calvijn seydt (*Institu. v. 37.*) het gheloove te wesen een sekere parsuasie, dat Godt zijn belofte ons sal volbrenghe. De Calviniaensche Gereformeerde wederspreken dat Godt zijne belofte *Luc. 1. 75.* (so Calvijn die self in zijn Harmonie uyt leyt) sal volbrengen. De Calviniaensche Gereformeerde en gelooven dan niet dat Godt ons zijn belofte sal volbrengen, ende blijcken mitsdien ongelovigh.

Dat zy segghende Christum te kennen onwaerheydt segghen.

Sint Jan schrijft *1. Ioan. 2. 4. 3. 6.* die daer seydt dat hy Christum kent ende zijn geboden niet en hout, die is logenachtigh. De Gereformeerde Calvinisten houden 't onderhouden der gheboden onmogelijk, so hier naest voor blijktt, ende en onderhoudē daerom die niet. Sy zijn dan leugenachtich in sulck haer seggen. Ende en kennen Christum niet.

Dat zy niet en ghelooven dat Iesus is Christus.

Calvijn schrijft (*Comēt. 1. Ioan. 5. 1.*) dat te ghelooven dat Iesus is Christus, is datmen van hem verwaght al dat van Messia is belooft: volmaecte onderdanigheyt Godes is belooft door Messiam. *Deut. 36. 6. Ezech. 11. 19. 36. 27. 2. Thessal. 5. 22. Luce*

1. 17. Dese beloften wederspreken zy niet anders dan de Joden Christum self wederspraken. Dat's verde van gheloooven: daer blijkt nu dat de Calviniaensche Ghereformeerde ongeloovigh zijn.

Dat zy bidden om 't geen zy onmoghelijck gelooven te verkryghen.

God gebiedt ons volmaecktheyt. Daerom bidden zy oock in haer Catec. met die woorden: U wille geschiede.⁹

¹⁰Het verkrijgen seggen zy selve onmogelijck te zijn. Sy bidden dan om't gheen zy onmogelijck houden om verkrijghen, ende verkrijgen sulcke bidders dat dan oock niet: want sulcke bidders souden van Christo hooren: u gheschiede nae u gheloove.

⁹Dut. 18. 13 Mat. 5. 48.

¹⁰*Cate V ra. 124.*

Dat zy de ghenade Christi vernielen, en sich selver onnut maecken.

Die niet af en laet van sondighen, vernielen de weldaden Christi, ende maken die onnut. ¹¹Soo schrijft Calvijn in zijn *Comment. 1. Ioan. 3. 5.* De selve seyt daer mede Cap. 3. vers. 9. dat het niet en mach wesen of de kinderen Godes en sondighen noch alle daghe. Sy en laten dan niet af van sondigen: so maken niet alleen de Cal. Gereformeerde, maer oock (nae haer Meesters leere voorz) de kinderen Godts Christi weldaeden onnut, ende vernielen die.

¹¹*Cal. Coment Rom. 6. 8.*

Dat de Calv. Ghereformeerden van Christo niet ghevryet, maer noch der sonden slaven zijn.

Niemant is waerlijck vry dan die heel vry is van sonden: want het ontbinden van negen stercke banden en maeckt den gevangen niet vry, soo langh de thiende stercke bandt niet en is ontbonden. ¹²Nu schrijft Calvijn dat de vryheydt nae de weder geboorte maer half en is, nae d'ander helft is hy dan noch gevangen, ende dient dan alle herboren met zijn een helft Gode, maer met d'ander helft den Duyvel, twee contrarie Heeren ende hincken altijt over beyde zijden.

¹²*Contra. Piggium lib. 4. fol. 65.*

Dat Calvijn den enghen wech Christus wat ruymmer maect om den menschen niet tot wanhoop te brenghen.

d'Apostel sprekende vande liefde, seyt: so behooren wy ons leven oock (als Christus) te laten voor den broederen. ¹³Calvijn daer op gloserende schrijft daer tegen dat hy van ons sodanighe liefde niet en eyscht: want wat waer dat anders, dan alle Menschen in wanhopen te brengen: so is Calvinus daer voorsichtigher dan d'Apostel, dien hy stoutelijck wederspreect, of Calvijn Libertiniseert.

¹³1. Joā. 3. 16

Dat niet sondigen is, als men uyt kranckheydt des vleesch sondight.

Hier baent Calvijn mede den wech voor de Liberinerije: want niemand sondicht uyt stercheyt des geests, maer meest elc sondicht uyt kranckheydt des vleeschs. ¹⁴Soo sondigen sulcke niet als zy sondighen, ende soo maeckt Calvijn van sonde gheen sonde. Soo dan de valsche vrije geesten mede met hem.

¹⁴*Cal. Cōment. 1. Joā. 5. 18*

Dat de weder-gheboort in ons soo begint datter doot toe altijt in ons blijft, ende ofte des ouden Menschen, ende en is die met ons niet volmaeckt. Comment. 1. Ioan. 3. 9.

De selve schrijft mede, ¹⁵ dat de ziel niet en wort herbooren, daer eenich van haer deel wort herbooren, maer daer zy heel wort vernieuwt. Soo en is hier dan niemant van alle menschen herbooren een kint Godes nochte Godes erf-ghenaem. ¹⁵Instit. ij. 47.

Calvijns ende des Catechismi leer belet het goede opset.

Niemant mach met ernst opset maecken om te doen't gheen hy onmoghelijck houdt. Calvijn, oock de Catech. seggen sulcks vande gheboden der liefden: soo mach niemant sulcks gheloovende met ernst opset maecken (swijghe bestaen) om Godes ghebodt vander liefden voorsz te onderhouden. ¹⁶

Dat Godt door zijn dispensatie belet, dat eenich Mensche zijn gheboden soude onderhouden. ¹⁷

¹⁶Instit. ij. 15. Catech. vrag. 6.

¹⁷Instit. iij. 95.

'tOnderhouden der gheboden ghebiet ons Godt, ende is midtsdien Godts wille dat wy dat doē: maer dat belet God ons te doen (nae Calvijns voorschreven segghen.) Soo wil Godt dan dat wy sulcks niet en doen. ¹⁷Godt wil dan pladt het een teghen't ander, ende maeckt so Gode strijdich, 'twelck Christus vanden Duyvelen lochent. ¹⁷Mat. 12. 26

Dat sonde goet is ende niet quaedt.

Godt laet het quaede niet toe, maer doet dat self, soo Calvijns ende Beze leere nootlijck mede brengt, houdende dat Godt alles selve doet datter gheschiet: want sonde gheschiet mede. Godt is goet: wat Godt doet is mede goet. Sonde doet Godt self: die is dan een goet werck Godts ende niet quaet. Dit leeren de Libertijnen met Calvijn ende Beze oock, ende maecken sich dan oock te recht (is dese Libertijnsche Leere recht) geen wroeghen over de sonde, als een goet werck Godts wesende, dat Godt selve in ende door haer werckt.

Besluit van de drie Boecxkens.

NAedemael dan oentlijck blijkt dat Calvijn ende Beza de heylighe Schrift misbruyckende, hare opinien bouwen op spreucken, die haer opinien niet bevestighen, maer ter neder storten, waer door zyluyden oock allenthalven worden ghenootsaeckt vele wederschriftelijcke ende lasterlijcke opinien uyt te spreucken, uyt de welcke dan oock voortkomen vele grouwelicke ongeschicktheden, die onlochbaerlick blijcken te wesen Libertijns. So en meyne ick niet dat eenigh redelijck Mensche, hy zy oock so partydigh als hy wil, sulcks ghelesen ende verstaen hebbende, voortaan my ongelijck geven, ick swijge schelden sal moghen, om dat ick my tot een Leere soo Godloos wesende in mynen oogen, niet en kan begeven met goeden gewissen, so lange men my het wederspel van alle 'tvoorsz niet eerst en doet blijcken, niet met Duyvelsche scheld-woorden, maer met Schriftuerlijcke onderwijnsinge. Alsoo ick dese fauten in mynen oogen, niet om henluyden moetwilligh te beschuldigen, maer alleen om my nootsakelijck te ontschuldigen gheschreven hebbe: ende dat met so gheheel vermydinge van scheldinghe der persoonen, als met een onbeveynsde verklaringhe mijns ghevoelens van hen opinien, bereyt zijnde om het gene voorschreven staet, voor alle de wereltd oentlijck te verdedighen, ofte onverwonnen zijnde, mijn dolinghe te bekennen.

Finis.

Berispinghe Op de Toelatinghe ende Decrete Godes van Reynier Donteclock. Met de Antwoorde van D. V. Coornhert.

ICK hadde in mijne Voor-reden op de drie Boecxkens vande Toelatinghe Godes neven anderen gebeden allen Lesers, dat zy doch wilden op myne redenen letten, die selve oordeelen, my mijnder dolingen (so daer eenige zyn) oertuyghen, ende my den waren remedien aenwysen. 'tWelck nu al acht jaren verlopen zynde, sonder dat yemant die selve myne bede volgende my eenigh bericht daer op ghedaen hadde gehad, heeft Reynier Donderclock Predikant tot Delft die moeyten ghenomen in een stuccken van de voorschreven myne drie boecxkens, om my daerinne mijn misverstant aen te wysen ende dit om anderen voor myne dolingen te waerschouwen, so hy niet aen my selve en schrijft, of om my tot myne verbeteringhe te berispen, so 'tschrift (mogelijck door zijn beledede) my ter handen is gekomen. Immers wat meninge hy daer inne heeft gehad is Gode ende hem best bekend: my staet toe sulcks in 't alderbest te duyden, hem van sulcke moeyten te bedancken, myne fauten (soo ick hem mercke recht te hebben) rondelyck te bekennen, of de vast-staende waerheyte te verantwoorden. Dit alles is myn voornemen in dit mijn schrift: de Heere stiere mijn penne tot zijnder eeren daer ick recht hebbe, ende tot mijnder schanden daer ick doole, ende tot stichtinghe vanden genen die dit sullen lesen. Amen.

Reynier Donteclocks ondersoeck ende berispinge op de Toelatinghe en decreet Godts.

ij. GHelesen hebbende het eerste Boeck vā het decreet Gods by Dirck Volckertsz ghemaect, bevinde dat het meest bestaet in verklaringe van eenighe spreucken ende exempelen, die hy acht van Calvino ende Beza misbruyckt te werden.

Tusschen alle de spreucken ende exempelen daer verhandelt, weet ick gheen heerlicker dan het lijden ende sterven Jesu Christi, 'in't welcke veel *goets* ende oock veel *quaets* (gelijck hy recht aenwijst) geschiet is: en □ achte soo wie dat recht verstaet ende wel weet te onderscheyden, wat Godt ende wat de boose menschen toegeschrevē moet worden, dat die lichtelick alle andere spreucken ende exempelen, de voorsienigheyt Godts belangende sal kunnen verstaen ende daer van oordeelen. ¹Toelatinge 1. boeck. fol. 72.

iiij. Daeromme heb ick dat voorgenomen om 't selve te examineren, ende daer op het alder duydlickste mijn gevoelen: 'twelck ick achte hier in *met Calvijns ende Beze meeninghe over een te komen voor te stellen*. So gevoel ick dan dat het van God in zijn eeuwige en □ wijse raedt alsoo besloten ende verordineert is gheweest, dat Christus inde volheyt des tijts de straffe onser sonden dragen soude, en □ den smadelijcken doot des Cruyces soude lijden: want het hem liefde alsoo het Menschelijcke gheslachte te verlossen en □ saligh te maken die verloren waren. *Actor. 4. 26.*

iiij. Hier uyt besluyte ick, dat, dewijle Godt niet int *onseker* ordonneert ofte voorneemt, dat sulcks als by hem besloten was, ghelijck het *nootsaeckelijck* was tot der Menschen saligheyt, oock seeckerlijck, vastelijck ende *nootsakelijck* tot zijnder tijt moeste volbraght werden.

Antwoorde op Donteclocks schrift, tegen myn schryven inde Toelatinge, op de geschiedenis van de doot ons Heeren. fol. 72.

Coornhert.

Dese by gestelde nootsakelickheyt en kan ick niet houden voor oprecht, om dese redenē ende meer anderen als men eyghentlijck van der saken wil spreken: Godt die eeuwigh is ende sonder voor of na, sach alle dat was, is, oft worden sal, als tegenwoordig ende oock mitsdien Adams sondigen, al eer Adam was geschapen: daer tegen sach en □ schickte oock zijn eeuwige Liefde, zijns beminden Soons lijden ende doot tot des Menschen genesen ende saligheyt.

² Nu mach niemant lochenen Adam sodanigh geweest te zijn dat hy volle macht hadde om staende te blijven ende niet te sondighen: 'twelck soo't gheschiet ware, en soude de doot ons Heeren gheensins nootsakelijck zijn gheweest. ²Siet d'antwoorde opt 17. Art.

R. Donteclock.

v.³ Waer toe het ghene diendt dat Godt by Esaïam int generael van alle ordonnantien en □ besluytigen die hy maect is sprekende: Wat gelt het, het sal alsoo gheschieden als ick dencke, ende sal blijven gelijck ick in den sin hebbe. Item de Heere heeftet besloten wie wilt weeren? de hant des Heeren is uytgestreckt, wie wilse keeren? Dewijle Godt so wel besloten hadde dat Christus om de sonden der Menschen wille gestraft soude werden, als hy hadde besloten, dat zijn volck van Israel ofte de ³Esaï 14.

Assiriens: van de welcke hy daer spreeckt; om haer eygen sonde en □ boosheyt gestraft souden werden: so moste dit besluyt van Christo so seker ende onveranderlijck wesen, als het besluyt over de Assiriens was, van't welck God seght dat het blijven ende gheschieden sal.

Coornhert.

Ick sie Donderclock noch meer arbeeyden int bewijs van de nootsakelickheyt, derhalven oock om dat zijn dolinghe in't selve seer schadelijck is, dat woort hier noch wat naecter verclaert moet worden. Daer is nootsakelickheyt *die niet dwinght, ende nochtans niet anders en mach wesen*: ende daer is nootsakelickheyt *die dwinght ende maect* dat het soo't wert moet wesen. D'eerste bestaet in waerheyt, d'ander in machte. Belangende d'eerste achte ick (om mijn sin best uyt te beelden) als of yemandt staende by lighten daghe voor een clare Cristallijnen Spiegele sich nu buygt, dan oprecht, hier draeyt, daer de handt uyt steeckt, weder inne haelt, ende verscheyden bewegingen maect met zijnen Lichame, *nootsakelijck* moet zijn dat terstont op elke beweginge des Lichaems die Spiegele oock alsulcken gedaente ontfangen ende verthoonen sal, als de Mensche daer voor staende verthoont: sonder nochtans dat het Beelde des Bewegenden mensche, t'elcken den selven ghelijck inden Spieghele, eenighsins den Mensche dwinget ofte nootsaect om sulcke beweginghen als hy voor den Spiegele vrywillighlijck doet te doene.⁴ Also mede ontfanght van eeuwigheyt die alsierende Spieghele der wijsheydt Godes, self onveranderlijck blijvende, in sich die waere kennisse alder veranderlijcke ende tijdtlijcke dingen voor ende nae hebbende, teffens ende voor oogentlijck sonder alle voor en □ nae alle toecomende dingen, so sekerlijck ende waerachtelijck dat zy niet anders en moghen wesen, so nochtans dat dese nootsakelijcke kennisse der waerheydt Godes, den Menschen eenigen dwange meer toe brengt van aldus ofte also te doene, dan die voorschreven Cristallijne Spiegele dwingt den Mensche daer voor staende sich aldus ofte alsoo te bewegen. Sulcks dat d'eeuwige wijsheydt Godes uyt sulcke zijne eeuwige ende onbedriechlijcke wetenschap ordonneert, decreteert, ende gepredestineert, soo Calvijn ende Beza qualijck leeren. En □ zijn also Godes ordonnantien, decreten, en □ predestinatien eeuwelijck vast en □ onveranderlijck, als bestaende inde seeckere ende onveranderlijcke waerheyt Godes.

⁴Item oock de antwoordt op't 17. art.

Maer so veele aen gaet d'ander nootsakelickheyt inde almogenthey Godes bestaende, diemen hier inde vrye Menschelijcke saken, nu bestaet te trecken niet anders dan in den handel der onredelijcken schepselen, daer dese nootsakelickheydt sulcks dwinght met machte dat het so weynich anders soude mogen geschieden, dan de Sonne te rugge gaen, het Aertrijck opwaerts stijghen, 'tvuyr verkoelen soude mogen, &c. achte ick een grove dolinghe by Calvijn, Beza, ende Donteclock te zijn, tot bewijs van't welke ick al hier segghe: also sal't by Gode van eeuwigheyt besloten zijn dat nootsakelijck Christus om der Menschen sonden wille ghestraft soude worden (soo Donteclock dit hier drijft) soo moet oock by *Gode* van eeuwigheyt besloten zijn geweest dat nootsakelijck de Menschen souden sondighen, of Christus en mocht om der sonden wille niet ghestraft worden. Ist dan oock also dat dese nootsakelickheyt, als in d'almogenthey Godes bestaende dwinght tot een onvermijdelijck geschiedē van't gene God besloten heeft, soo hebben niet alleen de nakomelingen Adams, maer oock Adam self onvermijdelick door dit nootsakelick besluuten Godes moeten sondigen. Is dit waer, ('twelck nootlijck moet volgen) wie anders dan God selve sal deur zijn nootsakelick besluyt ende ordonneeringe oorsake zijn vande sonde? vande doot zijns Soons Christi, ende vande ongerechtigheydt selve, daer inne bestaende dat d'onschuldighe Christus selve, swijghe d'onschuldige Menschen van Gode gestraft zijn om 't quaet dat God selve niet de Mensche, vele min Christus veroorsaect heeft gehad: Die verstant heeft beantwoorde dese leelijcke ongeschickheyden, of stemme toe 'tgene voorsz staet, niet ongeschickts met brengende altoos.

R. Donteclock.

6. So en ist dan niet ⁵by gevalle noch avontuere geschiet dat Christus gestorven is ende ghedoodet, also dat het alleen ende ⁶absolutelijck aen de wille van Judas ^{5a} ende de Joden gehanghen soude hebben, ende dat zy't selfde wel hadden ⁷konnen ^{6b} vermyden en □ laten, maer het is geschiet deur de ⁸bysondere beschickinge ende ^{7c} werckende macht Gods, also dat God 'tgene by hem besloten ende voorghenomen ^{8d} was ⁹selfs tot zijnder tydt volbracht ende uytgevoert heeft, ghelijck die straffe die hy over Israel als over Assirien vastelick hadde besloten deur hem uytghericht ende ^{9e} in't werck gestelt is gheweest.

Coornhert.

¹⁰Dit seyt oock niemant, maer 'tzijn Donderclocks dichtingen, om een schijn-schaduwe te maken daer hy teghen worstelt. ¹¹Als Godt zijnen Sone tot dese quade wijngaert luyden niet en hadde gesonden: mocht haer moort lust ^{10a} Christum uyt den Hemel halen? geensins. Dus en heeft het aen de absolute wille van Judas ende de Joden niet gehanghen, die oock sulcks hadden konnen laten. ^{11b} ¹²Want mochten dese Wijngaert luyden niet vermijden heurs Heeren Soone te dooden, ^{12c} ¹³maer ¹⁴geschiede dat deur de bysondere beschickinghe ende werckende macht Godes ¹⁵soo dat God selve (die almachtigh is) dat volbrachte ende uytgevoert heeft ¹³Mat. 21. 38. ghehadt (so Donderclock hier seyt) hoe moghte die rechtvaerdighe God den ^{14d} onschuldighen rechtvaerdelick straffen? Doode God self zijn Sone? wie anders ^{15e} dan God self, „die dit werck self tot zijnder tydt volbracht deur heymelicke ende verborgene werckinge,, (so Donderclock hier ende art. 13. b. schrijft) sal schuldigh zijn aen den doot-slaghe van't onnosele Lam. Hier nae schijnt Donderclock wel te

willen dat ick wat klaerder onderscheyden hadde, wat in desen Godes goedde ende wat der Menschen quade werck gheweest is, 'twelck ick nochtans genoegh in mijn boecxken folio 79. beginnende vande distinctie 180. tot 184. (of 174. dat misdruckt is) gedaen hebbe. ¹⁶Maer hem staet te bedencken of hy dit onderscheyt hier niet alleen verwert, maer opentlijck der Menschen quade werck den goeden God toe is schrijvende, en of anderen sulcx deden hoe hy die soude handelen.

¹⁶Toelatinghe 1. Boeck fol. 79. dis. 180.

R. Donteclock.

7. Gelijck nu God die straffen die hy besloten hadde over zijn volck van Israel deur den Assirien als quade Instrumenten uytgevoert heeft, ende 'tgene dat hy over den Assirien hadde gedacht heeft volbracht deur den Persen ende Meden, Alsoo heeft hy dit zijn besluydt van het straffen Christi ¹⁷, „voor al des *Wereldts sonde*, te wegheghebrocht deur *Iudam*, de Joden, Pilatum, ende als quade Instrumenten.

¹⁷Nota

Coornhert.

Watte? Het goede of 't quade werck? te weten, het schencken zijns Soons, ende het vorderen van der menschen saligheyt, of het benijden Christi ende het moorden van den Rechtvaardigen? Neen't goede heeft God, 'tquaede die quade Instrumenten ghewilt ende ghewrocht.

Dit quaet mocht vanden goeden God niet ghewrocht werden, so men niet lochenen wil 'tgene die waerheyt self seyt: dat een goeden boom geen quade vruchten mach voort brenghen: nochtans ist gewrocht, ende moet een werck-man hebben. Dit zijn de quade Instrumenten.

Die zijn quaet deur het scheppen Godes: of door haer self of Adams onvermijdelick afval van Gode, of door haer vrywilligh eyghen doen.

'tEerste is valsch, want die goede Godt mocht niet quaedts scheppen, oock wast al goet dat hy geschapen hadde.

Is het tweede waer, so zijn die quade Instrumenten nootsakelijck quaedt gheworden door een onvermijdelicke af-keer van Gode buyten henluyden wil en toe-doen in hem self of in Adam gheschiet door Godes decreet of ordonnantie uyt de onvermijdelijcke geboorte van bedorven nature, of onvermijdelicke quaetheyt.

y zijn dan, of in hem self of deur Adam (dat's hier alleens) uyt hemluydē of Adams vrye wille quaedt gheworden: soo hadden zy (oock Adam) sulck quaedt doen aen Christum mogen laten, en □ waren hier door oock

te recht strafbaer, dat anders niet en mochte zijn gheweest.

Soo en heeft oock God van eeuwigheydt sulck quaet werck aen Christum niet gewilt noch veroorsaect, soo men niet wil segghen dat God self wil en □ veroorsaect nijdigheyte ende moordt, &c. ofte over d'ander zyde, dat Godes wil niet almachtigh zy. Nochtans moet Donderclock, Beza, ende Calvijn een van beyden segghen: te weten, dat God het quaede hier inne heeft veroorsaect, of dat Godt niet almachtigh is, ende zijn eeuwich decreet onseker is.

Dit derven zy gheen van beyden belijden. Laet hen dan belijden de waerheyte in desen: te weten, dat haer Leere hier inne onrecht is, ende dat God uyt zijn voorsienigheyte of alwetenheyte vā der Joden en □ Judas quaetheyte, sulcke Instrumentē uyt hen selfs moetwil (niet door Godes ordonnantie) quaet geworden zijnde, gebruycken soude tot nut van allen gheloovighen in't salichmaeckende lijden, so vande smaetheyte als doot ons Heeren Jesu Christi.

R. Donteclock.

Soo is dan het *lyden ende straffen* Christi een werck Godes, het welcke God niet min toegheschreven can werden, dan het straffen ende plagen van het volck van Israel: want dewijle dat hy onse sonden op hem gheladen hadde, so is hy (gelijck Esaias int 53. Cap. verclaert) om onser misdaet wille verwondet, en om onser sonden wille verslagen. De straffe leyt op hem, op dat wy vrede hadden. Wie comt het toe te straffen en □ om der sonden wille te slaen als God alleen? gelijck hy daer na selfs bekent Gods werck gheweest te zijn, als hy seght, de Heere woude hem slaen met cranckheydt, om dat hy zijn leven ten schult-offer gegeven hadde.

Coornhert.

In dit straffen Godes schijnt Donderclock te speculeren boven zijn verstandt, sonder te letten opten phrase der H. Schriftueren. Want nadien hy dat woordt straffen hier neemt na dē gemeynen sinne, so dat misdaet of sonde het relatijf is vande straffe, so geve ick hem te bedencken hoe hy so den Propheet t'onrecht na apende, dē Heere Christum van sonde en □ misdaet, of Gode van onrechtvaerdigheyte sal connen verantwoorden: ten waer dan sake dat hy gheloof waerdelijck weet te bewijzen dat die onschuldige rechtvaerdelick mach gestraft werden: 'twelck ick hem en al de werelt onmogelick achte. Daer by nu de Leser mach verstaen hoe onwijselick dese jonge man hier uyt wil bewijzen dat de giericheyte in Juda ende de nijdigheyte oock bloet giericheyte inden Joden, niet Jude noch den Joden, maer Godes werck soude wesen. Ist God self die hier slaet en □ wont (so Donderclock schrijft) so en hebben de Joden dit quaet werck van slaen ende wonden niet ghedaen. So moetmen dan seggen datter niet quaets is gheschiet in't slaen ende wonden van den ontschuldigen Sone Godes, of is daer quaet aen geschiet, dat sulcks niet de quade Menschen, maer die goede Godt heeft ghedaen: Also soude die goede (boom) God, dese quade vruchten moeten dragen. Dat seyt Christus onmogelijck te zijn. Hier sietmen mede hoe qualick Donderclock hier weet te onderscheyden wat God ende wat de boose Menschen hier inne gedaen hebben: ende dien volghende (so hy in't begin geseyt heeft) dat hy niet recht van andere spreucken en □ exempelen (de voorsienigheyte Godts belanghende) sal kunnen verstaen of oordeelen, volghens zijne eygen sententie.

R. Donteclock.

¹⁸ Dit selvige werck heeft hy volbragt deur sodanige quade Instrumenten als te vooren van my aenghewesen zijn. So dan Judas ende de Joden met andere meer ¹⁸ix. Instrumenten Gods gheweest, zijn gelijk de Koningh van Assirien een Instrument Godes is geweest om Israel te straffen, soo en „*kan men niet segghen dat God ledigh gheweest is, dat hy niet en soude in dese yet ghewrocht hebben, t'welck tot uytvoeringhe van dit werck Godts diende.*„ Wy lesen wat God seght vande Koninck van Assirien by Esaïam. Ick wil hen senden tegen een huychelisch volck, ende hem bevel gheven tegen het volck mijns thorens, dat hy het berove ende uytdeele. ¹⁹Hy noemt hem zijn *Thoorens roede*, een stock zijnder grimmicheyt. Hy noemt hem ¹⁹x. een Axe daer mede Godt houwet: „*Een sage die Godt treckt: een stock die Godt voert ende heffet. Waer mede immers te kennen ghegeven wert. dat Godt in desen als in een quaet Instrument gewrocht heeft, dat hy hem ghevoert, ghedreven, eude ghebruyckt heeft deur zijne verborghen kracht buyten zijn weten ende meyninghe,*„ ghelijck Esaias daer oock te kennen geeft. Des selven ghelijcken heeft Godt alsoo gewrocht in Juda ende andere Godloosen tot volbrenginghe desen wereldts, hoe wel zy daer van niet gheweten en hebben, ende alleen haer quade affecten ghevolcht hebben.

Coornhert.

Mijn boecxken seyt nergens dat Godt in de geschiedenis van de doot ons Heeren ledich gheweest is (dat Donderclocks dichtinghe is als vooren) maer ter contrarien wel uytdruckelijck dat Godt daer inne oock ghewrocht heeft, siet fol. 780. *distinc. 180.* &c ende wat hy ghewrocht heeft. Dat en is oock 't geschille geensins: maer dat leyt alleen daer inne: of Godt oock ledich is gheweest int willen ende veroorsaken van 't quade, namentlijk, vande giericheyt, nijdicheyt, ende moorddadigheyt, ghebleecken inde gheschiednisse van de doot ons Heeren.

Ick seggen ende bewijse daer, ende voorts door't gantsche boecxken, dat Godt gantsch ledich is gheweest int willen ende veroorsaeken van sulcke Helsche quaden: Calvijn, Beza ende oock Donderclock sulcks lochenende, arbeyden omme te bewijsen dat Godt daer inne niet ledich, maer doende, Jae de oorsake af gheweest soude zijn door zijn eeuwich decreet, ordonnantie, ofte Predestinatie. Wie ghevoelt hier meest int goede vanden goeden Godt? wie spreekt hier eerlijcker vanden eerwaardigen God? wie spreekt hier eerlijcker vanden eerwaardigen Godt? wie spreekt hier schriftmatiger van de Fonteyn alder goerheyt? zyluyden die soo spreekende Gode Auther maecten van't quaede, dats, de goeden boom van de quaede vruchten? of ick die niet mach ghelooven dat Godt

quaet veroorsaecken, of die goede boom quade vruchten draghen soude.

²⁰ Van de quade Instrumenten is hier voor meer gheseyt dan Donderclock wel sal moghen verantwoorden, dus wijse ick daer: maer dat Godt den van selfs quaet ²⁰x. gheworden (niet quaet ghemaecte) Instrumenten ghebruyckt tot rechtvaerdige straffe der sonden zijns volcks: ende dit oock buyten meyninghe of weten van sulcke quade Instrumenten, die des volcks verderven meynen, daer ter contrarien, Godt straffende dien hy lief heeft, heur ghenesen ende verbeteringhe soeckt, en lochent niemant: elck verstaet dat: ick meynt oock wel te verstaen door Godes ghenade: Maer datmen hier by bestaet den Menschen vroet te maken dat Godt niet ledich en is oock int quaet maecken van sulcke quade Instrumentē, sonder welcke dit quaet werck aen den goeden Heere Christum niet en mocht gheschieden: belijde ick gaerne dat icks gheensins en kan verstaen voor goedt: ende moet sulcke Leere houden voor een grof misverstant, tegen die ghetuyghenissen der gantscher Schriftuere, ende een onlochbare verkleyninghe vande goedicheyt ende rechtvaerdicheyt des eeuwigen Godes.

R. Donteclock.

²¹ Rest nu in te sien wat Godts werck in henlieden is gheweest, God en heeft in henlieden *niet gewrocht die haet ende nijt die zy op Christum gheladen hadden,* ²¹xj. *ende die quade lust om hem te dooden. want die is voort ghekomen uyt haer eygen boose aert ende natuere, als een rechte vrucht van die selvige.* De Phariseen ende Schrift-geleerden waren verleyders ende huychelaers, ende sochten haer eyghen profijt ende eere, deur een schijn der Godsalicheyt. Wanneer nu Christus haer bestrafte van hare valscheyt: soo en heeft het anders niet kunnen wesen volgende haer aert *ende verdorven natuere,* of zy hebben hem moeten haeten ende benijden: want de duysternisse het licht haet, soo en heeft dan Godt die selfde haedt ende bitterheyt in henlieden niet gewrocht noch gewilt, maer die is voort ghekomen uyt haer eyghen quaede natuere, *Die haer deur den val A de aenge-erft is,* ende is deur de leughen-staffende waerheyt verweckt.

Coornhert.

Dit schamen zy hem self so opentlijck, als sulcx nootlijck haer leere met brengt, daerom oock Donderclock hier self heeft moeten belijden (door mijn aenwijsinghe wat wijser geworden zijnde) dat Godt in henlieden niet en heeft ghewrocht die haet ende nijt &c. die zy op Christum hadden. Is dit dan soo (alst waerlijck is) ende mocht sonder die hate, nijt ende quade lust niet gheschieden dit dooden ons Heeren, hoe kanmen dat Gode toeschrijven? hoe kanmen met waerheydt hier bruycken die ghelijckenissen van Roede, Bijle, of Zaghe? wat doen dese tot het willen, straffen tot beteringe, of tot het verderven? wat doen dese tot het benijden tot het haten? totten quaden lust om Christum te dooden? niet altoos. Waren Judas ende die Joden hier oock niet anders dan Roeden, Bijlen, ende Zagen, die niet en moghen benijden, haten, noch lust hebben om dooden, wie anders dan God self sal hier ghehaet ende benijt hebben zijnen beminden Sone Christum, ende lust gehad hebben om hem te dooden. Wie mach dit haten, &c. van zijnen beminden Soone God den Vader die self de liefde is toeschrijven? Laet dese Donderclock sulcx Gode rondelijck toeschrijven, ende men sal hem dan rondelijck antwoorden. Of schaemt hy hem datte (so hy hier doet) soo laet hem belijden dat Godt sulck quaedt niet ghewilt, veroorsaeckt, of gewrocht,

maer alleenlijck toeghelaten heeft, so ick houde, ende met dat gantsche boecxken niet en doe dan bewijse dat Godt het quaede toelaet, maer niet self en doet. Ist dat hy dit doet, waerom pooght hy Donderclock tegen die Toelatinge te schrijven, ende te bewijzen dat Godt het quaede niet toelaet, maer self veroorsaect, wil ende werckt?

‘tGheschil is niet oft quaet gewrocht is, hoe’t gewrocht is, waer’t gewrocht is, wanneer’t gewrocht is, door wat middel het gewrocht is, of tot wat eynde het gewrocht is, maer alleenlijck van wien’t quaedt dat inde doot ons Heeren en gheschiet gewrocht is. Hier bekent hy met my nu dat het van Gode niet is gewrocht, maer hy seyt dat dit quaet van der Menschen quade nature ende aerdt gewrocht is: te weten die haet ende nijdt der Joden op Christum. Dese henluyder quade natuere quam in haer uyt een willighe aenwenst of gewoonte van quaet doen (‘twelck mede een natuere werdt ghenoeemt) ofte uyt Adams sonde. ²²Ist eerste, wie anders dan dese quade menschen self vrywilligh soo quaet van aert gemaect hebbende, sal oorsake en werck-man ²²*Jer. 13. 22. 23.* zijn van’t quade dat in desen gewrocht is? hebben dan die menschen selfs dat in henluyden gewrocht, so heeft God dat niet ghewrocht, maer is in dat quade werck geweest. Wilmen dese daetvaerdigheydt of habitus ten quaden dan niet lijden voort te komen uyt die quade ghewoonte by hem selfs vrywilligh aengenomen: maer het tweede seggen. Te weten dat die is een quade aert ende nature, die alle Menschen buyten haer schulde van Adam is aengebooren. So moetmen noch van dese quade aert ende nature oorsake makē of Gode self of Adam, of beyde Gode en derven zy dat niet opentlijck toeschrijven, want dat doende soudē zy Godt als Schepper van’t quade, ende oorsake vande sonde maken. Soo schrijven zy dat dan toe eerstelick Adams sonde, mitsgaders Godes onbegrijpelicke wille ende oordeel over alle Adams onschuldige nacomelingen. Wel aen (nu so genomen) dit sondighen Adams was een willigh werck, so dat hy voor’t sondigen, dat sondigh werck hadde moghen laten: of het was eē nootsakelijck of onvermijdelijck werck dat hy gheensins en mochte laten: Segghen zy dat dit werck Adams willigh was in dit sondighen: so hadde hy mogen niet sondigen ende also den nature in haer goetheydt onverdorven behouden, ende mitsdien (na henluyden wijse) van collecteren Godes eeuwighe Predestinatie niet alleen onvast maer oock ydel maken ende verhinderen, also die stont aē Adams gevallen wille-keur, ende niet aen Godes wille. Wast onwilligh maer noodtlijck, hoe mocht hy Adam daer aen sondighen? die nature verderven? ende

quade Instrumenten maecken. Want wie mach sondighen in't ghene daer toe hy ghenootsaeckt wert te doen ende niet anders en mach doen?

R. Donteclock.

²³Dese haet hebben de Joden tot verscheyden tijden gesocht tegen Christum int werck te stellen: welcke hem dan hebben willen stenigen, dat willen van eenen ²³xij. hoogen Bergh werpen, dan willen vangen, maer God heeft sulcks geweert, en □ haer 'tselve niet toe gelaten, tot dat de tijt gekomen was welcke daer toe van Godt was bescheyden, dan en heeft hy niet alleen toe ghelaten dat zy Christum vangen ende dooden souden, maer heeft deur den toom zijner voorsienigheyt daer toe geregeert. Wy lesen by Matheum int 26. Cap. Dat de Overste der Priesteren de Schriftgheleerde ende outste des volcks vergadert zijn geweest in de sale des hoogen Priesters Caiphe, ende hebben beraedtslaeght dat zy Jesum met list souden vanghen en dooden, maer zy seyden niet op het feest op dat daer geen beroerte onder het volc zy, hier beslytense dat het niet op de *Feestdach soude gheschieden*, ende Godt hadde besloten, dat het alsdan *gheschieden soude*. Daeromme heeft God selve de sake tegen haer beslyt moeten voort drijven.

Coornhert.

Hier handelt Donderclock met vele woorden om te bewijzen 'tgunt ick niet alleen niet ontkenne maer selfs deurgaens segghe, te weten dat Gods werck in desen is gheweest het matighen vander saecken, het stieren ten besten, het ordonneren van tijt, plaetse, meyninghe, &c. in alle't welck geen quaet altoos en is gelegen. Waer toe waren dan alle dese woorden noodigh, om te bethoonen dat alle dese ommestanden als vande tijt vande geltgierigheyt Jude, vande veroordelinghe ons Heeren, vande maniere zijns doodts, van de eer-gierigheyt Pilati, vande openinghe van de zijde Christi, Edick drincken, lodt werpen op zijn kleederen, heel blyven zijnder beenderen, ende soo voortgaende inde volgende artijckelen. Arbeydende met veel woorden te bewijzen dat alle sulcks niet gheschiet is by avonture (wie seyt datte?) maer deur die beschickinghe ende besloten raedt Godes, wie loochent datte? Ende dus gedichte schaduwen ghemaect hebbende, komt ten laetsten te segghen van tweederleye Autheuren ende werck-luyden van't lijden en □ sterven Christi noemende den eenen goedt, te weten God, en □ den anderen quaedt, namentlijck Judas, die Joden, Pilatus, en □ 't Chrijghs-volck. Haelt hy dat niet uyt mijn boecxken, soo schrijft hy daer aen ten minsten 'tselve (doch duysterder ende verwerder) dan hy't in mijn boecxken heeft gelesen. ²⁴ Fol. 79. Dist. 180. Fol. 80. Dist. 181. 182. en 183. Daer ick elck der voorschreven Autheuren heure oorsaken, eynden, ende werckingen wel ²⁴Toelatinge 1. boeck Fol. onderscheydelijck toeschrijve. Dien't lust mach't daer lesen daer mede ick de 79. navolghende artijckulen meer dan genoegh beantwoort hebbe.

R. Donteclock.

²⁵ Staet nu te besien wat God daer toe gedaen heeft, Godt heeft daer toe ghebruyckt Judam welcke de Euangelisten beschrijven dat hy *Gierich* ende een dief was. ²⁶ ²⁵Giericheyt middel. Nu werdender wel vele gierige gevondē die niet terstont en zijn verraders: Dat ²⁶*Modos* van alles siet hier dan de giericheydt Jude daer toe ghekomen is, dat heeft God also moeten na xv. beschicken, so heeft hy dan dese giericheydt deur den Sathan welck een dienaar Gods

is tot straffe daer toe beweegt dat hy zijn meester soude verraden ende verkoopen, ende also isset deur beschickinge Gods geschiet dat Judas gegaen is tot den overste der Priesteren ende haer die presentatie ghedaen heeft van Christum te leverē, daer deur is der overste Priesteren vorige besluyt te niete gedaen. Ende Judas heeft gelegentheyt ghesocht om zijn verraet te volbrengen. Dewijle dat nu Judas so wel een ander tijdt mochte verwacht hebben als die tijdt in de welcke sulcks gheschiet is, soo heeft God deur zijne verborgen kracht, in Juda moeten wercken, „dat hy juyst die tydt kiezen soude die God daer toe verordineert, ende besloten hadde.²⁷

Als nu Christus gevangen was ende inde sale vanden hooghen Priester gebracht, ²⁷Tijdt. soo heeft Godt noch wonderlijk moeten wercken, want de wijle zy hem aldaer geoordeelt hadden, dat hy den doot weerdich was, soo hadden zy mogen deur een oproer steenighen ende doodē, gelijk zy daer naer Stephanum ghedaen hebben, maer God heeft haer alsoo geregeert dat zy wettelijcken ende gherechtelijcken hebben willen met hem procederen, en□ dat zy getuygen tegen hem hebben beleyt, ²⁸„ op dat zy hem mochten voor den behoorlijcken rechter beklagen, om deur hen ter doot veroordeelt te worden, als een quaet-doender en□ dat het te beter also soude blijcken dat hy de straffe van onse schult droegh. Oock was van God te voren geordineert wat doot dat hy soude sterven: te weten de doot des Cruyces. Dit en konde niet gheschieden, ²⁹ofte hy moeste van den wettelijcken Rechter daer toe verwesen worden. Wy lesen oock dat Pilatus hem dichmael heeft willen los laten, ²⁹Mortis. dat hy hem heeft willen in de handē der Joden, selfs overleveren, om naer haer wet gericht te werden. Dat dit niet geschiet en is, en□ dat Pilatus hem niet ontslagen en heeft, is deur beschickinge ende werckinge Godts geschiet, ende daer toe heeft Godt gebruyckt de „eer-giericheyt van Pilatus, ende de vreesse van des volcks gunst te verliesen.³⁰

Dat hy tusschen twee moordenaren is gecruyset is deur de „beschickinge ende ³⁰Middel. regieringe Gods geschiet op dat vervult soude werden, datter gheschreven staet, ³¹hy is met den quaet-doenderē gerekent: dat zijn zijde open gesteken is, dat hem ³¹Modus Mortis. azijn te drincken is gegeven aen dē cruyce, dat de Chrijghs-knechten het lot op zijn kleederen hebben geworpen, dat zijn beenderen gelijk de Moordenaren niet gebroken en zijn, is geschiet niet by avonture, ³²maer deur een bysondere werckinge ende beschickinge Gods, gelijk ‘tselve te voren by God besloten was. Daerom oock ³²Dit seydt niemant. de Discipulen seggen Actor 4. Dat Herodes ende Pontius Pilatus met de Heydenen en□ Joden t’samen ghekomen zijn teghen Christum, op dat zy souden doen het gene dat zijn hant ende zijn raedt besloten hadde dat gheschieden soude.

Om te besluyten de eenige ende selfde geschiedenis des lijdens en□ stervens Christi, hoeft tweederley Autheuren en□ werck-lieden

ghehadt, eenen goeden, ende de anderen quade: de goede is Godt, de quade zijn Iudas, de Phariseen, ende overste Priesteren, Pilatus, de Krijchs-knechten. Godt heeft zijn soone gheslaghen, de Joden hebben den Heere deur de Krijchs-knechten gheslagen ende ghedoodet, Judas heeft Christum ghelevert, Godt die heeft zijnen soone geleverd, Den goeden Autheur heeft een goede oorsaecke ghehadt, ende een goet eynde: de quade Autheuren hebben een quade oorsake ende een quaet eynde voor ghehadt. De goede oorsaecke is geweest de rechtvaerdicheyt Gods: want dewijle Christus onse sonden op hem genomen hadde, soo heeft Godt hem tot bewijs zijner rechtvaerdicheyt de straffe die de sonde verdient hadde opgheleyt, ende heeft hem gheslaghen om de sonde zijns volcks wille. Het goede eynde is gheweest de salicheyt der boetvaardighen sondaren: de quade oorsake is geweest giericheyt, haet, nijt: het quade eynde is gheweest verdervinghe ende uytroeyinge Christi. ³³Dese quade Instrumenten, welcke oock het heure ghewrocht hebben heeft Godt de goede werckman ghebruyckt om zijn goet werck te volbrengen, *Niet door slechte toelatinghe ofte bestieringe van 't gene datter gheschiede tot een goet eynde, maer deur heymelijcke ende verborgen werckinge, waer deur hy hare giericheydt, haeren haet ende nijt als vruchten van hare verdorven aert ende natuere opgeweckt heeft om daer deur sulcks als hy voor genomen hadde uyt te richten.*

³³xij.

Coornhert.

Dit is waerheyt, voor hem al by my gheseydt met ernst, maer meynet Donderklock oock alsoo met ernst, hoe mach waer zijn dat hy hier vooren art. x. dese quade Instrumenten ofte werck-luyden niet anders en acht dan Roeden, Bijlen ende Zagen, die van een ander geslagen, geheven, ende getogen wordē. Sijn Judas, de Phariseen, overste Priesteren, &c. hier inne oock gheweest niet dan Roeden, Bijlen, ende Zaghen, so zijn zy hier maer gewrocht van Gode, sonder self yet te wercken, ende zijn mitsdien hier geen werckluyden gheweest, maer blooten Instrumenten die niet gewrocht en hebben maer gewrocht zijn, ende is also God alleen de Autheur ende de werck-man in dese geschiedenis geweest. Alsoo seyt Donderklock hier vande tweederleye werck-luyden of vooren van de Roede, Bijle, of Zaghe gheen waerheyt, maer hier seyt hy waerheyt, en mitsdien hier voor geen waerheyt. Hier seyd hy veel dat Godt de goede werck-man dese quade Instrumenten ghebruyckt heeft om zijn goet werck te volbrengen: maer wel siende dat Godt in sulck ghebruyck niet gewrocht en heeft dan goet, ende datter nochtans in dit groote werck oock quaet ghewrocht is, welck quaet Godt self ghewrocht of toeghelaten moet hebben, ende hy Godt den werck-man van 't quaede niet opentlijck en derf maecken, ende hy die Toelatinghe of ledicheyt int wercken ofte veroorsaecken van 't quade niet en wil toelaten: soo seyt hy daer by dat Godt die quade „*Instrumenten gebruyckt niet deur slechte toelatinge of bestieringe van 't gene datter geschiede ten goeden eynde, maer deur heymelijcke ende verborgen werckinge.*„ Dits voorwaer oock geen heymelijcke en verborgē uytsluyp van Donderklock: want ist een heymelijcke ende verborgen werckinge, hoe mach hy die kennen of weten? weet hy 't hoe mach 't verborgen zijn? te meer nadien hy self schrijft hoe ende wat die werckinge is, te weten, „*een opweckinge vande vruchten der verdorven aert ende natuere.*„, op welke verdorven aert ende natuere hier vooren art. xj. b. genoech gheantwoordt is, als oock noch hierna sal volghen.

R. Donteclock.

³⁴ Wt dese applicatie van de voorsienicheyt Gods tot dit alderschoonst ende heerlijkste exempel kont ghy lichtelijck afnemen ende oordeelen wat mijn ³⁴xiiij. gevoelen daer van zy, indien Dirck Volckaertsz. so volkomentlijck, het gevoelen dat hy daer van heeft, op dit exempel gepast hadde, men soude veel klaerlijcker zijn meyninge hebbē kunnen verstaen, ende lichtelijck het onderscheyt ‘twelck tusschen ons beyden is in desen stucke vernomen hebben. ³⁵

Coornhert.

Ick hebbe mijn seggen gheapliceert ofte ghevoeght soo ick dat beste ende klaerlickste konste, op dit werck in onsen Heer Christo geschiet, folio 81. distinc. 173. De leser sie wiens claerder, eygentlicker, ende waerachtiger is. Immers of Donderclock niet meestendeel met mijn Kalf hier ploeght. ³⁶Donderclock mach’t zijn affectien wijten dat hy mijn meyninghe aldaer niet claerlijcker kan verstaē, maer ³⁶Iud. 14. 18. ick mach’t zijn onbedachtheyt wijten, dat hy my bestaet te berispen in mijn schrijven, daer af hy self bekent die meyninge niet claerlijck verstaen te hebben: ‘tis wonder dat hy antwoordt eer hy verstaet.

³⁵Al volkomentlicker, waerachtiger, ende klaerder. fol. 81. Dat verneemtmen lichtelijck.

R. Donteclock.

³⁷ Ick vinde dese woorden in het Boecxken van D. V. fol.76. distinc. 174. Godt voorsach van eeuwicheyt des werelts versoeninge in de offerhande zijns ³⁷xv. onbevelecktē Lams, ende wilde dat het gheoffert soude worden. Hier en weet ick niet hoe hy dat **voorsien* verstaet, of hy niet en bekendt ghelijck mijn gevoelen is: Dat God dat selve van eeuwicheydt naer zijne Goddelicke wijsheydt alsoo verordineert, besloten, en □ gedecreteert heeft, dat de werelt deur de offerhande zijns soons versoent soude werden.

Coornhert.

Hier seydt hy self dat hy niet en weet hoe ick dat woordeken Voorsien verstaet: wat doet hy dan anders in’t wederlegghen van mijn schrijven dan blint-potten? Hier sie ick in hem die selve onwijsheyd die in zijn mede-Broeder Arnolde tot Leyden bleeck, als die my antwoordende op mijn seggē dat hy niet en verstont (soo dese Donderclock en hy Arnoldus self onder heure hant-tekenē aen my hebben geschreven) zijn onwijsheyd thoonde ende voorts verstommende schande behaelde: maer wil hy weten hoe ic die woordekens *God voorsach*, versta, hy lese sonder partydicheyd (kan hy) d’ommestanden die sullen hem verklaren mijn meyninge daer te zijn. Dat God het lijden in zijnen Heylighen wil ende ordonneert lijdelijcker wijze, ende dat Godt niet en wil, maer toe-laet het aen-doende werck sulcx lijdens der Godlosen of vervolghers: soo dat God wil dat de zijne onrecht

*Een ontwijffelijck weten, dat dē doenders niet en dwinght: want Godt decreteert uyt weten en □ weet met uyt zijn decreteren, so Calvijn qualijc leert

lijden, maer toe laet dat die vervolghers onrecht doen. Ende dat God uyt zijn voorsienigheydt, en □ ontwijffelijck weten decreteert ende ordonneert. Maer geensins uyt zijn decreet of ordonneringe voorsiet.

R. Donteclock.

³⁸ Daer na vinde ick daer onder ghevoeght dese woorden God voorsach oock den moortgierighen aert der Jootscher wolven soodanigh te sullen wesen, datse dat onnosele Lam onder hunluayden komende verscheuren soudē. Dewijle ick mercke dat hy de ³⁹ *verdorventheyt* der menschelijcker naturen deur dē val, ⁴⁰ *ende de nootsakelijcke geneychtheyt tot het quade verwerpt*, ⁴¹ ende acht dat der Joden haet ende nijt teghen Christum ⁴² *vermijdelijck was, ende niet nootsaeckelijck deur de aenghe-erfde verdorventheyt: Soo schijnt zijn meyninghe te wesen* ofte dat het by Godt in zijne eeuwigē wijse raet niet besloten noch ghedecreteert is dat Christus voor de sonden opgeoffert soudē werden: ofte so hy sulck eeuwich decreet ende raedt Godes bekennt, dat die selvige nergens anders op gefondeert is, dan op ⁴³ *de voorwetenschap*, waer mede Godt te voren wiste dat de Phariseen ende overste der Priesteren, hoe wel het in haer ⁴⁴ *macht ende wille* stont sulcx niet te wesen, nochtans moort-gierich soudē werden, waer uyt dan volghet, so de *Ioden anders gewilt hadden* ⁴⁵ (gelijck zy konden) dat God dat middel tot verlossingē der menschen niet en soude verordineert noch zijnen sone gesonden hebbē. ⁴⁶ Daer tegen gevoele ick als oock te vooren aenghewesen wort, dat Godt van eeuwichēy absoelutelijck besloten heeft, dat zijn Soone opge-offert en □ gestraft soude werden voor de sonden des werelts, ende dat hy dat selve deur de giericheyt Jude, haet ende moort-giericheyt der Joden, als rechte ende nootsakelijcke vruchten van ⁴⁷ *hare verdorvene natuere uytgerecht ende volbracht* heeft, die selvige daer toe *opweckende ende gebruyckende* ⁴⁸ deur een rechtveerdich oordeel tot *straffe haerder voorgaende* sonden.

³⁸Toela. fo. 77.

³⁹a

⁴⁰b

⁴¹xvj.

⁴²c

⁴³la. d

⁴⁴xvij.

⁴⁵Neen.

⁴⁶e

⁴⁷f

⁴⁸xviii.

Coornhert.

⁴⁹ De verdorvenheyt der menschelijcker natuere deur Adams val ende de nootsalijcke gheneytheyt tot het quade (soo ghylieden die leert) en magh ick geensins aennemēnen ter tijdt toe dat ick bewijs sie uytter H. Schrift ende niet duyster collectionen uyt menschelijck vernuft.

⁴⁹a 16.

⁵⁰ Van dese nootsaeckelijck ende oock macht om te vermijden hebbe ick naecktelijck in de 158. ende 159. navolghende distinctien ghehandelt daer wijse ick den leser om een selve saecke niet dickmael te seggen.

⁵⁰b Toel. fol. 74. fo. 75.

⁵¹ Hier is hem mijn meyningē wederom een raetsel segghende soo schijnt zijn meyninghe te wesen. Dat Godt niet en heeft besloten dat Christus voor die sonden soude opgeoffert werden: of dat sulck decreet Godes nergens anders op gefondeert en is dan op die voorwetenschap. Ende want ick houde dat het inder Joden macht stont niet moort-gierich te wesen soo besluyt Donderclock daer uyt dat Godt dat middel tot verlossingē der menschen niet verordonneert noch zijn Soon ghesonden en soude hebben. Hier segge ick neen toe, ende dat hy dat uyt mijn schrijven wel hadde behoren te verstaen mijn meyningē te zijn dat Godt die opofferinghe Christi voorsien, ende die tijt, middelen, plaetsen, maniere, ende alles geschickt heeft ghehad (soomen sien mach in mijn boecxken) maer geensins die haet, nijt, en □ lust tot

⁵¹c

dooden inden Joden gewilt gedecreteert noch veroorsaect, oock mede dat sulck voorsien Godes, den Joden tot dat quaet werc geensins gedwongen noch veroorsaect en heeft gehad, maer dat zy macht hadden om sulcx te vermyden, ende dat al des niet te min Godes voorweten seker ende vast bleef, gelijk mijn weten dat ick nu dit schijve ontwijffelijc seker ende vast is, ⁵²niet tegenstaende sulck mijn weten my tot dit schrijvē geensins en dwingt noch veroorsaect, alsoo ick vrye macht hadde ⁵²Nota. ende noch hebbe om dit schrijven te laten. Want by Godes wetē is voor noch na maer alles tegenwoordigh in een voor-oogentlijcke eeuwigheyt, soo voren is gheroert vande spiegele opt 5. arti. ende wert voorweten genoemt na onse wijze niet na Godes aert ende eygenscappe. Mach dan oock sulck tegenwoordich weten Godes wancken of missen? Ende bekenne daeromme dat sulck eeuwich decreet ende raet Gods ghegrondet is op de waerheyt en □ onbedriegelijcke wetenschappe Godes, die niet en mach missen.

⁵³ En □ om vander Joden verdorvenheydt te gaen op Adam self die zy segghen oorsake en □ wortel van sulcke verdorvenheydt der Joden te wesen: So staet te mercken of Adam mede nootsakelijck moeste sondighen en die menschelijcke nature daer deur verdervē, als die Joden door die verdorven nature nootsakelijck dit quaet werck van Christum te haten, te benijden en □ te dooden moesten doen (soo hy seyt) dan niet, moest Adam nootsakelijck en □ onvermydelijck sondigen en □ mitsdien de nature verderven, wie anders dan God salmen mogen oorsake maken van Adams sonde en □ verdorven nature. ⁵⁴Maer seyt Donderclock dat Adam self voort sondigē vrye wille-keur en □ macht hadde om te sondighen of Gode te gehoorsamen, so hy onghetwijfelt sal moeten doen, wil hy niet opentlijck God oorsake maken vande sonde ende ‘tquade, so sal uyt sulck zijn seggen ‘telve moeten volgen, ⁵⁵dat hy onbedachtelijck uyt mijn seggen wil trecken: te wetē dat *so Adam anders gewilt hadde (gelyck hy konde) dat Godt dat middel tot verlossinghe der menschē niet en soude verordonneert, noch zyn Sone ghesonden hebben.* Dat heeft dan ymmers gehangē aende wille-keure der eerster menschen, hoe mach Donderclock hier zijn eeuwich absolut decreet en □ Predestinatie Godes (so hy met de zijne die leeren) onveranderlijck of seker doen blijckē? En □ hier inne valt hy met zijne twee meesters door’t leerē dat God eerst ordonneert en □ decreteert ende daer uyt voor-weet, maer als men hout: Dat Godt niet en is sonder alwetenheyt en □ voor-weten of tegenwoordige aenschouwinge aller toe-komende dingen (so voor op’t 5. artikel breeder verclaert is) en □ dat hy mitsdien niet sonder sulck voor-weten en ordonneert, het welck niet en dwinght oft nootsaect, so vermijtmē veylichlijck sulcke verderffelijcke dolingen ende Gods lasteringen.

⁵⁶ In’t voorder verklaren van zijn gevoelen seyt Donderclock dat God *sulck quaet werck aen Christum volbracht heeft door Iudas gierigheyt en □ der Ioden haet en □ moort-gierigheyt als nootsaeckelycke vruchten haerder verdorven natuere: die hy daer toe op weckt door* ⁵⁶xviij.

„ een rechtvaerdigh oordeel tot straffe haerder voorgaende sonden.,, Dese voorgaende sonden mochten zy selve ghemijdet hebben of niet. Mochten zy die gemijdet hebben, so mochtē zy oock die ordonnantie Godes hier inne te niet gemaect hebben. Mochtē zy dan oock niet vermijdet hebben maer nootsaeckelijck sulcx doen om die verdorvenheyt der natueren, henluyden door Adams sonde buyten haer toe-doen of schulde op ghekomen: hoe mocht God henluyden rechtvaerdelick daerom ghestraft hebben? rechtvaerdelick segge ick, niet na der menschelijcke versierde (verborgen oordelen en rechtvaerdigheyt diemen Gode toedicht) maer nae de Godlijcke ware rechtvaerdigheyt, door zijnen H. Gheest inde Schrifture geopenbaert. Seyt die niet naetelick dat de Sone des Vaders misdaet niet en sal dragen, Dat elck zijn eygē last sal dragen. Dat God elck oordeelen sal na zijne eygen niet eens anders wercken? 2. Cor. 5. 10. Eze. 18. 20. Ier. 31. 29. 30. Deu. 24. 16. Gal. 6 5. Pro. 9. 12. Eze. 14. 13. 14. Psal. 62. 13. Mat. 16. 27. Ier. 17. 10. 32. 19. Rom. 26. Eze. 33. 13. 20. Deut. 24. 16. Gen. 18. 23. 2. Cor. 5. 10.

R. Donteclock.

⁵⁷ Ick bevinde een beschrijvinge vande Toelatinge Gods pag. 26. dist. 53. dat het is een geheugenisse Godes van't quade datter geschiet, sulcks dat God gantsch ⁵⁷xix. ledigh is in't willen of doē vande sonde ofte 'tquade, doch also dat hy ghebenedijt altijdt daer beneven werckende is int bestieren ende matigen der dinghen die sondelick gheschieden, ten besten eynde, en □ dit so wel aenden personen eenighe tot oeffeninge der deughden, ende eenige tot straffinghe der sonde, als oock in't schicken van tijdt, plaetse, wijse en □ mate, boven ende buyten de welcke geen schepsel yet vermach.

Coornhert.

Siet wat in dese beschrijvinge gebreeckt, of daer eenighe merckelijcke ommestanden zijn vergheten. Immers Donderklock self steltse hier getrouwelijck, ende laet die oock onberispt.

R. Donteclock.

⁵⁸ Ick hadde gaerne gesien dat hy dese Toelatinghe op dit voorghestelde exempel geapliceert hadde, ghelijck ick naer mijn gevoelen die gheapliceert hebbe te ⁵⁸xx. kennen ghevende wat God toegelaten, ende wat hy selve deur die quade Instrumenten ghewrocht heeft. ⁵⁹ Hy heeft toeghelaten en *niet gewrocht die haet ende nydt der Ioden, ende de quade wille die zy in de gantsche gheschiedenisse gehat hebben.*

⁶⁰ Hy heeft oock toeghelaten ende niet ghewrocht die giericheyt Jude: maer al wat uyt dese haet ende quade wille, Item uyt dese giericheyt ghevolcht is, tot het eynde toe, dat is, tot de opofferinghe Christi, *is deur verborghen kracht ende werckinghe Godes gheschiedt tot executie ende volbrenginghe* van zijn eeuwighe raet, de welcke *Godt* ende den Menschen *profitelyck* was. Daeromme oock God deser Instrumenten quade wille gebruyckende in't quade, 'twelck daer deur geschiet is, geen schult hebben en kan, maer de Menschen.

⁵⁹Tis al klaerder en □ waerachtigher gedaen dan ghy my hier inne na-apende bestaet te doen fol. 80. 81. dist. 173.

⁶⁰xxj. Hier zijn wijt eens inne, wat gheschille blijfter nu, of lust u woort kijf? wat segghe ick doorgaens anders dan dit selfde?

Coornhert.

Hier schijnt dat hy gaerne ghesien hadde dat ick op dese Toelatinge het gestelde exempel geapliceert hadde. Siet Leser of icks niet gedaen hebbe *Fol. 81. Distinct.*

173. &c. So dichtmen een schijn-gebreck in eens anders schrift, en □ so schijnt zijn self werck volmaeckt. Daer na seyt Donderclock dat God toe gelaten ende niet „ *gewrocht* heeft die haet en □ nijdt der Joden ende die quade *wille die* zy in de gantsche geschiedenis gehadt hebben, *hy heeft* oock toe gelaten ende niet ghewrocht die gierigheydt *Iude.*, Merckt hier doch leser op des waerheys cracht en deser luydē kiff-lust. Die waerheyt self doet Donderclock self hier opentlijck toestemmen ‘tgene ick self doorgaens segge ende dat so claerlijck en □ naeckt als icks soude weten te seggen. Wat is mijn segghen doch anders dan dat God het quade toe laet deur mijn gantsche drie boecxkens? wat segge ick meer, dan dat God het quade niet en werckt? wat God niet en werckt daer inne is hy ledigh. Alle dese dingen seydt hier Donderclock self, wat volght daer doch anders uyt dan dat Godt daer inne ledigh is geweest? Hier inne dan dat die hooft-sake is en □ daer inne ick bysonder oneens ben met Calvijn ende Beza is Donderclock (so hy hem hier gelaet) met my eens: hy mach sich dan bedencken of hy ooc recht schrijft int 3. artijckel zijns voorredens in desen daer hy seydt: zijn gevoelen hier in over een te comen met die meyningen Calvini en □ Beze, ick ben seker dat Beza hem Donderclock des geen gestant en sal doen. Sijn wy’t dan eens daer inne: Dat God het quade toe laet ende dat Godt het quade niet en werckt, wat port dese luyden sulcx in my te berispen, te weder-spreken en □ ‘tgene zy selfs seggen, en sulcx voor waerheyt houdende, in my als leugentael te bevechten? (gemerckt hy ende ick in andere wichtige saken oneens en doende zijn) mach dat oock gheschieden met een goede conscientie.

R. Donteclock.

⁶¹ Met namen soude ick hier gaerne weten of dat voornemen Jude van zijn meester uyt gierigheydt te verraden, alleen uyt Juda en □ *by gevalle* sonder Godes verborghen ⁶¹xxij. *werckinghe voort gekomen* is, so dat het God alleen voorsien, ende te vooren gheweten heeft, dat Judas dat voornemen soude, ende niet en heeft ‘tselfe voornemen self deur de gierigheydt ende zijnen dienaar den Duyvel in hem verweckt, dat is heeft zijn gierigheydt daer *toe gewent dat hy soude voornemen zijn meester te verraden*, ende dat tot de volbrenginge van ‘t ghene ‘twelck te vooren gheschreven was dat een van zijn dis-ghenoten hem verraden soude.

Coornhert.

Hier schijnt Donderclock terstont vergheten te hebben zijn selfs segghen xx. *b.* Niet anders dan of hy gebalamiseert hadde. Seyt hy dat hy „*geerne soude weten of dat voornemen Iudæ om zijn Meester te verraden alleen uyt Iuda ende by ghevalle sonder Godes verborghen werckinghe voorts ghekomen is, &c.*, Hier wroet hy al weder inde verborgē werkingen Godes hem onbekent. Ende hier arbeyt hy stracks weder om Godt niet ledich,

maer een mede-wercker te maecken in dat quaede werck van verraden, of meynt dese Donderklock dat verraderije minder quaet is: dan giericheyt, nijt, ende haet. Heeft God dese quaden toeghelaten, ende self niet ghewrocht so Donderklock self naectelijck (maer buyten zijn weten soot blijktt) belijdet. Hoe soude Godt die verraderije self ghewrocht ende niet toegelaten hebben. Soo is alle onwaerheyt strijdigh teghen sich self, ende soo verwert alle misverstant den stouten. Ende Donderklock vaert met dese impertinentie voort, makende vele woorden uyt eenen Judam ende van dese giericheydt Jude, recht of hy tijt te veel hadde ende lust in ydele dinghen. Hoe arbeyden die onledighe curieuse menschen om den goeden God immers oock onledich ende doende te maken int quade.

R. Donderklock.

⁶² Hier moet ick wat stellen, ⁶³ dat ick ghelesen hebbe inde voor-reden van Castellions dialoghen vande Predestinatie 't welck hier toe dient, daer stelt de Autheur vande Prologhe het exempel van Juda voor, ende bekent dat Godt verordineert hadde, dat hy Christum soude verraden, ende meynt dat het niet van nooden en was, ghelijck Castellio ghedaen heeft, dat Godt 't selve niet ghedecreteert, maer alleen voorsien heeft, dat Judas dat doen soude, ende excuseert hem daer seggende, dat Castellio 't selve alsoo ghevoelt heeft deur een yver tot Godts glorie, op dat hy immers Godt van ongerechtigheyt vry soude houden, maer seght dat sulcks niet van noodē en was, dewijle Judas deur zijn sonden sulcx wel verdient hadde, ende het openbaer is, dat God rechtvaerdelijck d'een sonde met d'andere pleeght te straffen, hy seght voorts, ⁶⁴ dat het langhe te vooren van Godt verordineert was, dat een vande huys-ghenooten Christi hem verraden soude, dat heeft Godt tot zijner tijt volbracht, ende om sulcks te volbrengen heeft hy gemaect dat Christus int getal zijner Discipulen Judam soude verkiesen, welcken de Euangeliste Joannes beschrijft een dief ende vol giericheyt gheweest te zijn. Dese giericheyt heeft Godt willen openbaren ende straffen, als hy die selfde ghebruyckt heeft om zijnen Sone tot de schandelijcke doot voor de salicheydt des wereldts over te gheven. Want het is klaerder dan het bewijs behoeft, dat Judas alleen deur giericheyt om zijn meester te verraden beweegt is. Welcke schandelijcke sonde (dewijle hy Gods wille onwetēde uytrichtede) daer deur rechtvaerdelijck gestraft is.

Coornhert.

Hier doet Donderklock wat, 'twelck soo het van my gedaen ware ick seecker ben dat hy ende de zijne my bespotten soudē. Want Donderklock siende dat hy gearbeyt hebbēde om mijn schrijven op dit exempel van de Doot ons Heeren te bewijzen onrecht: Het selve niet gedaen, immers niet aenghevochten, ja dat meer is in die hoofd-sake des gheschils, mijn segghen toeghestaen ende klaerlijck beleden heeft gehad: namentlijck daerinne dat Godt het quade toelaet ende niet en werckt, ende des niet te min terstont daer op niet seer eerbaerlijck noch omsichtelijck arbeydende om alsulcks te weder-sprecken, verlaet hy mijn schriften en soeckt onwijselijck een kindisch sluypgat om hem te bedecken, haeldt voort eenen onbekenden quidam prologhe-maker ende contrerolleur van Castellions Dialogen, laet Dirick Volkertsen dien hy aenvecht staen: seyt die dees prologe heeft ghemaect hout van dese sake soo ende soo. Laet hem daer mede duncken (voorwaer

⁶²xxij.

⁶³Hadde Dondercloc self kunnen bewijzen dat Castellio daer onrecht hadt geschreven, 'tsoude wat schijnen: maer wat soudet dan noch doen teghen my? Immers wat doet dit teghen my?

⁶⁴Nota, Judas was gierich en□ een verrader omdat het van Godt geordonneert was dat hy Christum verraden soude of Godt voorwetende dat hy gierich en□ een verrader wesen soude hadde gheordonneert dat hy zijn giericheydt ende verraderije aen Christum soude pleghen. Seghdy't eerste soo is God oorsake van de giericheydt ende verraderije. dats vande sonde ende quade, in Juda. Seydt men het ander so ist al wel.

onwijselijck) dat hy Dirick Volkaertsz. seggen (niet teghenstaende hy Donderklock self door die Almogende waerheyt al verwonnen was, ende't gene hy aenvecht beleden hadde) met klaere woorden te schande ghemaect hadde. Is dat niet een spottelijcke saecke? Donderklock besluyt daer uyt dese Prologh-makers segghen zijn eygen seggen niet anders dan of die Prologh-makers woorden Bybelsche schrift waren. Hier bekent dese Autheur van desen Autheur dit en□ dat: seyt Donderklock: Lieve wat gaet my dat doch aen? Hebbe ick in de woorden van den Autheur die ick niet en kenne ghesworen? Jae seyt Donderklocke ⁶⁵ *die Autheur* seyt dat Castello sulcks self namaels „*gesien* ende't selve (soo hy langer geleeft hadde) verandert ^{65xxiiiij.} ende verbetert soude hebben ghehad,,: wat weet dat dese selve Autheur? was Castello soo famulier met hem, hoe komt dat hy van hem niet en heeft geweten waerom hy zijn boecxkens by zijn leven niet liedt drucken? maer genomen of dese Auther al schoon hier wiste immers ghenomen Donderklock met ware ende vaste redenen bewees van de schriften van Castello self dat zijn meyninghe in dit stuck van Juda oock sulcks als die voorschreven Autheur seyt gheweest ware: wat soude hem dit helpen of baten, om my te doen blijcken dat ick in desen (daer Donderklock eyghen woorden't gunt ick hier af houde self naecktelijck belijden) onghelijck hebbe? Of meynt Donderklock dat Castello nergens dolen mach, meynt hy dat, so is hy bedrogen. Niet teghenstaende ick gaerne bekenne dat ick in een bladeken van Castellions schriften meer waerheys, meer Godvruchticheys, ende meer stichtelijckheys vinde, dan in alle de boecken Calvini ende Beze. Maer of ick noch al schoon toeliet, dat Godt Jude giericheydt bestraft heeft met verraderije, wat sal Donderklock daer uyt doch kunnen besluytē, dat tot bewijs mach dienen dat God niet toelaet het quade, maer dat selve werct. Dit wedervechte ick. Dit staet hy voor. Hy inferere wat hier uyt dat hem tot sulcx zijn voornemen, tegen zijn eygen woorden en□ belijdinghe mach helpen, ende en sal daer mede noch niet altoos mogen vorderē. Of weet hy niet dat God die gene die de liefde der waerheyt niet aenghenomen hebben om saligh te worden, daeromme henluyden toesydt een werckinge der dolingen, so dat zy die logenē geloven. Als dan al schoon God sonde straft met sonde wat quaedt doet Godt daer inne. Van't goedt dat Godt inden quaden doet (te weten rechtvaerdich straffen) en is hier geen geschille: maer of God self inden quaden yet werckt of veroorsaect dat quaedt is, dat of hy sulck quaet niet en werckt maer toe laet is al't gheschille.

R. Donderclock.

Daer naer seydt de selve Autheur, soo en moestmen dan Godts onveranderlijcke decreet dat een vande Discipulen Christi hem verraden soude, welcke Discipel soude wesen

Judas Isachariot, niet loochenen, maer men moeste verklaren, hoe het behoort verstaen te werden, op dat niet als men loochent dat openbaer ende blijckelijck is den wederspreken der rechter waerheydt, daer deur oorsake gegeven worde om de waerheydt te bespotten. Dit ende andere dinghen hadde Castellion ten laetsten self ghesien en □ bekennt ende soude alle het ghene dat tegen die meyninghe in dese zijne boecxkens mochte staen verandert ende verbeteret hebben, maer van de doot verrascht zijnde heeft sulcks niet kunnen ghedaen.

Hier bekennt *den Autheur van dese voorrede*, Godts ordonnantie, Godts wille ende werckinghe geweest te zijn, dat Judas zijn meester verraden heeft, ende dat hy't niet simpeljk voorsien heeft, seght *ook dat Castellio dit ten laetsten oock heeft ghemerckt*, gheeft met eenen te kennen hoe dat Godt de Heere daer in vry ghehouden kan werden van ongherechtigheyt, te weten alsoo: Dat Godt anders niet en heeft ghedaen dan met een grooter *sonde te straffen de voorgaende gierigheyt Iude*.

Coornhert.

Waer toe dient toch al dit spotlijck invoeren van desen Proloogmakers seggen: om dat Donderclock siende dat hy Dirick Volckerts seggen: dat hy bestont te wederleggē, self moeste bekennen waerheydt te zijn, hem Dirick Coornhert verlaten eenen onbekenden voor hen brenghen Castellionen in den schijn verwinnen, en □ so victorie vechten soude? Sulcke spiegel-vechterije mach kinderen maer geen mannen verdooren.

R. Donderclock.

⁶⁶ Dit laetste vinde ick oock by Dirick Volckertsz bekennt te zijn „ *Pag. 55. distinct. 120.* Het en „ *is niet quaet, maer rechtveerdigheyt, daer sonde gestraft wert met sonde.* ⁶⁷

⁶⁶xxiiiij.

⁶⁷Toelat. 1. boec dist. 120.

Coornhert.

Eyndtlijck komt hy weder op mijn schrift houdende als hier boven daer af hier vooren oock wat af is gehandelt ende stelt Donderclock dit mijn segghen daer naecktelijck sonder erghens toe te appliceren als oock het xix. artijckel hier voren.

R. Donderclock.

⁶⁸ Het ghene dat ick voorts vinde in de beschrijvinge van de toelatinge Gods by Dirrick Volckerts ghestelt wensche ick *wel particulierlycker te verstaen*, want hy bekennt aldaer dat God werckende is, in't bestieren en □ matigen der dingē die sondelijck geschieden, ende oock int *schicken van tydt plaetse, wyse en □ mate*.

⁶⁸xxv. Schrijft tegen tgene hy niet en verstaet. Dat's antwoordē eermen verstaet en beschaemtheyt weerdigh.

⁶⁹ Hier soude ick gaerne weten of het verraedt Jude niet en is gheweest een wijse streckende tot de overleveringhe Christi tot de doot, welke God besloten hadde, ende of God die *wyse niet geschickt* heeft, daer nae of de overleveringhe Christi inde handen Pilati, en □ de valsche beschuldigingen, daer mede zy hem beswaerdē, niet en is geweest een wijse tot het voornemen Godt dienende, en □ of die ⁷⁰ *van God geschickt is*. Ten dē of het niet en is gheweest een wijse daer toe, ⁷¹ dat Christus niet en is gesteeniget maer gecrucyget ende of God dat ⁷² *niet beschickt, bekennt hy dit*, soo staet hy oock toe dat God dit al t'samen deur *zyne heymelycke kracht* gewrocht heeft.

⁶⁹Prov. 18. 13 Hy maecke hier Collectien uyt soo ick uyt zijn meesters schriftē doe.

⁷⁰c 1a. c.

⁷¹d 1a. d

⁷²e 1a. e

⁷³ Wederomme soude ick gaerne weten of het niet en is geweest een *tyt* tot het voornemen Godts dienende, dat Judas juyst naer het eten des Paesch-lams zijn verraedt volbracht heeft, sonder te verwachten tot naer den feestdagh van Paesschen, ⁷⁴ en □ of sulcx niet van God ⁷⁵*beschickt* is. Bekent hy't selve so moet God in Juda ghewrocht hebben, ende het en is inde macht vā Judas niet geweest dat hy't *langer soude uytstellen*. ⁷⁶

Kortelijck dewijle hy alle circunstantien die in een geschiedenis souden meugen vallen, genoemt heeft, ende bekent datse al t'samen vanden *Heere geschickt worden* ⁷⁷ so volgt dat daer int minste *niet gheschiet en is*, dat God niet in Juda, de Joden en □ Pilato *soude gewrocht hebben*, en □ dat daer anders niet vry en was vande werckinge Gods dan den haet, *Giericheyt*, ende *quade wille deser Instrumenten*. ⁷⁸

Coornhert.

Ten alder laetsten wenscht hy Donderclock wel wat particulierlijcker te verstaen 'tgene hy by my voorts gestelt vint inde beschrijvinge vande toelatinge Godes, recht of die mijne beschrijvinge duyster ware.

So Donderclock my sulcks af hadde ghevraegt, ick soude my self rondelijck en □ particulierlijck op zijn vraghen verclaert hebben gehad: so hadde hy mogen weten waer tegen hy wilde schrijven, daer hy nu blint-pottende antwoordt (so hier uyt hem selfs blijkt) eer hy verstaen heeft, 'twelck geen wijsheyt noch eere en is, en een Leeraer geenssins en betaemt. ⁷⁹

Doch wil ick van't gene ick verstaē gaerne en □ naecktelijck antwoorden op eene wijze: Te weten op het verradersche werck Jude (daer Donderclock soo veel af spreeckt) daer mede oock gheantwoordt sal zijn op alle dese andere circunstantien, alsoo men uyt dese al d'andere wel kan verstaen.

Tot alle dit segge ick Ja, in deser wijsen: ⁸⁰gelijck God voorsien ende geanschout heeft van eeuwigheyt dat hy gebenedijt zijn Lammekens, sendende onder de Wolven, 't selve souden vermoorden: sonder nochtans dat hy die Wolfsche moort-lust inden Phariseeusche Wolven wrachte, maer henliedē als beudels bereydt sach om moort te bedrijven: heure eyghen moordt-lust die hy in henluyden vant (maer niet en wrochte) heuren moort-lustigē boge op zijn Lammekens stierde: also mede voorsach God van eeuwigheydt dat die gierigheydt Jude in hem een verraderije aen't Lammeken soude wercken op hope van onrechtvaerdigh gewin, daer hy middel saghe, welke gierigheydt en □ oock verraderie God in Juda vant maer niet en wrochte, maer also schickte ende stierde op het onnosele Lam Godes, sulcks dat niet Godt, maer Judas dese verraderije in Juda wrochte, ghelijck by den onmatighen volghers van heure lusten, niet die soeten ende goeden wijn maer die daet-vaerdighe onmatigheyt, der dronckenschap werckt ende veroorsaect in den onmatighen.

Of God het quade toelaet, dan self werckt is al't geschil in desen handel. Ick segge dat het God toelaet en □ niet en werckt, Calvin

⁷³Neen, tquade datter geschiede is by Gode: die dat bestiert ten bestē eynde geensins gewrocht.

⁷⁴Tijdt.

⁷⁵*g la g.*

⁷⁶Neen, maer twas in zijn macht niet gierigh te zijn en □ niet te verradē.

⁷⁷Neē valsch.

⁷⁸Jae dit wrocht God niet. Hier was God ledich, en □ die Instrumenten mochten daer oock ledich inne geweest zijn hadden zy ghewilt of anders en zijnsē niet strafbaer.

⁷⁹*Prov. 18. 13.*

⁸⁰*c d e g*

ende Beza segghen dat Godt het quade self werckt, maer niet toelaet. Donderklock bestaen hebbende mijn seggen te wederspreken heeft overtuycht van zijn Conscientie self met my teghen Calvijn ende Beza moeten seggen dat Godt het quade toelaet ende niet en werckt. Behoorde nu Donderklock hier oock yet meer tegen te wroeten? Ick achte neen als men oprechtelijck wil handelen, maer te segghen Dirick Volkaertssen Coornhert heeft recht daer inne, dit niet teghenstaende so pooght Donderklock hem aent vlot gras te houden, nu hem den wal ontgaen is, ende bestaet hier ymmers noch Godt te willen toeschrijven een sondelijck ende schandelijck werck te weten verraderije, al niet teghenstaende hy self bekent, alst so komt uyt rechtvaerdighe straf van voorgaende sonde, dat sulck werck dan noch over Godes zijde niet quaedt maer goet zijn soude. Dit alleen is doorgaens mijn seggen, dit stae ick voor met waerheyt tot Godes eere, ende dit ghetuyge ick dat Godt niet quaets en werckt, maer toelaet. Wat mach Donderklock nu hem desen wal ontgaen is, te weten dat Godt self het quade soude wercken ('twelck soo lasterlijck als valselijck by Calvijn ende Beza Gode wert toegheschreven) dat vlot gras helpen dat Godt sonde met sonde straffende, ende niet quaets daer aen doende: die verraderije in Juda ghewrocht soude hebben? of lust hem als die Heydenen heuren Juppiter doen, onsen Godt met sulcke schandelijcke wercken als bedriegherije, hoerderije ende verraderije te vereeren? Dit bearbeydt hy doorgaens met zijn

⁸¹ *verwecken verborghen werckinghe ende volbrenginghe*, dat hy Gode toe schrijft te doen soo vooren ghesien is. ⁸² Soeckten so die eere Godes? ⁸³

⁸¹xij. art. *a* ende *c*

⁸⁴ met de wercken die de H. Schrift dē Duyvel toe-eygent, Gode toe te schrijven?

⁸²xvij.

⁸⁵ Wel aen laet ons dit nemen als dat der Zonnen wermte in een doode prijē den stanck verweckt maer niet en werckt noch veroorsaect: ghemerckt die anders oock nootsaekelijck in den bloemen geen lievelijcke reuck verwecken, maer vuyle stancke wercken ende veroorsaecken soude: Wat helpt dit tot bewijs dat Godt het quade niet toelaet maer self doet? Wien salmen hier dien stanck toeschrijven? Der Zonnen wermte alleen? Neen des diers ziel-loosicheyt (laet my so seggen) alleen? neen. Maer die t'samen comste vande wermte ende't doode vleesch. Soo machmen dan oock niet met de waerheyt segghen dat Godt die verraderije wrachte in Juda, want dit is opentlijck valsch, ghemerckt die Sonne van Godes rechtvaerdighe straffe over die giericheydt Jude haer werckinghe van stinckent maken niet in hem en mochte ghehadt hebben, indien Judas door die zijne doodtlijcke sonde van giericheyt niet strafbaer ende een doode krenge en waere gheweest. Qualijck seyt dan Donderklock, die Autheur van de Prologhe ende wiet anders mach zijn, dat Godt die verraderije in Juda gewrocht soude hebben. Ende qualijck dient dat noch al toeghelaten zijnde teghen die waerheydt, dat Godt daer aen yet quaets ghedaen oft ghewrocht soude hebben, ten waer men wilde seggen dat Godt int rechtvaerdelijck straffen quaedt doet.

⁸³xij. ar. *b*

⁸⁴ix. >...*b*

⁸⁵vj. ... *c*

Nae dien dan Donderklock in d' onderscheyt by my ghestelt int gedruckte boecxken nergens inne heeft weten te straffen immers nae dien hy self my toevallende heeft moeten bekennen, dat Godt toegelaten ende niet gewrocht heeft die hate ende nijdt der Joden ende die quade wille die zy in de gantsche geschiedenis ghadt hebben (daer tegen Calvijn ende Beza opt hoochte strijden, ende tusschen henluyden ende my alleen het gheschille om is) sulcks dat daer die toelatinghe Gods van't quade by hunluyden geloochent ende by my bewesen oock hier toeghelaten moet werden by

Donderclock. ⁸⁶ Ende die selve int beginne seyt dat ick te recht aenwijse datter veele goets ende oock veele quaets geschiet is int lijden ende sterven Jesu Christi, en ⁸⁶2. artijc. hy (Donderclock) „*acht dat so wie dat recht verstaet ende wel weet te onderscheyden, wat God ende wat de boose menschen toegeschreven moet werden, dat die selve lichtelijck alle andere spreucken ende exempelen die voorsienicheyt Gods belanghende sal kunnen verstaen ende daer van oordeelen.*„ Ende de Heere door mijn penne Fol. 79. *distin. 180. fol. 80. distin. 181. 182. ende fo 81. distin. 173. (‘tbehoorde 183. te zijn)* klaerder onderscheydt ghestelt hebbe. Wat Godt ende wat de boose menschen toegeschreven moet werden, dan ick noch by yemanden heb gelesen (dat weynich is, daer moghender mijns onwetens zijn die veel beter stellen) welcke mijn onderscheyt hy Donderclock meer weet na te volgen, dan te berispen: Soo gheve ick hem te bedencken of hy oock met recht teghen zijn eyghen segghen my bestaet te benemen het wel verstaen ende oordeelen vande voorsienigheydt Godes.

⁸⁷ Voor’t lesen can dit schrift hadde ick nimmermeer kunnen ghelooven dat die kijn-lust Donderclock soo gantschelijck zijn oordeel benevelt hadde, als ick hier ⁸⁷ij. art. bevinde. Hij seyt int beginne zijn meyninghe Calvini ende Beze. Soo schijnt hy dan mijn meyninghe als de zijne teghen zijnde te willen berispen: waer toe soude hy oock anders die moeyten van’t schrijven ter handen nemen? Int midden seyt hy naecktelijck ‘tghene ick plat tegens Calvijn ende Beza meyninge bescherme, te weten: Dat Godt het quade als den haet, nijdt, &c. toelaet ende niet en werckt. Immers in’t eynde besluyt hy’t noch daer mede, segghende dat de hate (giericheyt ende quade wille deser Instrumenten (meynende Judam, die Joden, ende Pilatum) vry was vande werckinghe Godes. Wat segghe ick doorgaens doch anders? Is hy Donderclock int hoeft ja eenighe stuck deses gheschilles eens met my, die daer inne plat oneens ende strijdich ben teghen Calvijn ende Beza (soo mijne boecxkens betoonen) Hoe mach hy Donderclock met hemluyden eens daer inne zijn. Dit seyt hy nochtans opentlijck. Dit wederstrijdt malkanderen opentlijck, ende dit betoont opentlijck dat hy vande luyden is: ⁸⁹ Die vande liefde, goede conscientie, ende ‘tgheloove afghedoolt zijnde, verkeert is in een ydel gheclap, willende wesen Doctoren des wets, self niet en ⁸⁹1. Tim. 1. 5. 6. 7. verstaen, ‘tghene zy sprecken ende datse affirmeren. God verlichte hem, my, ende allen Leer-gierighen herten, Amen.

Eenighe vraegh-stucken van Reynier Donderklock tot openinghe van Dirck Volckaertsz Coornherts verstant van de voorsienicheydt Gods dienende.

j. OF hy niet bekent, dat naer den val, oft int aensien vanden val nootsakelijc was tot de zaligheyt vande gevallen mensche dat Christus lijden soude, ende of daeromme 'tselve niet seeckerlijck vastelijck ende nootsaeckelijck tot zijnder tijdt moeste volbracht werden.

ij. Of dese nootsakelijckheyt indien hyse bekent ghefondeert is, alleen op de voor wetenschap Gods, daer mede hy voorsach dat sulcks gheschieden soude ofte op het besluit, decreet ende voornemen Gods, dat is of het noodtsaeckelijck was om dat het alsoo gheschieden soude deur Godes toelatinghe, te weten dat Christus soude lijden, of om dat het van Godt gedecreteert, gheordonneert en beslooten was uyt voorsienicheydt ende voor wetenschap vanden val.

ijj. Wanneer God seght by Esaiam wat gelt het, het sal alsoo gheschieden als ick dencke. Het sal blijven ghelijck ick in den sin hebbe, Item de Heere heeft besloten wie wilt weeren, de hant des Heeren is uytgestreckt wie wilse keeren, of dat soo veel te segghen is als het sal gheschieden, het sal blijven ghelijck ick te vooren sie ende weet dat het van den Assyrien gedaen sal werden. Item de Heere heeft beslooten u te straffen om dat hy voorsach dat de Assyrien in u landt sullen vallen ende dat verwoesten. Oock soude ick gaerne weten hoe hy verstaet dat Godt deur Nathan tot David seyt. Siet ick wil ongheluck over u verwecken uyt uwen eygen huuse, ende wil uwe wijven nemen voor uwen ooghen ende wilse uwen naesten gheven, dat hy by uwe wijven slaepen sal aen de lichte Sonne: Bekent hy dat de oproericheyt Absalons ende by-slappinghe van zijns Vaders wijven van Godt *verweckt* zijn tot straffe Davids, ofte dat Godt alleen gesien heeft, dat het soo komen soude, ende heeft't selve toeghelaten.

ijj. Wanneer Godt zijnen Soone onder den Joden ghesonden heeft om gekruyst te worden, of hy alleen geweten heeft dat zijt doen souden oft dat hy deur den Sathan rechtveerdelijck haer die daer boos waeren daer toe *gheweckt* heeft. Of hy alleen toeghelaten heeft dat zijn besluit ende voornemen geschieden soude, of dat hijt selve uytghevoert ende volbracht heeft deur de Joden haere boosheydt die in haer was daer toe opweckende ende ghebruyckende.

v. Of hy niet en bekent dat Christus om de sonde, niet zijne, maer onse, van Godt *ghestraft is Esai. 53.* om de sonde mijns volcks hebbe ick hen gheslaghen.

vj. Of Godt alleen voorsien ende gheweten heeft dat Judas uyt giericheydt voornemen soude zijn meester te verraden, of dat hy die giericheydt Jude op Christum self ghestiert heeft deur den Sathan, en deur den selven *hem dat int herte ghegeven* heeft dat hy hem verraden soude.

vij. Of het niet een wijse en is gheweest tot de opofferinghe Christi dienende dat Judas Christum verraden heeft, dat Christus ghekrucyghet ende niet ghesteenicht is.

vijj. Item oft niet en is gheweest een tijdt dat Judas hem juyst teghen den feestdagh van Paesschen ende niet vroegher oft later verraden heeft, ende of dit niet al van Godt beschickt is.

Wederomme wat men verstaen sal met dat woort beschicken, of Godt niet en heeft *moeten* wercken dat het alsoo ende op sulcke tijt ende niet anders gheschieden soude, ofte dat beschicken, de wijze, tijdt, plaetse alleen heet het ghene datter gheschiet ofte gedaen voort regeeren stieren ende matigen.

Op de vraghen soude gaerne korte ende duydelijcke antwoorde hebben tot grondelijcke kennisse ws ghevoelen.

R. Donteclock.

In Haerlem den 14. Ianuarij 1581.

HUyden jonstige Vrient is my behandel V. E. schryven vande naest-lesten December lest-leden, beneven een geschrift van Donderclock, Inhoudende 7. oft 8. vragen, beroerende die Toelatinge. Welcke vragē ick niet sonder groote verwonderinge en hebbe gelesen, eensdeels overmits ick weet meest al die selve vragen so volkomenlijck en □ naecktelijck beantwoort te sijn in myne boecxkens vande toelatinge, dat ongeleerde menschen die licht daer uyt weten te verstaen. Daeromme het vreemt bedencken maect dat dese geleerde man mijn meyninge daer niet en kan verstaen: en □ oock eensdeels dat ick in myne oversonden antwoorde op Donderclocks schrift vande toelatinge onlochbaerlijck bewijse uyt Donderclocks eygen klare woordē, dat hy wanende met Calvino tegen mijn meyninge te houden ront, plat en naect met my heeft moeten houdē tegens Calvyns meyninge. So dat daer blijkt dat Donderclock niet en wist of hy niet dan tegen hem self sprack, en □ van saken affirmeerde die hy self niet en verstaet. Desen bal behoorde hy voor alle vragen eerst af-gekaetst te hebben, 'twelck hy wel siende voor hem onmogelyck, hier immers wil schynen noch wat te doen met vragen, maer dat noch tot sijnder grooter oneere, want na dien hy hier door 't vragen schijnt te arbeyden om te mogen komē tot kennisse mijns gevoelens int stuck vande toelatinge: So moet hy immers bekenē dat hy mijn gevoelē daer af niet en verstaet, nu seyt hy opentlijck int eerste sijns geschrifts van toelatinge zyn meyninge met Calvijns ende Beze over een te komen en □ poogt te bewysen henluyden meyninge daer inne recht, en den mynē daer inne onrecht te zijn. Verstaet hy niet wat myn gevoelen daer is, hoe mach hy verstaen of mijn gevoelē onrecht is dan recht? So oordelen die blinden vande verwē, also poogt dese onbedachte man daer inne te wedervechten en □ onrecht te doē blijckē myn meyninge vande toelatinge of decreete Godes, die hy self bekennt dat hy niet en verstaet: Is dat niet onwijslic gehandelt, van een die 't gesichte der blindē wil sijn? Voorts schynet of sy my behendelic poogden te overlādē met dese onnutte en uytsluypende vragē in dese sake vande toelatinge dewyle wy noch staē indē handel vā d' erf-sonde.

Dese sake vande Erf-sonde heb ick niet sonder groote oorsake bewillight met henluyden te handelen, niet tegenstaende ick als aenseggere eerst wilde handelen van 't Ketter-dooden, 'twelck zy af-sloegen ende my aenseggere drongen om vande erf-sonde eerst te handelen. Want als ick die sake grontlijck in-sach, bevont ick dit stuck vande Erf-sonde wel af ghedaen zynde oock met een af ghedaen soude wesen, drie andere hoofd-saken, namentlijck, vande Predestinatie mette toelatinghe Godes, vande Vrye of genootsaecte wille tot sondigen, ende vande Justificatie oft rechtveerdichwordinge.

Want dolen zyluyden in dese heure leere vande verdoemenisse van alle 't menschelycke geslachte en □ vande verdorven menschelycke nature, so valt inder asschen henluyden hooftpilaer van heure Predestinatie: Te weten dat alle menschē door Adams sonde inde verdoemenisse staen en □ mitsdien den verdoemden grooten hoop geen ongelijck en geschiet: Dat God eenige deur krachtige genade nootsakelijck saligh maect, en □ d'ander in heur verdoemenisse laet steken: Is dan oock de menschelycke nature so niet verdorven (als sylieden leeren) so is onse vrye wille door Adams sonde niet verloren, en □ zyn noch so vry gheboren als geschapen. En □ so die menschelijcke nature niet is verdorven noch ten quaden genegen, so mach oock 't quade dat niet aengeboren maer aengenomen en □ verkoren is gantschelyck

afgeleyt en □ door Godes genade gedoodet werdē inder waerheit: ‘twelck plat stryden soude tegen haerluyder Justificatie. Na dien wy dan handelende vande Erf-sonde het geheel voor hebben, dat alle die voorsz deelen in sich behelst so ist beter dat wy daer by blyven. Want het geheel te recht verstaen zynde, salmen die voorschreven deelen wel verstaen, wat noot ist dan middelertydt ons met het stuck-werck te bekommeren van de toelatinghe van ons voorstel te wijcken, en □ twee wegen teffens te willen bewandelen. Doch so ’t henluyden die veel sijn en □ vanden lande gevoet werden, my eensame die met myn hant arbeyt, myn huys moet erveren, goet dunct en □ nut my teffens met vele questien te overvallen, Sy mogen bestaen myne Toelatinge in druck wesende, ende myn meyninge wel naect uytdruckende te bevechten, te overwinnen, en □ te beschamen, hebben zy’s macht. Want ick daer so veel geseyt hebbe dat op dese henluyden uytvluchtige vragē te antwoorden, niet anders zijn en soude dan het gesejde te seggen. Die verloren moeyten en lust my niet immers tegen dese jonge mannen, die daer pogen te bevechten myn meyninghe die zy self bekennen dat zy niet en verstaen, maghmē daer uyt oock anders wat verstaen dan dat zy onbedachtelijck handelende, antwoorden eer zy verstaen? Ja veroordelen en □ verdoemen ‘tgene zy niet en verstaen? Die geheele Antwoorde op henluyden, der Predikanten schrift vande Erf-sonde wort gheschreven uyt mijn minute, so ick selfs geen tijt hebbe om dat te mogen doen, middelertydt mogen zy verstaen uyt die waren by my henluyden gesonden, dat ick henluyden schryven ende meyninge wel heb verstaen.

Vermaninghe aen *Reynier Donteclock*, Tot verdedinghe ende bewijsinghe vande Erf-sonde, Erf-schuldt ende Erf-straf soo hy die leert:

Dat de onnoosele Kinderen deur Adams sonde verdorven ende schuldich soudent zijn: door den wille ende ordonnantie Godts: en daerom van moeders lijve, Jae van eeuwigheydt gheordonneert, gheschapen ende ghebooren werden tot de eeuwighe Verdoemenisse.

Num. 16. 21.

Soude Godts gramschap haer wraecke thoonen over allegader, als daer een sondicht?

Gen. 18. 25.

Dat en betaemt u also niet te doen. Die alle't aertrijck recht doet. Ghy en sult gheensins dit vonnisse geven.

Ezech. 18.

De Ziele die sondicht, die sal selve sterven. De Sone en sal zijns Vaders misdaet niet draghen.

Num. 23. 19.

God en is niet ghelijck een Mensch dat hy liegen of veranderen mach, Hy hevet geseyt, en sal hy's niet doen? Hy hevet ghesproken, en sal hy's niet volbrengnen.

Versheyden boeckxens van V. E. in druck uytghegheven, hebben wy tot nu gelesen, en wel op gelet, wat daer inne stichtelijck en tot Voorstant, bewijs ende verdedinge van uwe Leere in hoofd-saken soude mogen wesen, voornemelijck van de Erf-sonde, soo V. E. die leert, maer hebben de selve daer van so ydel, so slecht van redenen ende so verwert bevonden, datmen daer uyt te meer heeft moeten verstaen: Dat sodanige uwe Leere niet gegront kan wesen op de H. Schrifture, maer alleen op menschelijcke opinie ende vernuft.

Daerom gelesen hebbende (in V. E. antwoorde) opte C. Verm. de volgende woorden. ¹„ *Nu hebben sy my oorsake gegeven, om te schryven, sy zyn my voorghegaen, ende ick hebse ghevolght, ende en dencke niet te rusten, voor dat zy rusten, ofte dat my God inde rechte ruste hale, &c. Ende en sal niet ophouden, de suyvere Leere voor te staen, &c. Daer toe ick my nu meer als oyt te voren gheroert vinde, &c. Behalven dat ick te voren van die tydt af dat mijn Proeve op den Goutsen Catechismum uyt ghegaen was, by my selven besloten hebbe, niet van al. Datse dese dingen aengaende mochten uytgeven onbeantwoort te laten.* „ Dit zijn uwe woorden. Daer met hebby ons mede beweeght om V. in sulck u voornemen nu in V. ouderdom staende wel ernstelijck te vermanen ende te doen ghedencken, 'tghene dat over eenige jaren is gepasseert. Ende eerst V. belofte onder u handt ghedaen als volght.

„ *Soo beloven wy ende nemen aen met desen redenen ende argumenten die teghen de Erf-sonde onschriftelijck overgelevert sullen werden te beantwoorden ende naer*

*de af-handelinghe van desen tot andere poincten te komen, daer inne eenighe andere een ander ghevoelen mochten hebben als wy. Als vande vrye wille, van de Predestinatie, Iustificatie, &c. Sonder aen te sien van wien datse komen, &c. oock wel te vreden zynde dat 'tselve in druck uytghegeven soude werden, ,, Alles volghens de voorwaerde den 27. Junij 1580. by V. E. en twee andere Predicanten met beweginghen uwer Kercken-raedt onderteekent. Dien volghende is u, niet onbekent dat V. luyden terstont een kort gheschrift is overghelevert (dat hier na volght) daer inne eenige sproken der H. Schrifturen waren gestelt, ende sommige oorsaken waer door men moest gevoelen dat de Leere vande Erf-sonde: soo ghy luyden die leert: niet en was schriftmatigh: ende dat daer op in October 1580. u luyder antwoorde is ghevolght, als oock mede dat op V. antwoorde * *Het bootghen* ('twelck hier mede volght) *en daer na het schip met die materie geladen aen u luyden gestiert is.* Soo *Pa. 143. V. E. self bekent in V. Antw. op een boeck vande *Predestinatie* van S. Castello.*

Dit bleef ontrendt twee Jaren by u luyden, waer nae in Februar. 1583. een halve antwoorde over quam, daermen een heele was verwachtende. Dit maeckte verwonderinghe, oock sonderlinghe dese navolgende woorden voor dat schrift by V. Donteclocks hant geschreven. ,, *De principaelste helft hebben wy voleyndet, die wy luyden mitds desen overgeven, verhopende dat ghylieden ende alle die 't selve sullen komen te lesen, daer uyt lichtelijck sullen komen te oordeelen, hoe ydel en ongheront het is dat Coornhert teghen onse Leere van de Erf-sonde voortbrenght. Het ander deel dencken wy op te houden tot dat wy*

zijn boeck in druck sullen gesien hebben, &c. „ Ende zijt alsoo uyt die voorgenomen disputatie doen ter tijdt gescheyden, ende ‘twerck ten halven laten steecken, teghen u beloften. Daer en tegen heeft Coornhert een gheheel werck tegen de Erf-sonde (so ghyluyden die leert) Anno 1584. in druck uyt gegeven, soo V. E. oock bekendt in de voorgaende Antwoorde: opte Predestinatie.² Waer op men tot dese tijt toe geē antwoorde (tot voorstant van u Erf-sonde) en heeft vernomen, contrarie u voorsz ²Pa. 143. seggen. Waer door ghyluyden groote oorsake ghegeven hebt om meer als te vooren aen soodaenighe uwe leere te twifelen.

³ Nu is dees leer van d’erf-sonde by u van sondanigē gewichte dat ghy die met D. Calvijn voor *het fundament der Christelijcker Religie hout*. Waer op meest ³Ant. C. Verm. 1. 3. verso werden gebouwen de hoofd-poincten van uwe leere: Als namentlijcken: Van uwe Predestinatie en □ Verkiesinghe Godes, van de Justificatie, Vrye of eygen wille, nootsakelijck sondigen, en □ van’t niet kunnen onderhouden van Godes gheboden, &c. al t’saemen de bysondere poincten van uwe leere, die op u Erf-sonde werden gegrondet, en daer over nu (als oock voor desen) het meeste verschil is vallende.⁴ Waer door ick u Donteclock vermane ende te bedencken geve of V. E. hen niet geroert en vint, oock ten aensien van uwe solemnele belofte, omme dit fundamentale point van de Erf-sonde (dat V. E. voor een suyvere, en de leere uwer Kercken hout) voor te staen en te verdedigen, Nademael God u de ghewilligheydt heeft ghegeven,⁵ „ *soo dat ghy niet en denckt te rusten, &c. ende by u selven besloten hebt niet van al onbeantwoort te laten.* „ Ghy en hoort immers geen vermoeden te gheven dat ⁵23. verso. u meer gelegen soude zijn om den Goutsen Catechismum („ *die tot minderinghe van Secten en partyschappen streckt* „) te blijven berispen.⁶ „ *Die (nae V. E. eygen seggen) oock niet en vervaet dat valsch is, en daer inne de vrAGEN, met de woorden der H. Schrift selve, so veel het moghelijck is geweest, beantwoort zyn* „ „ die u leere oock niet tegen-spreect, wat victorie of eere kondy dan daer aen behalen?

⁷ of wat nudt of dienst daer over doen? als oock tegen uwe gematichder met-broederen uwen kijf-lust te thoonen om „ *het slechste en □ geringhste van allen daer minste aen is gelegen.* „ So V. E. de leere van uwe Predestinatie nu schijnt te achten ⁸ (in u t’samen-sprekinge van de vertaelde theses.) „ *Begeerdy u dan int parck tegen u met-broederen niet te begeven teghen haer laster en schamp en konst: maer uwen tijt beter te besteden tot voorstandinghe van de waerheyte en op een andere ende ghevoechlijcker wijze oock te vorderen dat tot vrede dient.* „ So V. E. int laetste van u antwoorde segt.⁹ Soo salt u nu gelieven by der hant te nemen de verantwoordinge ende bewijsinge van u leere van d’erf-sonde, daer soo veel aen ⁹Pa. 1. is geleghen, en daer ghy u bysonderlijck toe hebt verbonden, en u Predestinatie op bout, sulcx dat V. E. de selve voor al hoort voor te staen en oprecht te bewijzen, daer over werdy gemaent ende vermaent. Wel aen heeft V. E. sulcks inde jonckheyte niet vermoghen, ‘tsal u wel voeghen in u *grijse en wijze* ouderdomme metten gheest der sachtmoedicheydt ende verstandelijckheydt te doen, dat V. E. daer inne soude kunnen ende mogen doen u tijt en moedicheyte daer inne vruchtbaerlijck bestedende. Vruchtbaerlijck segghe ick. Want Godt die gewoon is het licht uyt de duysternissen te vertoonen, sal door’t Christelijck ende behoerlijck na-sporē ende ondersoecken de waerheydt te voorschijne brenghen. Is die aen u zijde, ghy en hoortse niet te verlaten: maer is u leere daer op niet gefondeert, soo en hoordy daer so niet op te staen, noch u Predestinatie, ende andere leere op te bouwen, veel min de bekentenis

en ‘tgheloove van dien een ander afvorderen en die anders ghevoelen, daerom so onchristelijck niet te schelden en te ketteren.

In alle de boecxkens die V. E. in druck uyt gheeft sietmen dat ghy den dooden en langh-begraven Coornhert (aldermeest om dat hy uwe Predestinatie erf-sonde en sondigh blijvende leere heeft tegen ghesproken) t’elcken weder op krabt, en tegen eenen stillen dooden victorie wilt behalen. Want ghy laet u verluyden als oft ghy zijne schriften (die by V. E. noyt te recht zijn aengeroert) haddet wederleyt, somen sien mach (om eenige aen te wijzen) in u Proeve opten Goutsen Catechismus, Daer V. E. seydt: „ *Dat zyn uytgegeven middel tot minderinge der Secten ende partyschappen deur eenighe Predicanten tot Delft (die daer tegen gheschreven hebben) na behooren deur gestreken is,* „ En niet tegenstaende V. E. daer verswijght zijn „ *suyverende oogh-water opten etter des voor-oordeels vande ondersoecker der Delfsche Predikanten, tot verklaringhe van haer duyster ghesichte,* „ &c. Soo wert licht ghemerckt vande ghene die V. E. dus over hem noch hooren krijten dat u ‘t selve noch wee doet.

Inghelijcks verhaelt V. E. in u voorsz boecxken,¹⁰ „*Dat deur eenighe Predikanten tot Delft (dat’s by u Donteclock) wederleydt is geworden, sekeren brief vanden* ¹⁰Pa. 52. *voornoemden Coornhert daer inne hy niet soude raden (So u belieft te seggen) dat yemant hem sal begeven tot de Gereformeerde kercke: „, sonder eens te vermanen van Lamberti Danei vlecken (of wil V. E. alleen d’eeere hebben?) en dat die met zeepe en Calck-water zijn afwassen: als oock der Delfscher Predicanten Tegen-bericht door een tweede Verantwoordinge Anno 1582. in druck gegeven. „, Waer op 1590. noch gevolght is het tractaet van de „, kerck-gangh aenwysende den rechten wegh tot de ware kercke Godts, met waerschouwinge van alle onwegen der menschelycker waenkercken ende Secten: „, (In welck boeck hy oock wel naecktelijck bethoont, ¹¹ „, *Dat hy niet onseker of twijfelachtigh is, sonder gheloove ende religie te stellen,* ¹¹Pa. 13. „, So V. E. hem qualijck op dicht) Soo nu de Gereformeerde kercke de ware kercke Gods is, so en raet den Autheur daer niet af. Dat doet hy inden voornoemden brief bysonderlijck mede niet (soo V. E. t’onrecht seydt) ende verswijght dat hy raet (aen zijn vrient) *dat hy in soo wichtigen sake niet op ’t onseker, sonder waerheydts kennisse: en goedt oordeel, hem in een uyterlycke kercke en soude begeven.* „, &c. Is sulcken raedt te misprijsen? of zijnder geen valsche Leeraers noch waen-kercken? ¹²of moetmen de gheesten nu niet meer proeven?¹³ of zijns sins seker zijn, ende sulcks ¹²I. Ioan. 4. 4. uyt den geloove doen, sonder ‘twelck al sonde is. ¹³1. Tim. 4. 1.*

¹⁴ Ten hoort by u niet ontkennt te werden dat in ghedruchte boecken is blijckende:

¹⁴Rom. 14. 23.

ende dat V. E. t'elcken uyt den strijt zijt gescheyden, wat victorie hebby dan te beroemē? Des niet tegenstaende derft ghy Coornhert voor een groot spreecker ende een blaeskake schelden: op wien past en waer toe dient nu sulcks?

Het behoort u Donteclock wel indachtigh te wesen van over 30. Jaeren herwaerts, met wat ordere de procedurē vande kercken ende reformatien toe ghegaen is, in dese landen en dat by eenighen te seer ghepooght is, meer om eenige Calvinisten als goede Christen te maken. Waer door vele Godsvruchtighe eerlijcke luyden: (rechte lief-hebbers van't Vaderlant, ende ernstige vyanden van de Spanjaerden) die mede een weer-sien hadden in de menschelijcke leere ende de dolinghen des Pausdoms, even wel de Leere Calvini in hoofd-poincten niet en konden toe-staen. Want hoe de selve naerstelijcker die mette H. Schrifture en ander gheleerde luyden schriften confereerden hoe zy minder konden resolveren tot soodanighe poincten: die te met inde kercke werden in ghedrongen van hefighe gheleerde die van Geneven en elders quamen. So dat het een groote gratie en seltsaem was, daermen soo discrete Predicanten vont die yemandē inde gemeynschap der kercken toe lieten, sonder de poincten; daerse in beswaert waren: toe te staen. (Want zy de selfde als fundamenten ja noodigh achtende, soo niet en spraken als V. E. nu wel doet van het „ *stuck vande predestinatie dat het 't slechste ende gheringhste is van allen ende minst aen gelegen. Dat Calvijns ghevoelen te hooghe, ende 't ghevoelen vande kercke niet en is,* „, &c.

¹⁵ Door sodanige presijsicheyt ende harde bejegeninge zijn veel luyden achterwaerts ghedrongen, ende uyt de gemeynschap der kercken gehoudē, ¹⁶ Dit hoort V. E. wel te bedencken die een Leeraer ja nu *voor een oudt Leeraer* uyt geeft, ¹⁷ veel beter, als die van buyten haer wetenschap en □ geleertheyt nu brenghen ende wat disputatien onder de handt gheresen zijn: niet van't verlaten des Pausdoms, niet der selver traditien, superstitionen ende menschelijcke Leere: maer over de leere Calvini en andere menschelijcke glosen en duydinghen, van't aennemē en gelooven der selver. Waer door oock ghebeurt is dat ghy D. V. Coornhert (die een *Bedenckinghe vande Toelatinge Decrete ende Predestinatie Godts*, over Calvijns ende Beze leere Anno 1572. hadde uyt ghegeven) mede hebt opgeweckt: Den welcken van God begaeft wesende met sodanigh Verstant, Wijsheydt ende Vrymoedigheyt als zijne schriften uytwijzen, u luyden 'thoofte heeft gheboden, aennemende te bewijzen dat de leere Calvini in hoofd-poincten was vol grove dolingen, als namentlijck inde Justificatie, ghehoorsaemheydt, Predestinatie, verkiesinghe, en in sonderheyt inde ketter-doodinge: waer door ghy luyden eerst tot Delft en daer na tot Leyden ende inden Haghe in openbare disputatie zijt geraeckt. So weet V. E. mede wel 'tghene daer na is ghevolght: dat in plaets van de luyden beter te bejeghenen ende de verschillende poincten te versachten of te matighen, daer en tegen noch harder zijn ghedreven, de Predestinatiē daer na gerecht, ¹⁸ Confessie en andere boecken verandert en scherper ghestelt als inde voorgaende tijdt en □ Jaren 1566. en in plaets vande luyden vruntlijck aen te locken de selve meer afgeschrickt, door onstichtelijcke predicatien ende schriften, ¹⁹ diemen tegen de selve dede en □ uyt gaf met schelt-namē van Lasteraers, Libertijnē, Geest-drijvers, Vry-geesten, Pelagianen ende diergelijcke, waer deur veel luyden meer ende meer van de kercke ende predicatien zijn vervreempt gheworden.

²⁰ Niet teghenstaende V. E. alle sulcks niet onbekent is, soo soeckt ghy na andere oorsaken in u Proeve ende dicht veel vroomē eerlijcke luyden niet seer Christelijck

¹⁵ *T'samenspraecke Vertaeld.*

¹⁶ *a 4. Ant. opte predest. a v. vers. 6*

¹⁷ *Ant. opte vers. h 2. g 1. g 4.*

¹⁸ *Gom. waers. verclar. pa. 10.*

¹⁹ *Onsch. Smoutij. Pa. 40.*

²⁰ *Pa. 44. 54.*

op „ datse de dolinge uwer leere als een decxsel gebruycken, ende wat anders onder verbergen, ende dat het is om de liefde des wereltds, of ongunst der vrienden, of om niemant int ooge te wesen, of vreese van toekomende vervolginghe ofte een weersien van de Christelijcke straffe ende vermaninge der kercken, „ &c. Had V. E. daer by gevoeght of om eeniger Predikanten presisigheyt, hevigheydt, heerschappe des gheloofs en Conscientie-dwangh, ghy sout het naerder geraden hebben.)

21

Maer hoe suldy nu u gedichte oorsaken de luyden wijs maken? nademael de experientie anders heeft betoont: Daermen de Stadhuysen met kercken-pilaren, en de Kercken met steenen van Officien wel en behoorlijk heeft versien. Sulcx dat veel goede Patriotten (die goet en bloedt voor de vryheyt van't Vaderlant hebbē gewaegt) in meerder gunste en voordeel oock beter in de wereltd soudē hebben geweest, by aldien zyluyden met goeder Conscientien haer inde gemeynschap van de uytterlijcke Gereformeerde Kercke hadden kunnen begeven. Daer over zy van hevighē Predicanten op den predick-stoelen en □ in hun schrift en tegen behooren gescholden en met veel Calumnien beswaerdt zijn geworden: al 'twelck zy liever vredelick hebben geleden, ende rustigh gedogen, dan datse nae de gunste van menschen of loop des wereltds omsiende, haere conscientien soudē quetsen, *met een Iudas werck* (soo ghy seght) *in't beveynsdelijck begeven tot een uytterlijcke kercke,* ²² welcks leere zy in hooft-poincten niet en konden voor oprecht aennemen: Die noyt wettelijck, na volhoringe van partyen, waerachtigh te zijn bewesen is. Hier inne hebben veel vrome luyden oock betoont dat haer de waere Godsvruchtigheydt ²³ *meer ter herten heeft gegaen* (als eenige schijn-deughden die hun nae den loop des wereltds voegē) *en datse veel meer wercks van de Religie maken,* als D. Donteclock teghen den aert der liefden ende leere des Euangeliums, so veel eerlijcke vrome luyden in zijn Proeve poogt op te dichten, met scheldt-namen ende injurieren. ²⁴ *Vande grootste Secte die hier te lande te vinden is, die met de natuere ende conditie van veelen, principalijck hier in Hollandt (nae zijn dichten) seer wel soude over een komen. Welcke is, Niet veel wercks vande Religie te maken.* ²⁵ Is dat tot eere van Hollandt en tot reputatie vande Godsvruchtige, ghetrouwe en oprecht-bevonden Hollanders? ²⁶ V. E. seyt (in u Antw. op de verman.) „ *Dat het een groote valscheyt is* (alleen om dat D. Gomari Theses uyt Latijn in Duyts zijn vertaelt) *datmen die als op de kake stelt voor het onverstandigh volck.* „ Salmen tot u: een vreemdelingh zijnde: met waerheydt, en u believe, niet moghen segghen: Dat het een groote ondanckbaerheydt is, so veel eerlijcke luyden

²¹ 2. Cor. 1. 24. 1. Pet. 5. 3
Lu. 22. 25

²² Gal. 1. 10. Proeve Pa. 53.

²³ Pa. 53.

²⁴ 1. Cor. 13 Mat. 7. 1. 1.
Cor. 4. 5. Ro. 2. 29. Pa. 40.
43. 54.

²⁵ Nota.

²⁶ a 3.

„ op de kake te stellen, ende die voor al de werelt te bekladden? Hebben u die met ‘tvolck ²⁷ (die V. E. niet voor soo onverstandigh en onwetende schelt datse niet een *point der leere souden weten te oordeelen*), niet ontfanghen ende mackelijck gestelt opten stoel daer van ghy nu soo vrymoedighs spreeckt? V is immers niet verghten dat V. E. of de uwe in druck bekent hebben: datse d’overheydt niet en hebben te dancken van de possessie haerder Religie. Wil V. E. ‘tvolck noch d’overheydt niet te recht erkennen, waer blijft de danckbaerheydt ende ghehoorsaemheydt. In dit heb ick V. E. moeten aenwijzen, van u daer toe benoodight, „ alsoo de vryheydt van ’t defenderen ende verantwoorde van de beklaeghden „ (en becladden noch van de dooden ende af-wesenden) *niet benomen moet werden* soo V. E. selve schrijft in u Antw. op de vermaninghe.

²⁸ Al is de menichte groot gheworden ten is daerom gheen Secte, V. E. mach sich bedencken of ghy niet met eenige andere gheen oorsake van hare vermeerderinge zijt, door ’t harde procederen ende door ’t heftigh drijven van sodanige leere, en af vorderen van sodanigen geloove en □ bekentnisse, dat veel luyden, alsse die in den gront komen te verstaē, daer van een grouwel hebben. Want V. E. roept noch in u Antw. opte Pred. ²⁹ *De predestinatie moet inde ghemeynte gheleert worden, &c. Willense scheyden laetse wech gaen, wy en zyn niet ghehouden om haren ’t wille onse leere te veranderen, &c.* So voordertmen oock vande luyden die de kinderen ten doope brenghen: ³⁰ *ende vanden ghenen die sich tot het Avontmael begeven willen als een beginsel der Christelycker leere eene bekentnisse, ³¹ die boven haer verstandt ende „ swaerder om te ghelooven is: dan de leere vande Predestinatie, „ Daer van zy gheen wetenschap en hebben of kunnen oordeelen: als namentlijcken V. E. Erf-sonde so ghy die leert, te weten: ³² *Dat alle menschen in de twee eerste menschen gezondicht en daer door den eeuwichen doot verschuldet hebben, &c.* Al ’t welke vreemt is van de kennisse der menschen, van de H. Schrifture, en □ broederlijcke liefde.*

Behalven alle sulcks besluyt V. E. noch inde Antw. opte Predestin. ³³ *Dat voor het geloove ende den gheest der vernieuwinghe, alle sorge ende viericheyt die de menschen tot haer saligheyt hebben, alle naerstigheyt die zy daer toe souden moghen doen, ydel ende vergheefs, Ia meer schadelyck als vorderlyck is, &c.* ³⁴ Is dit een leere om den menschen tot u kercke te verwecken? om de luyden wacker en vlytigh ten goeden te maken? of veel meer om die te vertraghen, alle goet opset en viericheydt wegh te nemen of tot vertwijfelde wanhope vyant van Gods genade te brengen? Want wie heeft lust om ydel ende vergheefts ja om schadelijck werck te doen? waer toe dienen dan uwe predicatien en □ kerck-oeffeninghen? ³⁵ Wat vordert oock het berispen, beschuldigen ende schelden der genen die sulcks na laten? *Want die verkoren zyn* (segdy inde voornoemde Antw.) ³⁶ *werden krachtelijck gheroepen, waer deur zy ghelooven ende haer bekeeren. Door sodanige ghenade ende krachtige werckinge des H. Gheests, dat de menschen die niet wederstaen en kunnen* ³⁷ Die u hier inne gelooven sullen die niet fiolen laten sorghen, en op beyde haer ooren slapen, tot datse krachtelijc gheroepen, en van de onwederstandelijcke ghenade ende werckinge des H. Geests op gheweckt werden? ³⁸ *Soo dat zy dan moeten gelooven, en niet kunnen laten te ghelooven* soo D. Comarus naeckter verklaert. Soo seyt oock V. E. in u Teghen-berecht: „ *Die soodanighe reyniginghe over hun heeft, dat die de Sacramenten niet en behoeft: ende dat het hebben of*

gebruycken der Sacramenten self schadelyck is den genen die het beteckende dingh niet en hebben. ,,

Daerom en behoort V. E. niemant te bekladden, om ‘tghene daer aen ghy selve sout moghen schuldigh wesen? maer dat aen u zijde ghebreeckt eerst beteren: en dan met den gheest der sachtmoedicheydt de luyden bejegenen: Ende den genen die soodanigh geloof ofte bekentnisse niet en konnen toe-staen, met klare sproken der H. Schrifturen, vaste argumenten en redenen, sonder schelden, soodanighe uwe leere eerst bewysen: Als voornemelijck al vooren: ³⁹*Dat sulcx noodich is ter saligheydt*, al eer ghy ende de uwe de luyden ‘tgheloove ende de bekentnisse van soodanige ³⁹*Nota.* leere af-vordert: en diese niet konnen toestaen veroordeelt ende voor ketters wtroep ende verwijst. Dit staet u noch te doen. Hier toe werdy door desen ernstelijc vermaent en ‘tselve wert van u of den uwen (die daer toe bequamer souden moghen wesen) begeert en daer over ghesommeert: Staet die inde H. Schrifture: Soodanigh beschreven, als ghy die leert, toont ons sulcx, wy sullen haer ghelooven, ende u van’t goet onderwijs bedancken: maer is dat niet wat reden hebben V. E. of yemandt ons te wan-dancken en te lachten, om dat wy niet en konnen ghelooven, dat ons niet en wert bewesen, of in de H. Schrifture niet en lesen. En op dat V. E. nu oock verseeckert mooght zijn dat al het ghene van u leere van d’erf-sonde in u boecxkens wert ghevonden, gheensins en voldoet ghemeyne verstanden, maer die meer als te voren doet twijffelen aen soodanighe uwe leere vande erf-sonde: soo werden eenighe uwe redenen ende spreucken al-hier voor ooghen gestelt en ondersocht en dat soo kort als ons doenlijck is gheweest tot datmen naerder verklaringhe, en bewijs sal vernemen.

Eenighe spreucken, argumenten en redenen van u Reynier Donteclock, tot bescherminghe vande Erff-sonde, ghetrocken uyt u boecken als te weten.

A. P. Antwoorde op een boecxken van de Predestinatie van S. Castellio Anno 1607. ghedruckt.

P. Cat. Proeve des Goutschen Catechismi Anno 1608. herdruckt.

T. Vert. T’samen sprekinghe van vertaelde theses D. Gomari. ende D. Aruiynij Anno 1609. ghedruckt.

Ant. ver. Antwoorde op de Christelijcke Vermaninge Anno 1609. gedrukt.

⁴⁰In u Antw. op te Predestinatie schrijft D. E. *Coornhert den groot-sprecker heeft opentlijck zijn spot gedreven mette Erf-sonde,*

⁴⁰Vābenaemt Erf-sonde.
Pag. 143.

„ die noemende (gelijck inden tytel zyns boecks daer van te sien is) een vreemde Sonde, Schulde, Straffe, &c. „

Dit is vreemt van u Donteclock nu gheschreven nademael ghy wel weet, dat Coornhert int eerste capittel van't derde boeck by u geroert, ernstelijck en niet spottelijck daer van handelt, ende van sulcks reden gheeft, seggende. ⁴¹ *Vreemt wert dese Erf-sonde by my gheheeten, 'twelck ick moet doen, om dat zy vreemt is van de Rechtaerdigheydt Godts, „, vreemt vande Godlycke Schrifture, en □ vreemt vande menschelijcke nature, „, en □ so voortgaende bewijst den Autheur de voorschreven drie stucken, dat u niet ontkennt en kan wesen, also V. E. self inde voorreden van u replijck bekendt „, dat den naem Erf-sonde niet en is te vinden inde H. Schrift, „, (die nieuwigheyt van leven gebiedt maer nieuwigheyt van woorden verbiedt) ⁴² oock mede dat uwen D. Calvijn schrijft dat Augustinus dese sonde dickmael noemt een *Vreemde sonde: (Quare Augustinus, ut cuncque alienum peccatum sepae vocet, quo clarius ostendat propagine in nos derivari, &c.)* Als mede H. Bullingerus 'tselve seggende: ⁴³ *Sicut & Augustinum modo audivimus, hoc peccatum appellare silvum*, oock mede dat, ⁴⁴ *Zwinglius (quod quidem morbum maluit quam peccatum appellare.)* diese liever een sieckte dan sonde heeft willen noemen. Soo en hoort u oock niet vergheten te zijn dat ghy-luyden self in u replijck op Coornherts schrift dit hebt gheschreven. ⁴⁵ *Noemt ghy't daerom een vreemde last, om dat het uyt Adam ende Eva zynen oorspronck heeft, wy staen u toe dat het soo mach gheheeten worden.**

⁴¹Int. iij. boec 1. cap. van de vreemde sonde.

⁴²Tit. 3. 8. 1. Timo. 4. 7.

⁴³Insti. ij. paragrap. 12.

⁴⁴Dec. 3. fer. 10.

⁴⁵Pag. 30.

Lieve seght doch is dit al sonder spot gehandelt? Dat ghy dit wetende verby gaet, of niet wetende, soo blindelijck speelt in soo wichtigen sake? En dat ghy Coornhert om te doen, dat ghy hem toestaedt te doen, dat Augustinus gedaen heeft: en daer van hy so treffelijcke redenen geeft waerom hy so doet, hem Coornhert daerom voor een spotter en □ *spot-voghel* in u Proeve scheldt. ⁴⁶ En aldus voortgaende seght:

⁴⁷

Soeckende eenen yeghelijcken daer inne so twijffelachtigh te maecken als hy selve was: Schryvende dat hy aengaende dat poinct noch niet besloten en was in zyne meyninge, gelijk ick met sijn eygen hant kan bewijzen, &c. Ja in sulcke meyninge van Erf-sonde als hy in uwe leere (en □ niet so hy die in de H. Schrift) was vindende. Toont hy daer zijn twijffelachtigheyt oft veel meer zijn seecker besluit van gheen menschen leere buyten: veel min tegen de heylige Schrifture: te ghelooven? Van zijn twijffelen van de Erf-sonde soo die by eenighen wert gheleert geeft hy ghenoeghsame redenen in zijn eerste schrift (dat V. E. neven anderen) door u onnodigh schrijven nu veroorsaect, in't licht mach sien, om in u ouderdom beter op te letten ende te oordeelen.

⁴⁸49

Maer is het twijffelen, dat wel doet leeren, dat veyligher en heyliger is, als valsche sekerheyt: So berispelijck van een gevoelen datmen niet heeft aengenomen als namentlijck u Erf-sonde, die ghy seght *dat swaerder is als 't alder swaerste poinct*, wat soudemen van u mogen segghen die veel jaren een leeraer en een leytsman der blinden geweest zijnde van D. Calvini ende Beze, *Hooghe ghevoelen van de Predestinatie op d'eyghenschappen Gods gegrondet, En redenen die niet slecht, maer sodanige zyn, die met recht onwederleggelijck mogen ghehouden werden,*

⁴⁶Pag. 52.

⁴⁷A. P. Pa. 143. Twijffelen aen d'erf-sonde berispt.

⁴⁸*Augustinus. melius est de occultis dubitare: quam de incertis litigare.*

⁴⁹Ant. ver. I 1. g 3. vers.

⁵⁰(soo ghy selve te kennen gheeft in u Antw. opte Christelicke vermaninge,⁵¹ *mogelijck door Coornherts schryven daer toe gedrongen zynde. So dat V. E. hem danck weten meught*, (ist sulcx) dat ghy van't absurste alder absurden verlost zijt.⁵² Also hy *de gronden des selven ommegestooten heeft, ondersoeckende op wat ghetuygenissen der H. Schrift ende gront-redenen die gefondeert was.* ,, ⁵³(so V. E. seyt datmen hoort te doen, ende Coornhert in zijnen tijdt oock gedaen heeft, soomen mach sien in zijne drie boecxkens vande Toelatinghe over 38. Jaren uyt gegeven) als mede in zijn boeck van der *Predestinatie*, verkiesinghe ende verwerpinge Gods *Ontwarringe*, daer op gevolgt, soo hy oock mede ghedaen heeft meer als D. F. Junius ,, *in sijn boecxken van d'eerste sonde Adams, dat u* (soo ghy seght) *onder den val heeft doen blyven*, ,, met den grondt van uwe tegenwoordige Predestinatie, te ondersoecken ende getuychenissen en □ redenen van u Erff-sonde daer die op ghefondeert is te overwegen sonder lasteren of schelden, blijckende by het voornoemde boec vande vreemde sonde over 26. Jaren in druck uytgegeven, ende de volgende schriften.

⁵⁰A. p. a vj.

⁵¹b Ant. ver. c iij b j. verso. b. ij. verso.

⁵²c ij. g iij. c iij.

⁵³c iij. verso.

⁵⁴15. *Maer zijn laster konste* (seghdy) *daer hy meester van was. Dat de gene die hem soude willen geloven wel een schrick daer van mochten hebben, &c.*

⁵⁴A p. 143.

Dat V. E. seyde wellevens-konste in plaets van laster-konste, men soudet beter mogen ghelooven, wantmen die laster-konst niet in zijne als in de boecken D. Calvini Beze L. Danei vint en die henluyden met u daer inne na-volgen: maer dan en soudemen u niet konnen geloooven in u vorder segghen:

⁵⁵(*Dat hy niet ongheroert heeft ghelaten dat hy met dierghelijcke vuyligheyt niet en heeft bekladdet. Alles daer toe om alle andere so onseker te maecken als hy selve was. Ende sonder Religie of geloove te stellen.* Want de lesers het tegendeel uyt dat en zijne andere stichtelijcke boecken en □ schriften souden bevinden. Ghy seght, ,, *dat die hem soude willen ghelooven wel een schrick daer van mochte hebbē, &c.* ,, Waert dat V. E. sulcks erghens inne aanweest, soomen u doet met u eygen woorden (dat over den dooden noch meer behoort) men soude terstont sien, ende konnen oordeelen of sulcx waerheydt is, dan niet: maer na dien ghy dat nergens en doet, maer int wilde, sonder bewijs al uyt smijt dat u ghelieft, so soudense u mogen geloooven die bedroghen willen wesen.

⁵⁵144.

⁵⁶16. Voorts vraeghdy: *Waer toe Coornhert met zyn lasteren heeft gearbeyt, nergens toe, also hy hem met gheen lasteren en heeft beholpen, maer sulcks van zijn partye lijdtsamelijck ghedooght, volgens Christi troostelijcke spreucke.* ⁵⁷,, *Saligh zydy als u de menschen versmiden, vervolghen, ende alle quaet tegen u spreken, liegende om mynen't wille, verblijdt u, ende verheught u. Want uwen loon is groot in de Hemelen. Want alsoo hebben zy vervolghet de Propheten die voor u gheweest zyn.* ,, Maer wel heeft Coornhert ghearbeyt met vaste argumenten ende sluyt-redenen uytter

⁵⁶143. Inde mar.

⁵⁷Mat. 5. 11

H. Schriftuere om te bewijzen dat u leere in sommige hoofd-stucken niet en was schriftmatich. Houdy dit voor lasteren, soo duchte ick dat ghy die meer sult vinden, dan ghy sult kunnen wederlegghen. Maer dien arbeyt heeft niet ghestreckt, dan om de leere van dolinghe te suyveren, tot verbeteringhe der menschen soo V. E. en de uwe nae den aert der liefden sulcks soo haddet genomen: ghy sout doen meer vruchts de Papistē meer afbreucks en dees landen en kercken en andere meerder dienst gedaen hebben. Waert dat V. E. wel bedacht, ende int werck gestelt hadde't ghene ghy nu selve schrijft. ⁵⁸ „ *Dat de voorderinghe van de waerheydt selfs van de ghene, die voorstanders, van dien willen wesen verhindert wert namentlijck onwetende ende uyt onverstant om datse de waerheydt die aen d'ander zijde magh wesen niet en bekennen, noch voor de waerheydt kunnen houden.* Item. *Dat elck meynt dat hy ghelijck heeft niet beter wetende of het is so. Wantmen niet lichtelijck dat vermoeden van yemant, wie hy oock zy, hebben moet, dat hy moetwillichlijck en teghens zijne Conscientie de waerheydt soude teghenstaen.* „ Hadde V. E. dit ghevolght ghy ende eenige andere en soudet uwe saken met schelden en naem-schenden niet verargert, nochte Coornhert voor een lasteraer en een ghesworen Vyant vande Religie uytgeroepen: Maer hem (die een omsichtich religieus, Godts-vruchtich en een verstandich man was) beter een Christelijcker bejehent hebben.

17.⁵⁹ Want zijnen arbeyt ende oeffeninge is geweest waerheydt nasporinghe, verweckt door ernstighe liefde, om die zijnen naesten te nut bekent te maecken. ⁶⁰ Hy heeft niet ghepooght (soo veele doen) om heerschappije te hebben over eens anders gheloove, of om een secte op te rechten, maer om alle secten en partyschappen te verminderen. Hy heeft oock niet ⁶¹ *gesocht de gunste van de menschē of liefde des wereldts* (soo ghy t'onrecht veel luyden *in u Proeve op dicht*) *of vervolghinghe te ontgaen*, want hem in allen het tegendeel niet buyten zijn meyninghe is opgekomen, soo ghy selver tot zijner en niet tot uwer eeren in druck beroemt. ⁶² „ *Dat hy Coornhert soo wel tot Leyden als Delft gheweyghert zijnde, zijn woonplaets ter Goude, begrepen ende zijn leven daer gheeyndicht heeft.* „

O wat een waen victorie? Deur wien en waerom is veelen met u noch wel bekent. Heeft hy vervolginghe moeten lijden, deur datmen hem oock niet en heeft willen lijden, dat heeft hem (deur de liefde der waerheydt, geweest tot verblijden, maer wat is met sulcke ydele victorie, daer in de verwinners selfs verwonnen ende in schande blijven doch uyt gherecht? want niet die lijt maer die misdoet heeft oneere en schande. Soo hoortmen u oock noch roepen datmen u met broeder (die van u verschilt) niet en hoort te lijden. Waer uyt licht te verstaen is dat u de Conscientie dwangh en't vervolgen om't gheloove noch is aenclevende. Niet tegenstaende soodanighe opinie onchristelijck, en lant verderffelijck is bevonden.

⁶³ Noch wildy schijnen de vrede ende eenicheyt metten genen die anders gevoelen oock met den Luterschen toe te staen op sodanige voet. *Dat elck by zijn ghevoelen blijve.* Soo ghy dit van herten meyndet (dat van u en anderen te wenschen ware) ende wel mocht lijden van de vreemde (in meerder dolinghe staende) waerom soudy uwe met broederen en andere vrome politique luyden (die u den Antechrist helpen weeren) hier te lande soo hert ende onlijdelijck vallen? Sulcx betoont mede u mishaghen in de Goutse onpartydicheyt de selve met haren generalen en suyver bekenden, Catechismum bekladdende: zydy beducht en waerschoutse ⁶⁴ *voor't ghene datse schijnen te soecken* (soo ghy seght) te weten, „ *Datse daer deur een ander*

dreck-waghen ende een nieuwe vermenginghe van alle secten ende ketterijen sullen werden, en datmense dan wel beklaghen maer niet benijden sal, ,, &c. Doch den danck van sulcke betichtinge ende waerschouwinghe hebby al wegh.

18. Maer waer door weet V. E. dat Coornhert was *sonder Religie of gheloove te stellen, &c.* om dat self geen Secte of kercke op en rechte? of hem in uwe uyerlijcke kercke niet en begaf? (daer van hy tot veel plaetsen zijne redenen geeft, als oock mede int besluit van zijne boecxkens vande toelatinge) of om dat hy in gheen uytterlijcke kercke en was en □ geen Sacramenten hanteerde?⁶⁵ maer ‘tsal u gelieven te gedencken wat daer af so in den *Kerck-gang* als elders en’t gene by u is geschreven. *Dat Godt binnen den tijdt van hondert Iaren herwaerts zijn rijck, ‘twelck is zijn kercke, heeft beginnē op te rechten.*⁶⁶ (Christi rijck is niet van dese wereldt *Ioan. 18.* is spijs noch dranck. *Rom. 14. 17.* komt met gheen uytwendich ghebaer. *Luc. 17. 20.* Is inwendich in ons. *Deut. 30. 14. 1. Tim. 4. 8. Mat. 23. 26.* Maer voor die oprechtinghe en konde niemant in dese kercke wesen noch Sacramenten hanteren. Sijn daeromme so veel hondert Jaren daer te vooren alle menschen gheweest, *Sonder religie of gheloove te stellen, &c.*⁶⁷ Of en isser geen onsienlijcke kercke Godts van aen beginne gheweest die ten eynde sal dueren? of gheen gemeynschap der heyligen die in de xij. artikulen des gheloofs geloofd werden? also het geloove sich streckt alleen opte onsichtbare dingen, so uwe Doctoren oock self betuygen. *H. Bull. deca. v. ser. 1. Musculus Ducanus in Gen cap. 17. vers. 24. obser. 4.* Plessi in zijn tractaet van de kercken *c. 1. &c.*⁶⁸ Alle die in de waere kercke zijn (die onsienlijck is) zijn ware geloovige ende rechte leden aent Lichaem Christi: maer niet alle die in de waere sienlijcke kercke zijn, de welke oock somtijts uyt en oogē verdwijnt.⁶⁹ D’onsienlijcke kercke (seydt Plessi) en vervaet niet dan goede de siendelijcke begrijpt de goede ende quade, soo ghetuygen oock andere dan de uwe. *Dat de waere Religie haer niet en bekommert in uyerlijcke dingen, maer dat die gheleghen is in des gemoets Godtsalicheyt,*⁷⁰ en so Musculus seyt, *In ontschuldigheyt des levens rechtvaerdicheydt ende billicheydt, ende d’Apostel Paulus dat het rijcke Godts spijs noch dranck en is maer gherechticheydt, vrede, ende blijtschap in den H. Gheest.*⁷¹ En Joannes dat Godt de *Vader begheert sulcke waerachtighe aenbidders, die hem in den geest ende waerheyt aenbeden,*⁷² en Jacobus dat *het de suyvere Godts-dienst is, weduwen ende wesen in hare noot te besoecken, ende hem selven onbesmet van dese werelt te bewaren,*⁷³ So seydt oock Calvijn, *Dat de eenighe dienst die Godt behaeght gheestelijck is, ende vant begin der werelt gheestelijck geweest is, ende dat de hypocryten ghemeynlijck de vlytichste onder-*

⁶⁵Wat bereyt ghy u tanden ende buyck? gheloofd en ghy hebt ghegeten August. Tract. 25. over Joan.

⁶⁶Ant. Ver. k ij.

⁶⁷Augusti. de Cantate Dei lib. 18. cap. 47

⁶⁸Cap. 1. ij. Instit. Calvi. 8. 8.

⁶⁹Bul. oors. der dwal ca. 5. en Deca. iij. serm. 8. en 5.

⁷⁰In Gen. cap. xviii. vers. 19. obser. 5.

⁷¹Rom. 14. 17.

⁷²Ioā. 4. 23. Iac. 1. 27.

⁷³Mich. 6 8 Isa. 1. 17. Instit. ij. 43. harm. Mat. 12. 9 Comt. Isai. 1. 13. Comt.

houders zyn van de Ceremonien, de welcke nochtans geen seeckere merck-tekenen en zyn vande Godsvruchtigheydt, ⁷⁴Soo D. Calvijn seydt, So en ist oock geen Jode (so Paulus seydt) die uytwendigh een Iode is noch dat en is geen besnidinghe die uytwendigh gheschiet, maer die uytwendigh verborghen, ende die besnidinghe des herten die inder herten en niet in den letter geschiet (wiens lof oock niet uyt den menschen, maer uyt Godt is.) ⁷⁵Hy moet dan verde zijn van 't Euangelische gheloove die opte uysterlijcke dingē so seer staet: en vreemt vande Christelijcke liefde die om sulcks, soo lichtelijc veroordeelt zijnen naestē om wiens vryheyt Christus gestorven is.

19 Maer waer toe dient al u onnoodich hatelijck seggen: sonder bewijs, op Coornherts persooene, die so langhe doot en begraven is? oft moet V. E. zijn graf noch vercierē met uwe nieuwe tytēlen? ⁷⁶

⁷⁷ Dat hy een groot-spreker, een spotter, twijffelachtich sonder Religie of gheloove en een lasteraer soude zijn gheweest, Item tot Delft en Leyden gheweyghert, ter Goude ghewoont ende ghestorven is: Is daer mede bewesen, of volght daer uyt dat uwe leere by hem berispt ende uwe opinie van d' erf-sonde recht ende schrift-matigh is? So hebben oock eenige vande uwe met V. E. in gedruckte boecken na zijn doot hem uyt geroepen voor een Valsch oproerder, oproerigen Teudas of Iudas Galileus waerdich by d'overheydt ghestraft te worden, een rasent mensche, bedriegher, Calumniateur, een nieu machiavel, een Pluym-strijcker, flatteerder, vermetel, onschamel Propheet, Dromer, Kerck-uyl, &c. en smit van alle ketteryen. Soomen mach sien alleen inde Antw. opte Justificatie van Leyden sonder naem opten name vande kerck uyt ghegeven. Maer wat heeft al sulcks ghevoordert, dan veel luyden oorsake ghegeven om te meer zijne boecken te ondersoecken en 'tselve heel anders vindende, in meerder na-dencken ghebracht, om met u te segghen: ⁷⁸ Laetse spotten en schelden die willen, zy sullen dat langhe doen eerse daer door voor oprechte Christenen ghekent sullen werden, of hare leere daer met bewijsen oprecht en haer partyen, Argumenten ende redenen valsch te wesen.

20. ⁷⁹ Voorts seghdy, Datter een een-parigh ghevoelen inde Christenheyt is van de Erf-sonde, en dat alle genaemde Christenen hedendaeghs daer inne onder malkanderen eens zyn, behalven die het met Coornhert houden, &c. Item dat die mede soo oudt ende ghemeyn is. Waer deur u vreemdt dunct datse uyt den Goutschen Catechismus is ghelaten, en dat sulcks is om de nieuwe Pelagianen, ick meyn de Coornhertisten (seghdy) te gelieven. Den Pelagianen en andere ketteren te gevalle, &c.

Of dit van een versocht Leeraer gheseydt mach werden met goeder conscientien off uyt onwetenheydt en weet ick niet: Maer dat een oudt Leeraer en een heftigh drijver vande Erf-sonde, en die zijne Predestinatie daer op bouwt, niet ghelesen soude hebben de menichvuldighe ende verscheyden opinien vande Erf sonde is quaelijck te ghelooven, of te verschoonen van roeckeloose onwetenheydt. ⁸⁰ Want Coornhert in zijn ghedrukt boeck van de vreemde sonde, teghen uwe Leere bysonderlijck uyt gegeven: stelt daer wel achthienderleye ghevoelens, seer grove verscheydenheyden in hebbende. Want d' een noemet schuldt en straf, d' ander schuldt sonder straf, d' een substantie d' ander qualiteyt, ende d' een seydt die door Christum wech ghenomen te zijn, daer toe seydt d' ander neen, daer d' een seydt dat de concupiscentie gheen sonde

⁷⁴Gal. 5. 14. en op Mat. 12. 1 I. Rom 2 28. 29.

⁷⁵Augusti. de verbis Domini. Mat. ser. xj. Muscul. in Gene. 17. vers. 24. obser. 4. Rom. 14. 1. Cor. 10.

⁷⁶Contra depo. 20. Catech. 112. ar. Iudas b 9

⁷⁷Sit ista in Græcorū levitate perversitas, qui maledictis insectantur eos, à quibusde veritate dissentiunt. Cicero definibus.

⁷⁸Ant. Ver. k 1.

⁷⁹Datter in de Christenheyt een eēparigh ghevoelen van derf-sonde is. Ant. pred. pa. 143. Proeve pag. 19. 37. 19. 37.

⁸⁰Wert neen bewesen.

en zy, soo die wederstaen werdt, seydt d'ander, die self sonde te wesen, en so voorts. Soude sulcke groote verwertheden jae contrarieteyten in een selve articule dan noch al *een een-parigh ghevoelen wesen? onder malkanderen eens heeten te zyn?* Soude alle sulcks gheen twijffelens oorsaecke gheven? Is dit een teecken van een vast en seker fondamendt, om het sware poinct uwer Predestinatie op te bouwen? Sout ghy dan mede niet gelesen hebben Augustini ende Swingli ghevoelen daerse ront uyt verclaren. *Dat de erf-sonde eyghendtlyck gheen sonde en is.* Nochte uwen D. Calvijn (op't sevenste verset van 51. Psalm.) daer ghy soo veel van hout: *Hodie Papistæ tametsi non negant vitiatam esse hominum Naturam, sic tamen extenuant ut peccatum originale nihil fere aliud sit quam prava ad Peccatum, Inclinatio, &c. Negant tamen ex quo Baptisati sumus Peccatum esse, &c.* Dat is, de Papisten hoe wel zy hedendaeghs niet ontkennen dat de natuere des menschen gevitieert of ghebreckelijck is, so verkleynen zy d' erf-sonde nochtans also, datse by nae niet anders en is, dan een ghenegentheyt tot sonde, &c. Ende ontkennen de selve sonde te wesen so wanneer wy ghedoopt zijn.⁸¹

Hebben V. E. dan mede niet ghelesen het segghen vande Theologien van Loven in Ruardi boecken: *Dat dese questie de alderswaerste is, en dat daerom, daer af so verscheydene en so contrarie sententien zijn niet alleen der Catholycke Vaderen maer oock heurder wedersaken. Idem Albertus Piggus Controversia prima Fol. 1.*

Soo streedt Balach door Balaam met vloecken siende dat hem macht (hier waerheyt) ontbrack. De Geref. seggē als den Catholijcken reden gebreeckt dat zy dan arbeyden om hun partye hatelijck te maken.⁸² *Hic enim est quorundam mos, ut quicumque eis non assentatur is Infamie aliquo nomine denigretur. A theos, aut Libertinos, aut Anabaptista, aut quid aliud hujusmodi vocetur, quem quidem morem didicerunt à patribus suis qui sic solebant pugnare: Samaritanus es, Demonium habet, &c. quid eum auditis? hac diffamandi alios ratione imperitos ab eis audiendis absterrent, atque ita victoriam non auditis alijs obtinent.*⁸³

Idem in publico accusatores, in occulto rei, insematipos censores pariter & nocētes. Damnant foris quod Intus operantur. vv Cypr. lib. 2. Epist. 2. Pag. 46.

21. Is dit een-parigh ghevoelen? of onder malkanderen eens zijn? of en zijn de Catholijcke Vaderen de Papisten, Swinglianen, ende andere geen ghenaeemde Christenen? of niet inde Christenheyt? Ten anderen seghdy in u antwoorde opte predest.⁸⁴ „ *Dat het qualijck mogelijk is te accorderen, ende een ghevoelen te hebben in soo sware ende diepe questien als de Predestinatie ende verkiesinghe.* „⁸⁵ Sulcks bethoont oock het twisten onder de Professoren ende den Predicanten, daermen onder thiene geen drie heel eens sal vinden. Nu schrijfdy in u Antwoor. opte C. Vermaninghe: ⁸⁶*Dat de leere van d' erf-sonde ongelijck*

⁸¹Cont. 2. Epist. Pelag. Item libr. de Nupt. & Cōcupis. De peccato de Baptism. en in Ro. 5. &c. Original. macula baptismo abluatur. Cyprian. Sermo de Ablutione pedum fo. 451. 452. Num. 22.

⁸²Dit moet komē int laetst vāt 19. recht voor het 20. artic.

⁸³Tom. 1. pag. 57.

⁸⁴Qualijck mogelijk te zijn. voor a 7.

⁸⁵Ant. Ver. c. ij. c. iij. en iiij.

⁸⁶I. 1.

swaerder is als die van de Predestinatie, &c. Hoe ist dan moghelijk datter een een-parigh gevoelen daer van in de Christenheydt zy, ende dat alle ghenaeemde Christenen onder malkanderen eens souden zyn? of sal't nu wederom mogelijcker zijn te accorderen ende een een-parigh ghevoelen te hebben in 'tgene onghelijck swaerder en dieper is dan dat so swaer niet en is. Wien suldy dat connen vroedt maecken?

Naedien dan dese leere opentlijck blijkt so verscheyden, soo onseker, twijfelijck, duyster, en so onvast, soo en meyne icks niet mogelijck voor een wijs bou-meester dat hy op sulcken drijf-sant soo wichtighen ghebou sal mogen timmeren, so is ooc dese sake te wichtigh dan datmen die soude bouwen op het vernuft der menschen ende niet op die Godlicke Schrift.

27. Daerom genomen of daer een een-parigh gevoelen van ware, oock mede out ende ghemeyn. Soudy daer uyt willen besluyten, *dat sulcks de beste ende waerachtighste leere is*, die vande meeste menichte wert geloofd?⁸⁷ Seydt V. E. niet selve in u voorsz Antw. ⁸⁸*Godts woordt moet d'eenighe richtsnoer zyn, niet de kercke*, niet de outheyt, niet het gevoelen van veelen? Want outheyt noch een-parigheyt, en is geen regel van waerheyt daer uyt van de leere niet geoordeelt kan werden. Neen, D'eenighe Regel van't geen men ghelooven moet, is de H. Schrifture. Wat doet sulck u seggen dan, noch al ghenomen, so ghy seght, tot bewijs van uwe Erf-sonde, Erf-schuldt ende Erf-straffe? Dan de Pauselijcke gronden te stijvē, en de luyden met sulck een vooroordeel in blintheydt te houden. Mach een een-parigh ghevoelen of outheydt dolvinghe recht maken? mach de waerheyt geproschribeert of over-stemt werden? Of soude Berengarius teghen het een-parigh ghevoelen vande Transubstantiatie, en Joannes Hus, Luther, Zwinglius, &c. tegen d'een-parige, oude, gemeyne leere der Christenheydt leerende, daer aen qualijck hebben ghedaen? Dit sullen u de Jesuiten gaerne toestaen, om ons allen te veroordeelen, het Pausdom te verstijven, en by hare een-parighe ghemeene en oude dolvingen, van't Vagevier en diergelijcke te blijven.

⁸⁷Ant. Ver. g iij.

⁸⁸o iij.

23. Het soecken van dusdanighe Papistische hulpe vant Outheyt en een-parigheyt maect uwe leere te meer verdacht, dat u clare waerheyt ontbreeckt, so sietmen oock hoe datmen seyt of doet dat het by u en eenige vande uwe al anders geduyt, om en wederom gedraeyt wert. Want brengt yemant wat voort, dat u tegen, maer met de Patres ende Catholijcken over een stemt, men seydt ⁸⁹*'tis vanden ouden zuyr-deesem des Pausdoms, en ontleendt van die of dat Concilie of Canon, van Belarmino, of van de bende der Iesuiten?* &c. staet al 'tselve mede niet van u oude ghemeynten een-parigh gheroemde erf-sonde te seggen? Jae vryelick wantmen daer van inde eerste kercke ende Concilien niet, als langhe daer na, van vint, doen de grove dolvingen te met in-cropen: „ *Want voor Augustini tyden en is van d'Erf-sonde gheen verschil in de kercke, maer een groote spaerlijckheydt, by de Schribenten gheweest. So Albertus Piggus schrijft Fol. 1. Contro versia 1.* „, Wederom somen yet voorstaet dat u teghen, ende vant Pausdom verworpen is, men roept, mette Papisten: Dat is de oude ketterije van dees of die inde Concilien over langhe veroordeelt ende verdoemt, om also met sulcken voor-oordeel den genen die u teghen spreeckt te overvallen en hatelijck te maken. Voeght dit Euangelische Leeraers? of den genen die alle dolvingen na den reghel der H. Schrifturen soecken te rechten en te reformeren? zijn dit oock redenen om mannen te bewegen?

⁸⁹F. Gom. waer. pa 35. Ant. Ver. g iij.

24. Seker in dient soo Christelijck en □ eerlijck ware alst godtloosich en schandelijck is den anderen met hatelijcke ende bittere schandtnamen te becladden (so ghy ende eenige van de uwe al te vryelicken doen) daer en soude geen stoffe gebreken by den Roomschen Catholijcken om u luyden te schandt-vlecken mette naemen van veelderleye oude ketteren welcke begraven ketterijen zyluyden seggen dat ghyluyden weder op de baene brengt. Maer 'tis seker dat gheen pluym-strijckers prijsen den onvromen vroom: also oock geen vyants schelden den vromen onvroom mach maken. Neen geen menschen woorden mogen der dingen aert veranderen. Ende nae dien men siet dat u luyden hoofd-leeraren gewoone zijn de Scholen der Roomscher kercken vrymoedelijck te schelden voor Pelagianen, en □ ghyluyden nu onder malcanderen de treffelijckste Leeraers daer voren schelt, soo heeftmen sich te minder te belghen. Oock zijnder nu vele die min wercks maecken van Pelagianen t'onrecht, als Calvinianen te recht genoemt te werden: nademael eenighe Leeraers met V. E. desselvens opinien (daer van zy Leeraers zijn) beginnen te schamen.⁹⁰ Willende *datmen die heymelyck sal houden*, bestraffende opendtlijck den ghenen die daer van in druck uytgegeven heeft in Nederlantsche tale voor't gemeyn volck uyt vreesse datse de selve leere *souden bespotten*.⁹¹ O treffelijck gevoelen van sodanige leere? So sietmen u oock arbeyden om den leecken of slechte luyden 'toordeel vande Leere (die elck een aengaet en toe komt) te ontrecken, onder decxsel datse (soo ghy seght) die niet en verstaen: ⁹²*Seggēde datie nauwelijcks* van eenigh point der leere souden weten te oordeelen, veel min van d'alderswaerste point, &c. ⁹³ Is dit mede niet al weder het oude deunkē van de Papisten? ende niet vande rechte Gereformeerde. Welcker Theologie uyt geroepē is so claer en genoeghsaem te wesen, dat ooc de alderslechste daer uyt verstaen condē en □ geleert werden, van al dat hem ter saligheyt noodigh is. ⁹⁴ Waer toe dienen dan de sware en hooge gevoelēs en verwerde disputatien, dan om de rechte Theologie nae de eenvoudigheyt der H. Schrift den luyden te ontrecken, die onclaer en duyster te maken, op dat de ghene die te veel scherpsinnigh zijn ende hooger als de H. Schrifture willen stijghen, 'tmeeste woort mogen voerē, en materie hebben om haer diep grondigh verstant te thoonen, en 'tzaet van oneenigheyt te saeyen, alse meer om onnoodighe saken die ons te boven gaen disputeren, dan noodighe deughden, die 'tgemoot verbeteren wel leeren beleven.⁹⁵

⁹⁰T. vert. a iij. Ant. P. a vj.

⁹¹Ant. ver. a iij.

⁹²g iij. a iij.

⁹³Plessi van de kercke cap. iij. Cal Insti. viij. 143. Itē C. 45. Isai. 19.

⁹⁴T. Beza. bekent des chirst ghel. cap. iij. cal. 23

25. Voorts schrijft V. E. ⁹⁶ *Dat de leere van de Predestinatie wel voor 't alderswaerste is te houden, Ia datse het verstant des menschē verre te boven gaet. Datse voor onsen verstande 2. onbegrypelic is. Iae 3. onmogelijck datse vande ongeleerde verstaen soude konnen werden. En dat de slechte lidmaten van dese leere*

⁹⁵H. Bull. Decr. 1. sermo. 4. 2. Timo. 3. 16. Eze. 34. 18. 19. 2. Cor. 2. 17. Gal. 17.

⁹⁶1 T. Vert. b. A. P. pag. 52. Ant. ver. g iij.

niet 4. kunnen oordeelen.⁹⁷ Hoe de geleerde die oock konnē oordeelen ende verstaen betoont het twisten om hun verscheyden 5. ghevoelens. Nu schrijfdy mede,⁹⁸ *Dat ghy de leere van de Erf-sonde ongelijck 6. swaerder acht om te gevoelen ende te ghelooven als de Predestinatie. Rem. obscurissimam, &c. Nullus capit intellectus. Ruardus. tom. j. fol. 57. 67. Nihil est ad predicandum promptius, Nihil ad intelligendum secretius. Augusti. de mor. Eccle. 'Tis een duystere en swaere saecke Petrus Martyr loc. clas. 2. loc. 1. 74. 82. Sulcks dat u leere van de Erf-sonde Swaerder zijnde dan't alder swaerste, het verstandt des menschen noch veel verder te boven moet gaen. Ende dien volghende noch onmogelijcker is om te verstaen en van te oordeelen.*

⁹⁷De swaricheyt en duysterheyt vā d' erf-sonde.
⁹⁸2 A. p. pag. 137. 3. Ant. Ver. a iij. 4 h iij. a iij. g iij. 5 c ij. c iij. b j. 6 I I.

26. Nu doet ghy met eenighe van de uwe u beste, ende raedt de luyden tot het aennemen ende ghelooven van u leere in beyde die *alderswaerste poincten, die onbegrypelijck, onmogelijck en boven haer verstant zyn, en daer van zy niet en kunnen oordelen.* In u Antw. op de Predestinatie,⁹⁹ Seggende: *Souden wy niet meer ghelooven nochte aennemen dan dat selve ('t verstant) ons toelaet. Want hoe kont ghy met u verstandt sien, vaten ende begrypen, dat onbegrypelijck is, dat te hooge ende te diepe is, dat het verstant verre te boven gaet, Dat niet verstaen maer alleen ghelooft moet werden.* Seght doch D. Donteclock waer wildy dus doende ons wederom brenghen? op het oude? behaeght u der Catholijcken leere van't bewimpelt gheloove? 'twelck dingen ghelooft sonder die te verstaen: Waer onder zy alle hare groote misterien en grove dolingen verberghende den luyden wijs maecken al datse willen? Staet u leere vande Predestinatie ende Erf-sonde so ghy die leert inde H. Schrifture claer uyt gedrukt, hoe mach die duyster of swaer zijn voor gheleerde luyden om die naeckt, duydelijck ende verstanelijck den luyden soo voor te stellen datse uyt haer selfs oordeel ende ghesicht verstaen dat sulcks het woort Gods is? Staet sulcks so niet inde H. Schrifture (die soo claer is, dat de slechtste daer uyt verstaen kan, dat hem ter saligheyt noodig is) waerom leerdy daer van anders als die hout, ende waerom wildy uwe harde glosen ende menschen dichtinghe (diemen niet kan verstaen noch van oordeelen) ghelooft ende toeghestemt hebben, al eermen kan verstaen en verseeckert zijn, dat sulck uwe Leere in de H. Schriftuere claerlijck getuyght is?¹⁰⁰

⁹⁹Pa. 142. 143. 137. 138. 149. 156. 157. Itē Ant. Ver. H. iij. A. P. pag. 142. 156.

Sonder te verstaen watmen ghelooft wil u D. Calvijn of Beza niet datmen behoort te gelooven: Seggende: *Sal dat ghelooven zyn als ghy niet en verstaedt, maer alleenlyck dijn ghevoelen ootmoedelyck onderwerpt de kercke? niet in onwetenheydt maer in kennisse bestaet het geloove. Christus wil dat wy ghelooven, maer in sulcker wyse, dat wy verstaen, 'tghene wy gelooven.* Seydt Beza.¹⁰¹

¹⁰⁰Comt in Isa. 43. 10. 54. 13. Heb. 3. 6. Inst. v. 34.

27. Men moet gelooven al wat de heylige Schriftuere ons leert al waer't oock boven ja tegens ons verstant: volghet daer uyt datmen oock moet gelooven, alle wat menschen leeren boven ende tegens ons verstant. Is dit, waerom ghelooft ghy der Roomschen Kerck-leere niet van *hoc est corpus meum*, Dit is mijn Lichaem.¹⁰² Die woorden zijn platte Text, brenghet eens een Text voort houdende: De kinderkens wordē om Adams sonde quaet ende verdoemelijck ghebooren. Alle Godvruchtige onderwerpē hen gaerne de Authoriteyt vande Canonijcke Schrifture, sulcx datse eenvuldelijck alles ghelovē, dat de selve claerlijck getuyght, als by exempel: Dat wy al t'samen nae desen lichamelijcken doot sullen verrijsen, voor't oordeel Christi verschijnen, ende na onse barmhertigheyt of onbarmhertigheyt loon of straf sullen ontfangen, dat wy uytten woerde Gods aldaer ghestelt, ontwijffelijck moeten verstaen

¹⁰¹Traict de l'authorite du Mag. en la punition des heretiques pa. 144. en 115.

¹⁰²Mat. 26. 26. Nota.

ende weten dat de H. Schrifture sulcx getuyght. Al ist nu dat wy niet en kunnen verstaen noch begripen, hoe, op wat wijze ende maniere sulcx mach geschieden. Des niet tegenstaende so ghelooven wy ontwijfelijk dat het sal geschieden. Dit leste is gelooven dat het geschieden sal: maer 't eerste is verstaen ende weten dat sulcks in de H. Schrift betuyght is. ¹⁰³*De oordeelen Gods (seghdy) zyn ongrondeerlijk, &c. soo dat wy de redenen waerom God so doet, niet en kunnen begripen: maer met zynen wille alleene moeten wy te vreden sijn, dat het hem also heeft belijft, Seer wel, maer sulcke wille en oordeel Gods, ende dat Godt so doet, als ghy leert vande erf-sonde ende Predestinatie die moest eerst naecktelijk blijcken inde H. Schrifture, en men sal wel te vreden sijn sonder te vrAGEN nae den waerom daer ghy t'elcken op valdt met afwijkinge van't principale geschille. Is dat oprechtigheyt?*

¹⁰³*Ant. Ver. m. 3. e 3. A. P. pa. 152.*

28. Om u leere vande Predestinatie, daer met ghy uyt de scheppinge zijt ghedaelt: en noch boven den Euangelie met veel Predicanten *blijft onder den val, die u noch hooghe genoeg is (so ghy seght) en die ghy op u erf-sonde fondeert,* ¹⁰⁴*om dese uwe Predestinatie te doen ghelooven acht ghy datter middel ende raet toe is (niet door bewijs van clare Schrifture, maer) door 't ghelooven ende bekennen van 't gene noch swaerder en duysterder is: te weten de erf-sonde soo ghy die leert uyt duyster vernuft, ende wilt „ de luyden vrAGEN: of zy niet en bekennen ende ghelooven dat alle menschen in de twee eerste menschen ghesondicht hebben ende ghevallen zyn. So dat wy alt'samen daer door in sonden ontfangen ende gheboren worden (datmen de erf-sonde ghewoon is te noemen)* ¹⁰⁵*maer oock de tydelycke en eeuwige doot door het rechtvaardige oordeel Gods onderworpen is, (segghende) dit de leere uwer kercken te zyn: ende den genen die sich tot het nachtmael begeven voorgehouden werdt, als een beginsel der Christelycker leere, ende datter gheene onder de slechte ende eenvoudighe Lidtmaten bevonden sullen werden die dit sullen ontkennen. „*

¹⁰⁴*Ant. Ver. b ij. T. vert. b iij. Ant. Ver. h 4.*

¹⁰⁵*Nota.*

Soo vrage ick u mede met uwe eyghen woorden: „ *Dewyle dese nauwelijcks een point der leere souden weten te oordeelen: Hoe dat zy doch sullen oordelen van dit point dat veel swaerder is, en of sulcx dan mede niet een sotte vrage en is, datmen sodanighe vraeght ofse sulcke leere van de erf-sonde, van't sondigen in Adam gelooven: te weten u eerste point. „ Datse souden bekennen ende gelooven, dat alle menschen in de twee eerste menschen ghesondicht hebben sullen sodanighe dan ghehouden werden voor geloovigen als zy maer bekennen te gelooven, 't selve dat die moeder der H. Kercke gelooft* ¹⁰⁷*seyt u D. Calvijn die berispt dit in den Catholijcken, en't sal by u ende de uwe heylichdom zyn? wie kan dat gelooven.*

¹⁰⁶*Ant. Ver. h 4. 3. en 1. verso.*

¹⁰⁷*Comt Isa. 43. 10.*

29. Maer wat wil V. E. haer doen bekennen: *Dat alle menschen in de twee eerste menschen (seghdy) ghesondicht hebben.* Hoe kan een mensche weten wat alle menschen hebben gedaen? wat alle menschen eerse waren, ende hy eer hy was, deden? Sal hy in teghendeel niet moeten bekennen: dat hy als doen niet wesende, geen kennisse altoos daer van kan hebben, als oock mede dat de ghene die niet en is, dat die niet doen, niet misdoen noch sondighen en kan. Dat wy noch gheen van allen en waren als Adam van Eva sondichden, en daerom oock gheen van allen en konden yet doen misdoen of sondighen. Dit hebby over 28. Jaren al bekent en toeghestemt, ende seght nu noch, ¹⁰⁸*dat de ghebooren kinderzens Gods gebodt niet en hebben overtreden, veel min hebben zy eenighe duysent jaren eerse waren, dat gedaen. Maer Adam en Eva die doen waren en aen de welcke het gebodt ghegeven is, hebben dat overtreden, en daer over ghesondicht. Hoe ist dan mogelijk soodanighen sotten vraeghe te ghelooven ende te bekennen: ¹⁰⁹Dat alle menschen inde tweede eerste menschen ghesondicht hebben, ende daer door de tydelijcke ende eeuwighe straffe weerdich zyn.* Daer de H. Schriftuere niet, maer het tegendeel

¹⁰⁸*In u replijck f 24. Ant. Ver. I I.*

¹⁰⁹*h iij. Rom. 9. II.*

van tuycht. Oock mede dat de kinderen eerse ghebooren zijn gheen goet noch quaet hebben gedaen: of is sondighen gheen quaet doen? Ghy hout dat de lichamelijcke doot den mensche gheheel doet ophouden van 't sondigen, alsoomen doot zijnde niet altoos kan doen, misdoen noch sondigen: Hoe souden dan de menschen eerse gebooren en eenich vermoghen of leven hadden in de twee eerste menschen hebben ghesondicht? of is de mensche eer hy is minder doot, dan als hy na den lichame doot is? Dit mach niemant gelooven die d'onsterffelijckheyt der zielen ghelooft. Neen,¹¹⁰ „ *De luyden en moeten hun niet bekommeren om te verstaen dat onbegrijpelijk is, maer om aen te nemen ende te ghelooven dat in de Schrift wert gheleert.* „ So ghy elders beter tegen u voorschreven segghen leert. ¹¹⁰A. p. pag. 150.

Ten tweeden wildy dat de luyden *bekennen ende ghelooven: Dat alle menschen door de sonde Adams de verdoemenisse onderworpen zijn.* „¹¹¹Niet tegenstaende dat sulcks tegen u voorgaende seggen strijt. Want ist nu door Adams sonde (soo ghy hier seght) ¹¹¹Ant. Verm. 1. I.

¹¹² *so en ist niet door dat alle menschen in de tweede eerste menschen ghesondicht hebben) soo ghy hier voor seght. Ende dus voort gaende segt ghy.* „ *Dat wy al t'samen gheboren zijn, (niet tot de salicheydt) maer tot de verdoemenisse, die alle menschen van wegghen haere sondighe geboorte, waerdich zijn.* „¹¹³Ende in u Proeve dat „ *de verdervinghe onser natuere door Adams sonde is gheschiedt, naer het rechtvaerdich, doch onbegrijpelijk oordeel Gods,* ende in u Antw. opte Predestinatie. ¹¹²k iijj. ¹¹³pag. 18.

¹¹⁴*Dat de onmondighe kinderen deur Adams sonde schuldich voor Godt zijn gheworden, en door hem zijn verdorven, en dat sulcks niet naetuerlijk gheschiedt en is maer door de wille ende ordonnantie Godts. En datmen de teghensprekers met gheen andere redenen en behoeft te wederleggen dan te segghen, dat het Godt alsoo belieft of ghewilt heeft, dat door eens menschen sonde alle menschen de sonde, schult ende straffe souden onderworpen wesen, &c. Eyndelijck dat de ghene die hier mede niet te vreden zijn moet laten varen, datse Godt (sose kunnen) afeyschen de redenen waerom hy dit also ghewilt en ghedaen heeft.*¹¹⁵ ¹¹⁴pag. 157.

30. Is dit al oprechtelijck en met ernst gehandelt in soo wichtighen saecke, gheve ick u ende alle verstandige te bedencken: Dat ghy dusdanige wreede sententien en wederschriftelijcke sproken stelt als een gront om uwe argumenten ende leere op te bouwen. Sonder die al vooren waerachtich te doen blijcken. Ist niet spotlijck zijne Opinie die onbewesen is, die onschriftuerlijck is, die weder-sproken en gedisputeert wert de selve voor vast en ghewis te stellen, en daer van wijckende telcken wat anders in plaets te voeghen? of meyndy dat de Hollanders soo bot zijn,¹¹⁶ *Of soo weynich wercks van de religie maecken datse sulcke haegh-munte so souden laten in de hant steken sonder die te toetsen? De questie is niet Waerom God so doet, maer of Godt sulcks so doet, gheordonneert, geoordeelt ende ghewilt heeft.* Dit seghdy vrymoedelijck sonder eenich bewijs en meynde alsoo 't ontsluypen valdy opten *Waerom:* Daer niet nae ghevraeght wert noch te behooren ghespoort kan werden, voor dat eerst blijktt (*an sit*) of sulcks soo is. ¹¹⁵Ant. Ver. g iijj. ¹¹⁶prou. pa. 45.

31.¹¹⁷ Men siet u in uwe boecxkens veel schaduwen maecken daer ghy teghen worstelt oock mede van veel onnodighe saken na den *Waerom* vraghen: maer sulcks en doen wy niet, maer ghelooven met ootmoedighe eerbiedinghe alle dat ons de H. Schriftuere klaerlijck voorstelt, met Godes wille ons wel te vreden houdende,¹¹⁸ sonder Godts oordeelen die ons onbegrijpelijk zijn te ondersoecken of te willen weten voorder, als het Godt belieft heeft ons die te openbaeren. Maer u Donteklock ¹¹⁷A. p. pag. 156. 157. 158. ¹¹⁸Ant. Ver. g iijj.

wert hier met ernst gevraeght. ¹¹⁹Waer dat het blijkt of waer mede dat ghy bewijst, ende eerst: dat alle sulcx als ghy hier voor seght *Geschiet is*: en daer na *dat sulcx door Gods oordeel, door Gods ordonnantie en door Gods wille gheschiet soude wesen*. Waer tuycht sulcks de H. Schriftuere? nergens maer ter contrarie verklaert de selve. ¹¹⁹A. p. pag. 152.

Dat Godt wil dat alle menschen saelich worden. 1. Tim. 2. 4. Tit. 2. 11. Isai. 48. 18. 19. Deut. 5. 29. 32. 28. 29. 1. Joan, 2.

Dat Godt des sondaers doot self niet en wil, maer dat zy bekeeren ende leven. Eze. 33. 11. Ec. 18. 23. 32.

Dat de soone des Vaders misdaet niet en sal draghen. Jere. 31. 29. 30. Eze. 18. 2. 3. 4. 14. 17. 19. 20.

Dat elck zijn eygen last sal draghen. Pro. 9. 12. Gal. 6. 4. 5. Eze. 18. 20.

En dat elck nae zijnen eyghen: niet eens anders: wercken gheoordeelt sal werden. Mat. 16. 24. 27. Pro. 12. 14. 24. Psal. 61. 13. Eze. 18. 30. Rom. 2. 6. Jer. 32. 19. 17. 10. Exo. 32. 33. 2. Cor. 5. 10. Num. 16. 22. 23. Gen. 18. 23. 24. Joan. 5. 29. 3. Reg. 8. 32.

32. Is dat niet vreemt dat ghy tegen soo menichte van klare sententien en't algemeyn verstant, ende spreken vande Apostolische en Prophetische leere soo derft spreken en leerē op u menschelijck dichtē en stellen, en sonder een eenige klare spreuke der H. Schriftueren gelooft wilt wesē? en daer by noch stoutlijck derft seggen. *So de tegensprekers, Lasteraers oft nieuwe Pelagianen* (so vriendelijck noemdyse die uwe menschelijcke glosen niet konnen toestemmen) *Hier mede niet te vreden en*

zijn dat mense moet laten varen, &c. Seer wel waert dat ghy en uwe hevige met gesellen dat konden doen: het ware draeghlijcker. Maer uwen naesten in uwe boecken en Predikationen altyt weder op te halen te schelden te vermaecken en te schant-vlecken om datse de harde en sware poincten uwer leere (die ghy niet hebt kunnen bewijzen, diemen in de H. Schrift niet en vindt, *daerom* niet en kan bekennen of gelooven, dat en is niet soo ghy seght die te laten vaeren. Noch het werck van Euangelise leeraers.

33.¹²⁰ Tot al u voorschreven segghen annoteerdy alleenlijck Rom. 5. dat u opinie aldermeest tegen is ende u erf-sonde geheel wegh neemt. Soo hier nae int 58. artikel uyt u selfs glose sal blijcken. Voordts brenghdy maer een eenige text die ghy noch verandert stellende, *Verdoemenisse voor schuldich of onderworpen zijn*,¹²¹ en dit noch drayende van aller menschen eyghen sonden ende boosheden *waer door alle de wereldt Godt onderworpen of schuldich wordt* (daer d' Apostel van handelt) op ende om Adams eene sonde daer van spreeckt. Is dat niet meesterlijck de Schrift ghealieert *ende alle menschen den mont ghestopt*,¹²² soo ghy in u Antw. opte Christelijcke vermaninghe roemt.¹²³ Want wert alle de werelt Godt schuldich door haer eygen sonden, so en zijn sijt te vooren niet door Adams sonde?¹²⁴ Is dat niet het platte teghendeel van 'tgene V. E. met het invoeren van die sproke wilde bewijzen?¹²⁵

¹²⁰Art. 58.

¹²¹Rom. 3. 19.

¹²²g. iij.

¹²³Ose. 7. 13. 9

¹²⁴Ro. 5. 12.

34. Men siet u arbeyden om de kennisse van een wille ende ordonnantie Godts te vinden buyten de heylighe Schrift, niet teghenstaende V. E. daer teghen wel schrijft soo de daedt daer met accordeerde:¹²⁶ *Datmen van de wille Godts niet anders kan oordeelen dan uyt zijn woort. Datmen niet moet ondersoecken de oordeelen Godts voorder als die Godt ghelieft heeft te openbaeren En datmen niet uyt het vernuft maer alleene uyt het gheopenbaerde wordt Godts moet oordeelen.* Soo tuycht mede D. Calvijn,¹²⁷ „ *Datmen van Gode behoort te vraghen te dencken ende te spreecken int woort met het woort ende deurt woort.* „

¹²⁵Isa. 53. 6. Gen. 6. 12. Eph. 2. 2. 3.

¹²⁶Ant. Ver. f ij. A. P. pa. 152. en voor a vj.

¹²⁷Ant. Ver. f ij. Insti vj. 6

Hier tegen soeckt ghy nae den regel Beze *ab eventu* van Godts wille en raetslagen te oordeelen, die hy:¹²⁸ *Sonder eenige exceptie voor de aldersekerste hout (Quia à posteriore, quod auint Iudicant)* „ *want die uyt het achterste soomen seydt oordeelt*, „ segghende: *Wy hebben oock bewesen alder vastelijcxste te wesen dese Collectie*,¹²⁹ *(hoc ita evenit ergo Dei Consilium erat ita hoc evenire)* *Dat is soo geschiet, daerom wast den raet Godts, dat het soo gheschieden soude.* „ Op dese wijze sietmen u mede sporen nae een wille Godts buyten zijn woort want ghy seght. „ *De onmondighe kinderen, zijn schuldich voor Godt gheworden deur Adams sonde ende zijn door hem verdorven, &c. wy en moeten niet dencken dat het natuerlijck gheschiet is, dat sulcks over alle hare naekomelingen ghekomen is, „ &c. Maer het is veel eer geschiet deur de wille ende ordonnantie Gods,*¹³⁰ *want hy 't selve wel hadde kunnen verhinderen, hadde hy ghewilt, &c.* Dat sulcks gheschiedt is als ghy daer schrijft moest eerst klaerlijck blijcken, eermen wel mach ondersoecken waer deur ende waerom, daer ghy 'telcken opvalt, met afwijckinge vant rechte gheschille. Ghy seght vrymoedelijck dat sulcks is gheschiet¹³¹ (maer dit wert niet toeghestemt om datmen nergens en vint) ende seght daer by *Deur den wille ende ordonnantie Gods*, nu en vintmen niet dat Gods woort erghens ghetuycht van soodanighen wille ende ordonnantie: soo soeckt ghy dan buyten Godts woort van Godts wille te oordeelen uyt duyster vernuft ende Collectie: maer die is soo onvast als u voorstel. Dat in zijnen grondt aldus staet. Al datter gheschiet, of al dat Godt niet en verhindert, dat gheschiet deur Godts wille

¹²⁸Sycop. pag. 43.

¹²⁹47. Ant. Pre. pa. 57.

¹³⁰Nota.

¹³¹Ant. Ver. 1 ij.

ende ordonnantie, het sondighen en afvallen van den Enghelen en de twee eerste voor-ouderen is geschiet, en van Godt niet verhindert ergo is sulcks gheschiedt deur Godts wille ende ordonnantie. Is dit sulcks, hoe mochten die swacke schepselen die Almogende wille ende ordonnantie Godts weerstaen? wat Godt wil en ordonneert *moet dat niet nootsaeckelijck ende sonder veranderinghe werden volbracht* ¹³² soo V. E. mette Schrift selve seght. Soo en verhindert Godt oock niet der haedt, nijdt, ¹³²*Psa. 135. 6. Job. 23. 13. Ant. pre. pag. 8.* boosen lusten, tot moort, hoerderije, Afgoderije, &c. ergo gheschiedt sulcken haet, nijt, boose lust, ende moort, &c. deur Gods wille ende ordonnantie? Maeckt ghy soo doende Godt niet een veroersaeket vant quade ende vande sonde: of gheschiet gheen sonde: ¹³³Siet of ghy dus doende u self int hert berispen van u met-broeder (in u Verantw. opte verma.) niet self byde neuse treckt ende beschuldicht en met ¹³³*h 1.* eenen betoont, dat ghy vant oude hooghe ghevoelen Calvini dat ghy noch soo prijst: ¹³⁴*(Dat het zijne redenen heeft die niet slecht, maer soodanich zijn, die met recht onwederleggelijck moghen werden ghehouden (in schrifte by treffelijcke, gheleerde ende Godtsaelighe mannen achter ghelaten, en op d'eyghenschappen Gods ghegrondet, ,, die niet slecht en zijn maer heymelijck ghehouden moeten werden:)* ¹³⁴*c iij. g iij. T. Vert. a iij. A. p. a vj.* „ Daer ghy seght eertijts in gestaen te hebben noch niet al verlost en zijt nochte oock niet van de Absurditeyten ende swaricheyden in u Ant. opte Ver. eensdeels verhaeldt: ¹³⁵naedemael ghy selve bekent *dat tot de verdoemenisse geschapen of ghebooren te zijn niet veel en verschilt.* Ende van de werckinghe Godts ontrent het quade anders ¹³⁵*c iij. h iij.* gevoelt ende spreekt als de heylighe Schriftuere, ende toelatinge Godts vant quaede niet volkomelijck toelaet, volghens desen uwen reghel vant gheschieden of niet verhinderen Godts, maer mette onschriftelijcke meyninghe Calvini en Beze, over een komt, soo ghy *onder u handt oock hebt bekent.*

35. ¹³⁶ ‘Tis wel so dat tegen den wille Gods niet altoos en gheschiet, oock gheen quaet, om dat hy Almachtich is en al doet of beledt dat hy gebenedijt wil doen ¹³⁶*Psa. 135. 6. Job 23. 13. Isa. 46. 10. Psa. 106. 1. 135. 3. Psal. 5. 5. Mat. 7. 18 Job 34. 10. Iere. 19. 5 Isa 65. 12 66 4.* ofte verhinderen: Soo ist mede waerachtich dat met en deur den wille Godts, het goede gheschiedt, en gheen quaedt om dat hy goedt is, en gheen boosheydt en wil. Maer buyten of sonder de wille Godts gheschiet het quade ende de sonde. In dit niet willen of toelaten Gods is der redelijcker schepselen vryheyt, van sondigen, oft niet sondigen, gelegen. So V. E. dit wel hadde verstaen, ghy en sout het onvermijdelijck ende nootsaeckelijck sondigen soo niet drijven: nochte oock, uyt’t niet verhinderen Gods, nochte uyte geschiedenissen

of niet gheschieden gheen wille Godes soecken buyten zijn woort, die de openbare wille Godts contrarie is, Soo ghy oock noch naecktelijck doet teghen dees naevolghende en andere menichvuldighe klaere spreucken der H. Schrift.

Ick leve seyt de Heere God, ick en wil den doot vandē ongoddelijcken niet, maer dat de ongoddelijcke hem bekeere van zijnen wegh ende leve. Eze. 33. 11. 18. 23.

Maer God doet lanckmoedelijck om uwē wille, niet willende datter *eenige* soudē verloren gaen, maer dat zy alle soudē tot penitentie weder-keren. 2. Pet. 3. 9.

Want dat is goet ende aenghenaem voor onsen Salighmaecker Godt *die wil dat alle menschen soudē saligh worden* ende tot kennisse der waerheyt komen. 1. Tim. 2. 4.

36.¹³⁷ Hier tegen strijt u volgende schrijven, ende eerst in uwe Antw. op de predestin. ¹³⁸*Om dat veel ongheloovighe niet en bekeeren so en kan niet geseyt worden Gods wille te zyn, dat alle menschen saligh worden,* ende noch in u Antw. opte Verm. ¹³⁹*Nu ist kennelijck dat het Godt niet belieft en heeft: want haddet Godt belieft het soude oock dadelijck also gheschiet zijn, ende noch, Ten belieft hem niet het ghelove ende bekeeringe te geven, ,, sonder de welke zy niet saelich en kunnen worden, ,, Hier hoortmen u naeckt uyt spreken tegen de klare spreucken der H. Schriftueren, ende niet alleen een andere, maer een contrarie wille Godes soecken uyt het niet geschieden, rechts of het gheven vant geloove konde geschieden sonder aennemen oft selve te ontfangen. De aengheboden gave ende voorkomende genade kan henluyden van Gode (door of sonder ordonnaris middel) ¹⁴⁰wel voor ghedraghen en aengeboden oock by den menschen gheweyghert en verstooten werden. Doch't schijnt dat ghy den menschē liever hebt te ontschuldigen: dan haer vryheyt, vermogen of middel toe te laten tot hare bekeeringhe, maer daer teghen en schroomdy niet Godt toe te schrijven, dat tegen de natuere van zijne lieve milde goetheyt, rechtvaardicheyt ende de klare tuychenissen der H. Schriftuerē strijt, als te weten. ¹⁴¹*Dat de verworpene niet geroepē werden, of niet krachtelijck, waer door zy haer niet bekeeren of niet gelooven kunnen, en dat God den verworpenē Christum laet predicken tot verswaringhe van hare verdoemenisse, om datse de aengeboden genade Gods verwerpen. Die in haer vermogen niet en is aen te nemen door de verdorvenheyt haerder natuere buyten haer toe-doen of schult haer opgekomen. Eyndelijck: Dat Godt voorghenomen heeft haer't gelove ende de bekeeringe niet te geven, ¹⁴²waer uyt weet ghy dat: uyt uwen voorschreven onsekeren regel vant geschieden oft niet geschieden: opentlijck noch affirmerende tegen Godts woort: (Van dat hem Godt ontfermt over alle zijne wercken ende alle menschen tot hem roept ende noot) Segghende, *Dat hem ghebreeckt aen den wille Godts dat hem niet en belieft over sommighen te ontfermen, &c. Ende dat sommighe van henluyden tot kennisse Christi ende salicheyt gheroepen sullen werden, en datse sonder soodanighe roepinghe niet gheloooven kunnen. En datter hedendaeghs Heydensche volckeren genoegh in de werelt zijn, die inde schaduwe des doots sitten ende den welcken het licht des Euangelijns noyt en is opgegaen, ¹⁴³soo datse tot de salicheyt niet werden geroepen, segghende noch in u schriftelijcke Predestinatie. ,, Wy besluysten dat niemant gelooven en salich worden en kan of hy moet Iesum Christum, te weten zijn persone en officie te voren kennen ende verstaen. ,, ¹⁴⁴Daer tegen seghdy wederom in uwe Antw. opte Verm. *Sommighe kinderen worden in Christo de salicheyt****

¹³⁷Pag. 111.

¹³⁸1 1.

¹³⁹Ant. Pre. pag. 103. 120. 124. Ant. Ver. k 1.

¹⁴⁰Mat. 23. 37.

¹⁴¹T. Ver. b iij. c. 1. A. P. 103. 106. 107. T. Ver. d iij. e. 1. Ant. Ver. I iij. K iij. A. p. pag. 103.

¹⁴²Ant. Ver. I iij. Psal. 145. 9. 108. 5. Sap. 11. 24. 27. Rom. 11. 33. Mat. 11. 28. 22. 9. Mar. 16. 15. Ant. Pr. pa. 103.

¹⁴³Ant. Ver. I iij. K ij.

¹⁴⁴e ij.

deelachtich sonder middel des uytterlijcken geloofs ofte der bekeeringhe, ¹⁴⁵Ende in u Antw. op de pred. Dat de kracht van de belofte Godts aen gheen middelen hanght ¹⁴⁵Pag. 19. 2 Cor. 9. 8. 9. 11. (op Acto. 27. 30.) en dat Godt die sonder middel wel kan uytrecten. Kan God mede de salicheyt der onnosele kinderen ende van andere volckeren en vroomme Heydenen niet wel uytrecten sonder de uyerlijcke ordinaris middelen van uytterlijck predicatien Historiale kennisse, kerck-oeffeningen, ende dierghelijcke? of soude Godt de Heere nu int vrije gheestelijcke rijcke Christi, daer aen nu meer ghebonden zijn, als ten tijden des uytterlijcken Israels ende Jodendoms? ¹⁴⁶Ist dan niet een al te vrymoedighe curieusheydt uyt het ontberen van eenighe ordinaris middelen, uyt het geschieden of niet gheschieden van Godes doen ende Heylige wille, buyten en tegen zijn woort te oordelen in so wichtighen sake, als daer is de salicheyt ende verdoemenisse der menschen? Waer is u of yemant sulcks van den Heere bevolen? Mat. 7. 1. 1. Cor. 4. 4. Mat. 13. 29. 30. Luc. 6. 37. Jac. 2. 13.

¹⁴⁶Psa. 19. 5. Rom. 1. 19. 20. Tit. 2. 11. Siet Muf. in Gene. cap. xvij. verso. 24. Bulling. Dec. 5. ser. vij. Augusti. De livit. Deut. xvij. boeck 47 cap. Sap. 4. 11. 12.

37. En op dusdanighe uwe wijze haeldy mede voort eenige strenge exempelen van ellendicheden of vroeck sterven der jonge kinderen van boose ouderen, dien sulcks ten goeden is opghekomen, alsoo zy wech gheruckt zijn eer hare sinnen zijn verargert deurt navolgen haerder ouderen boos leven, &c. Des niet aensiende nochte mede niet dat God by wijlen de kinderen wonderbaerlijck behout, ¹⁴⁷en dat int vergaen van Chore de kinderen met hen ouders niet en zijn versoncken (soo ghy qualijck seght) maeckt ghy hier over een straffelijck en generael besluit segghende: *So en salt dan niet swaer wesen te gelooven, &c.* ¹⁴⁸*Dat eenighe van die* (te weten Christen kinderen) *salich ende eenighe verdoemt werden, hoe wel wy niet en kunnen nochte behooren daer van te oordeelen.* (waerom doedijt dan? Dat ghy niet en behoort te doen nochte en kont doen?) ¹⁴⁹*Maer Godt zijn verborghen oordeelen die onbegrijpelijk zijn te bevelen.* „ *Sonder de verborghen oordeelen Godts te ondersoecken.* „ Hoe ghy nae dit u selfs segghen doet kunnen de lesers uyt het weynighe dat hier verhaeldt is en noch breeder van u al te vry veroordeelen uyt uwe boecxkens oordeelen.

¹⁴⁷Nu. 26. 11.

¹⁴⁸Ant. Ver. I. 1.

¹⁴⁹I ij.

38. ¹⁵⁰Ghy schrijft in u Antw. op de Pred. Het ghevoelen van u met-broeders te zijn (daer van ghy oock niet vry en schijnt) *Dat Godt de afvallighe Enghelen heeft verlaeten waer deur zy ghevallen zijn.* ¹⁵¹Dit en getuycht de H. Schriftuere nerghens, maer wel dat Godt vant goede niet en berooft den ghenen die onnooselheydt wandelen. Dat Godt zijne gaven niet en berouwen en dat Godt niet en verandert als een mensche. Ende nademael buyten God geen vermogen nochte goetheyt altoos en is, hoe waert moghelijck dat de Engelen daer van verlaten, goet of staende souden moghen blijven? Soo een moeder haer kint dat sonder haer niet staen

¹⁵⁰Voorred. a v.

¹⁵¹Psa. 83. 13 Rom. 1 1 29. Ps. 109. 4 1 Reg. 15 29. Iac. 1. 17. Num. 23. 19.

noch gaen kan op een spitse voor een afgront stelde, wegh gaende dat verliet: soude soodanighe moeder niet oorsaecke wesen van des kints val ende verderven. Nu seyt de Heere al waert dat een moeder haer kint so mochte vergeten, dat hy ghebenedijt (die d'eeuwighe liefde is) sulcks niet en sal doen.

¹⁵²En so de menschen die quaet zijn hare kinderen goet doen, dat Godt die goet is sulcks veel meer sal doen. Is Adam dan mede soo ghevallen deur dat Godt hem heeft verlaeten, als de Enghelen wie anders als Godt sal dan oorsaecke zijn van der Engelen en Adams sonde ende verderven? ¹⁵²*Isa. 49. 15 Luc. 11. 11.*

¹⁵³Wederom spreeckt ghy hier teghen (in de voornoemde Antw.) „ *Dat Godt gheen andere en verlaet noch straft dan die hem eerst hebben verlaten, ende deur de sonde oft onghehoorsaemheydt haer selven den toorne Godts ende de verdoemenisse hebben onderworpen. Soo dat haer oordeel in alle manieren rechtvaerdich is ende wel verdient.* „ Dit u seggen komt over een mette H. Schriftuere, maer is strijdich met u voorgaende segghen, en met uwe leere van de predestinatie ende erf-sonde. Want verlaet noch straft Godt gheen andere dan die hem eerst hebben verlaten en deur de sonde ofte onghehoorsaemhaeydt haer selven de verdoemenisse hebben onderworpen, &c. soo heeft Godt so weynich de kinderkens eer zy ghebooren, als de Enghelen of Adam eer zy ghesondicht hadden verlaten, of gestraft met een verdorven natuere en eeuwighe verdoemenisse. „ *Alsoo het soo weynich met de gherechticheyt Gods over een komt, dat hy (God) yemant die selfs niet dadelijck gesondicht hadde om Adams sonde ende val met de verdoemenisse soude straffen: als dat hy yemandt, die noch niet ghesondicht hadde, sonder te sien op de (haer selfs dadelijcke) toekomende sonde tot de verdoemenisse van te vooren soude ordonneren.*

„ ¹⁵⁴Soo V. E. selve schrijft, ‘t welck uwe Erf-sonde ende erf-straffe al mede teghenspreeckt ende vernielt. Soo seydt oock T. Beza (*si vitiosum creasset juste non potuisset opus suum condemnare*) ¹⁵⁵Soo Godt den mensche ghebreckelijck hadde gheschaepen, hy en soude zijn werck niet rechtvaerdelijck hebben moghen verdoemen: nu houden wijt met u seer alleens bedorven gebooren of geschapen te werden, hoe soudan dan deser bedorven ghebooren kinderkens, *oordeel der verdoemenisse rechtvaerdich en wel verdient kunnen zijn? Neen Godt (seyt Augustinus) en mach niemant sonder misdaet zijnde, verdoemen, over mits hy rechtvaerdich is.* ¹⁵⁶

39. Siet dus vintmen van Adams val en sonde, der natueren verderf ende verdoemenisse, oock van de straffe schult ende oorsaecke van dien doorgaens in u boecxkens, soo vreemden maniere van spreekken en soodanige nieuwichheit van woorden, dat de ghene die ghewoon zijn de H. Schriftuere te lesen u gheensins en kunnen toestemmen, te min noch om dat het eene soo teghen het ander strijdt, dat het gheen teghen-spreekken meer en behoeft, soo boven't voorgaende noch aen dit weynighe sal blijcken. Want ghy schrijft, dat de twee eerste menschen alleen schuldich zijn in den val ende verdoemenisse, Item de oude Confessie Anno 1566. ghedruckt. ¹⁵⁷*Cont. Iul. pela. lib. iij. ca. 18.*

¹⁵⁸Hier tegen seghdy wederom: *Dat de gantsche schult van der verworpen verdoemenisse ende ongeloovicheyt, waer door de selve verswaert wert, alleene is by ende van henluyden.* ¹⁵⁹Antw. opte Verm. Item opte Pred. pag. 103. 106. 107. en so D. Gomarus verklaert. *Dat de menschen niet kunnen ghehoorsaem door haer eyghen schult ende val in Adam.* ¹⁵⁷*Ia. Ant. Ver. I. I. k. iij.* ¹⁵⁸*art. 16. Neen.* ¹⁵⁹*k iij. Verclaringe pa. 31.*

¹⁶⁰ Daer teghen seghdy, *Dat Adams val en overtredinghe oorsaecke is, niet alleen van hare verdoemenisse, maer oock van haer ongheloovicheydt waer door zy te swaerlijcker verdoemt werden.* ¹⁶⁰ Anders om.

¹⁶¹ Soo voordts gaende seghdy: *Dat de verdervinge onser natuere door Adams sonde geschiet, proeve pag. 18. Antw. pre. pag. 157. ,, en dat de twee eerste menschen door vrywillighe ongheloovicheydt hebben overtreden, en daer door haer selven met alle hare nakomelingen het gantsche menschelijcke gheslachte verdorven ende den eeuwighen doot hebben onderworpen, ,, Ant. Ver.* ¹⁶² ¹⁶¹ 40. Ia.

¹⁶³ Neen seghdy wederom, *De menschen hebben haer selven in het verderf ghestooten ende daer inne geworpen. Daer zy (alle menschen) haer selven in ghestooten hebben.* Inde nieuwe Confessie ghealieert in u Ant. ¹⁶² l ij. I. h ij. ¹⁶³ Neen. Ant. Ver. l ij. e I. l ij.

¹⁶⁴ Wederom veranderende schrijfdy. *Daer inne zy sich selven door haer eyghen vrije wille ende schult soudentooten, in u Antw. opte Verm.* ¹⁶⁵ Dit is schriftmatich maer dan en moestmen alle menschen gheen noodtsaeckelijck sondighen en gheen schuldt op legghen nochte de kinderken of yemanden verdoemen voor datse haer selven door haer vrywillighe overtredinghe en sonden (als Adam) in verderf ende verdoemenis brengende of stooten. Adams sonde of verderf is hem self niet aengebooren, maer door zijn vrije eygen werckelijcke sonde in hem ghekomen, mocht het also in Adam komen, het mach mede alsoo in ons komen. Macht dan oock door een ander wijze (dan aengheboretheit) in ons komen, wat helpt het dan tot bewijs van aengheboretheit, te segghen het is in ende by ons. Opte spreucke (Joan. 8. 44.) ghy zijt uyt uwen Vader den Duyvel seyt Augustinus, ¹⁶⁶ *wy hebben den Duyvel gehad tot een vader, niet dat wy uyt hem ghebooren zijn, maer om dat wy sijn boosheydt naevolghen, So oock met Adam niet door geboorte, maer deur navolginge. Ghelijck als de kinderen Israels deur navolginghe van Jeroboams sonde, die heur eyghen sonde maecken (niet teghenstaende daer duydelijck by staedt dat hy't volck dede sondighen, 'twelckmen niet en leest van Adam, dat hy daer door alle menschen doet sondighen.) Alsoo maecken wy oock door naevolginge Adams, zijn sonde ons eyghen sonde Oze. 6. 7. Rom. 5. 12. ende wert niet te min de sonde Jeroboams en Adams ghenoeemt, overmidts zy d'eerste waren, die sulcken sonde in de werelt brochten, ende anderen deur heuren voorschriften mede deden sondighen en sulcks zy van hare vaderen gheleert hebben seyt de H. Schriftuere en niet soo ghyluyden seght door aengeboretheit.* ¹⁶⁷ *Neen de hoovaerdye (de wortel aller sonde) en is den mensche niet ingheschaepen, noch de gramschap den gheslachte der vrouwen. Spr. 10. 22. maer hebben ghelijck Adam het verbondt Godts overghetreden, Oze. 6. 7. en dat is gheschiedt veel Jaren en zy hebben misdaen die in de stadt woonden in alles doende gelijk Adam gedaen hadde ende alle zijn Afcomste. 4. Esdr. 3. 25.* ¹⁶⁴ Ver. Tes. a. 2. F. Goma. vercla. pa. 10. anders om. ¹⁶⁵ d I. h ij.

¹⁶⁶ *De temp. ser. 86. Tom. x. fol. 170. I Item expos. in Evang. Ioā. cap. viij. tract. 42. 3. Reg. 14 16. 15. 26 30. 34. 16 19. 26. 22. 53.*

¹⁶⁷ *Iere. 9. 13 11. 10. 14 20. 44. 8. 9 Eze. 20. 30. 24. Mat. 23. 30. 31. 32 Luc. 11. 48. &c.*

moesten zijt noodtlijck uyter natueren doen, soo is dese beschuldighen vergeefs. Sijn zy overtreden of gevallen, so moeten zy te vooren eerst binnen de limiten eer zy vielen als Adam geweest ende gestaen hebben. Soo is dan der menschen verderf ende verdoemenis niet uyt Adam veel min uyt Godt, of zijne ordonnantie om Adams sonde, maer eygentlijck uyt haer selven, door hare misdaden en □ sonden. So de H. Schrift over al getuycht Oze. 13. 9. Isa. 53. 6. 59. 2. Eze. 33. 9. Rom. 5. 12. 14. Jere. 55. 23. 24. 25. 31. 29. 30. ¹⁶⁸ Deur dat alle vleesche zijnen wegh op aerden heeft bedorven. Mach yemandt verderven 'tgeen te vooren was bedorven? waeren alle menschen door Adams werck in den Paradijse verdorven, hoe ist moghelijck dat de mensch hem selven hier op ter aerden soude hebben mogen verderven. Soo seyt de heylige Schrift mede dat de sonde den doot baert Jac. 2. 17. ende dat de gene die sondicht om en in zijn sonde sterven sal Eze. 3. 20. 33. 12. 13. 18. 20. Rom. 8. 13. 5. 12. Pro. 11. 19. 19. 16. Soo komt de Doot door smenschen afkeer van Gode, die het leven is van des menschen ziele. Sijn wy al doot door Adams sonde hoe kunnen wy sterven door ons eygen sonden? en waerom wert ons de doot noch ghedreycht?

¹⁶⁸Gen. 6 12 Eph. 2. 1. 2 .3. 5. Ar. 47.

¹⁶⁹

41. *Men moet (seghdy) dencken dat het niet sacht en is dat Godt alle menschen in Adam heeft aenghesien, en om zijn sonde wille den doot ende verdoemenisse heeft onderworpen.*

¹⁶⁹Gen. 3. 8. 2. 17. Luc. 15. 24. Isa. 59. 2. Ez. 18. 20. Deut. 30. 20. Mat. 4. 4. Ia Ant. Ver. 1 i. Neen h iij. iij. l iij. k iij.

Hier tegen schrijfdy *alle menschen hebben in de twee eerste menschen ghesondicht waer door zy al 't samen den eeuwighen door onderworpen zijn* (ergo niet om of door Adams sonde) „ *En hare verdorven aert en natuere diese van hen selven hebben.* „ Soo en hebben zy die niet van Adam. Soo zijnse oock al geweest eerse waren, soo zy van hen selven hebben 'tgene zy geworden zijn (so ghy over al segt) door de gheboorte. Hebben de menschen dan haer selven ghemaect? of veel eer hem selve voor haer gheboorte mismaect? Neen seyt de Psalmist, *Godt heeft ons ghemaect en wy niet ons selven.* ¹⁷⁰

Wederom seghdy: *Dat alle menschen alt'samen ghebooren zijn tot de verdoemenis, diese van weggen hare sondige gheboorte waerdich zijn.* Dit is mede vreemt? want het baren is des moeders werck, valt dat sondich dat is haer en niet des onnooselen kints schult. Wat kan dat daer met verdienen of waerdich zijn, dat het wel of qualijck ghebooren wert? werden de kinderkens ghebooren, soodanighe schepselen en miserabele persoonen zijn ghenesens en helpens, niet straffens of verwerpens waerdich nae't ghemeen oordeel der menschen, ende wet der natueren.

¹⁷⁰Psal. 100. 3. 4. Anders om. Ant. Ver. k iij.

¹⁷¹

Wy en verdienen niet als wy al schoon self begeeren willen ontfangen ende doen't goede in Christo, hoe souden wy dan aen het quade (dat ons door Adams doen buyten ons begeerte wil ende werck in ons komt) schuldich zijn en de verdoemenis verdienen of waerdich kunnen zijn.

¹⁷¹Levit. 19. 14. Deut. 27. 18.

42. ¹⁷² Ghy seght *dat alle menschen in de twee eerste menschen ghesondicht hebben* ¹⁷³ (waer dat, zy moesten nu al veel meer ghesondicht hebben in soo ontallijcke menichte van sonden der sondaren, daerse al t'samen van ghekomen zijn.) Maer de Catechismus seyd: *Dat de menschelijcke natuere gesondicht heeft.* Wederom seyt V. E. mette H. Schrift *Dat Adam en Eva 't gebodt Godts overtreden en dat die ghesondicht hebben,* ¹⁷⁴ wat salmen hier ghelooven? of is Adam, de menschelijcke natuere, en alle menschen, een dinck en't selve? wie kan dat toestemmen?

¹⁷²Ia. h iij.

¹⁷³Neen.

¹⁷⁴I ij. Gen. 2. 16. 17.

43.¹⁷⁵ Men sondicht niet sonder beweginghe. Een maeght int velt verkracht, wert haer tot gheen sonde ghereeckent Deut. 32, 15, 16. Is dit gheen sonde in haer eyghen lichaem gheschiedende sonder bewillighen, hoe veel min de sonde Adams buyten ons lichaem bewillighen of toedoen gheschiedende. ‘Tghene daer door yet geschiet ende niet daer in sulcks geschiet is oorsaect des geens datter gheschiet, en daer over alleene schuldich.¹⁷⁶ Is de verdervinge vande menschelijcke natuere ende de Verdoemenis aller menschen, niet door de naekomelighen Adams (die doen niet en waeren niet altoos lijden of ghedoogen, veel min yet doen, dencken, spreken toestemmen sondigen of quaet doen konden) deur Adams sonde veroorsaect (so ghy over al seght) soo zijn de naekomelighen Adams immers *daer in onschuldich, ende de twee eerste* ouders alleen schuldig. V. Swinglius die dese vreemde sonde seyd alleen een sieckte of besmettinge te zijn, seyt datse geen sonde en is, daer schult aen is clevende: *Overmidts die schult voort komt uyt het werck des gheens die misdaen heeft*, Wilhelmus Parisiensis leert dat het kindeken derhalven niet en is te beschuldighen, noch te straffen. Hoe seyt hy, *is yemant te beschuldigen van ’t ghene hy niet en doet, noch te ghedaen en heeft? ymmers om ’t ghene hy zijns onwetens ende onwillens lijdet* Ruard. tom. j. fol. 58. Ende werden mitsdien d’onnosele kinderkens (men moetse segghen onnoosel te zijn die noch niet ghesondicht hebben) ghestraf met eeuwige verdoemenisse om eens anders sonde ende schuldt en moeten alsoo dragen eens anders last ende haer voor-ouders misdaet, tegens de klare ghetuyghenissen der H. Schriftueren, welcke voor-ouders hen selfs al vergeven is als zy gheloofden. En soo wert de recht-schuldige vry gesproken en d’onschuldige menichte gestraft dat voor Godt beyde een grouwel is Pro. 17. 15. Dit dichtmen beyde van God, dat hy soude doen, daer hem van grouwelt.

¹⁷⁵August. v lib. 12. b. c

¹⁷⁶*Citra ascensionē peccatum nullum D. F. Iunius de peccato primo pag. 75.*

Daer en teghen om d’Erf-schuldt en erf-straf wat schijns te gheven, soo arbeytmen seer om den menschen wijs te maken, als of sulcks waere niet om en door eens anders (dats deur der twee eerste voor-ouderen misdaet en schult) maer door haer eyghen selfs sondighen in Adam. Waer door het valdt dat men niet en ontsiedt onstichtelijck het een teghens het ander. Jae teghen natuere, redene, en Schriftuere te spreecken. „ *Ende dit zijn de vruchten van de dertelheydt ofte veel meer stoutigheydt des menschen verstandts als men Godts woordt op een zyde stellende, daer naer te wercke wil gaen, ende volghen ’tghene ons dat selve raedt ofte in-beelt.* „¹⁷⁷ Soo ghy in u Antwoorde opte Predestinatie wel seght waer’t soo wel by u gheapliceert.

¹⁷⁷Pag. 144.

44. Want de H. Schriftuere tuyght mede naecktelijck dat de kinderen eerse geborē zijn

goet noch quaedt kunnen doen, en gheboren zijnde geen onderscheyt daer van en weten, en so ghy selve seght in u Ant. opte Verma. Godts ghebodt niet en hebben overtreden.¹⁷⁸ So seydt Hieronimus, *De ziele so langhe zy in de kindtsheydt is d'erf-sonde want de ziele der kleyne kinderen is van alle affecten of passien vry.*¹⁷⁹ Den selven noch op Actor. 10. 13. 28. (staet op Petrus slaet doot en eedt) seydt hy: *met welck segghen bethoont wert, gheen mensch na de nature besmet te zyn.*¹⁸⁰

Hoe soude dan de gene die niet en is, noch geen wesen of leven heeft yet doen, misdoen, sondighen, of yet verschulden kunnen? Des al niet teghenstaende. Vraeght ghy (niet de H. Schrifture) *Ofse niet en gelooven dat alle menschen in de twee eerste menschen ghesondicht hebben, en daer door den tydelycken en eeuwigen doot onderworpen zyn.*¹⁸¹ Daer by doende *dat sulcks de leere der kercke is.*¹⁸² Dat qualijck is te gelooven: Wat qualiteyt V. E. (die geen Predicant nu, noch Doctor en zijt) by de kercke hebt om sulcks al te seggen als V. E. doet, en weten wy niet, maer achten dat het met uwe boecxkens soude moghen gaen, als met Nicasius vander Schuyrens institutie en anderen dierghelijcken en dat u de kercken 'tselve geen ghestant doen of daer van danck weten sullen. Hoe ghy dit sult nemen, salmen vernemen, hoe wel ghy gheen reden hebt om 'tselve yemandt qualijck af te nemen: Want so ghy int openbaer voor den volcke al wilt en mooght segghen dat u goet dunckt, sonder bewijs of tuyghenis der H. Schrifturen: waerom en soudemen u daer over niet mogen vermanen? Daer van naecter verklaringhen, bewijs of verbeteringhe af eysschen?

45. Indien Godt alle menschen (seghdy voorts) in haere verdoemenisse hadde laten blijven, sonder hem over yemandt te ontfermen (gelijck hy gehandelt heeft met de quade verworpen Enghelen:) daer en soude gheen reden noch oorsake zijn om God van ongherechtigheyt te beschuldigen.¹⁸³ Alst en soude, ofte oock noch niet en is, als men vande Godlijcke oordeelen ende straffinghen, niet en spreeckt noch oordeelt dan na de rechtvaerdigheyt en □ oordelen Gods ons in zijn woort geopenbaert. Dat is *soo God alle menschen in haere verdoemenisse* door haer self vrywillige sonde verschult als de quade Enghelen hadde laten blyven: maer nu ist heel anders als mette Engelen volgens uwe leere: dat alle menschen buyten haer toe doen of schult 'tverderff ende de verdoemenis onderworpen zijn om der twee eerste voor-ouderen eenighe sonde. Of ist mede soo mette verworpen Enghelen? zijn die al te samen om den val van eenen Engel of twee mede verdoemt? of hebben de gevallen Engelen kinderen of nakomelingen welcks nature door haer sonde mede is verdorven, daer door zy noodtsaeckelijck de eeuwighe verdoemenis onderworpen zijn. So ghy van alle Adams onnoosele nakomelinghen leert. Is dit niet: Soo heeft de straffe ende verdoemenisse van de Duyvelen verworpen Enghelen (die elck door haer eyghen vry-willige en moet-willige daet hebben gesondicht en hel-schuldigh zijn gheworden) de meeste ongelijckheyt met Adams na-komelinghen ende kinderen, die van arger conditie als de Duyvelen buyten haer schuldt of toe doen tot de verdoemenisse gheboren werden, alleen om Adams eenighe sonde, so ghy leert.

46. Dat de quade Engelen (die ghevallen zijn) gestraft werden om haer eygen sonde, diese hadden moghen laten, is nae de rechtvaerdige en □ geopenbaerde oordeelen Gods, seer wel te verstaen ende te begrijpen: Maer dat de onnoosele kinderen ende 'theele menschelijcke gheslachte om der twee eerste ouderen val, sondigh, schuldigh ende strafbaer souden wesen met eeuwighe verdoemenisse (so

¹⁷⁸Ro. 9 II. Deut. 1. 39.
Ioan. 4. II I j.

¹⁷⁹Tom. v. fol. 198. a Itē
Chrysostom. 9.

¹⁸⁰Tom. v. fol. 356. Epist. xj.
ad Augu.

¹⁸¹Tom. ij. fo. 10. in
*Peccatum hoc nec dictū nec
factū nec cogitatū quide est
(ergo nullum.)*

¹⁸²Bul. Dec. iij. fer. 10 Ant.
Ver. h iij.

¹⁸³A p. pag. 152. 158.

ghy seght) ¹⁸⁴ Is na de rechtvaerdighe oordeelen Godts uyt desselfs woordt niet te begripen, en onmogelijck om te verstaē, want dat opentlijck het teghendeel leert. ¹⁸⁴ *Ant. Ver. g iij.*
Waer door sulck uwe leere niet alleen heel swaer (so ghy schrijft) ¹⁸⁵ maer onmogelijck valt om te bekennen ende te ghelooven, voor den genen die een redelijck verstandt heeft, en in de H. Schrift maer een weynigh is gheoeffent. Dies staet u te bedencken of ghyluyden soo doende (als ghy seght) veel Menschen niet self van't Avondtmael en hout: ¹⁸⁶ als ghyluyden haer sodanighe harde Leere, teghen de natuere ende de H. Schriftuere strijdende, afvordert te ghelooven, die zy oock niet en konnen verstaen, en met geen goet geweten bekennen. ¹⁸⁶ *Artic. xxviiij.*

47. Maer *d'eerste voor-ouders* (seghdy) ¹⁸⁷ *qualijck huys ghehouden hebbende zyn gefaelgeert, ende hebben daer door alle hare naekomelingen bedorven.* Dese onghelijcke gelijknisse doet niet altoos tot bewijs, maer is daer meer teghen. Want gheen naekomers der ghenen die in tijdelijcke goederen faelgeren daer door so verdorven werden, als ghy van Adams nakomelinghen leert, die ghy seght (door Adam) niet alleen ghewondt of sieck maer doodt, niet hart-hoorende maer gantsch doof, niet by of qualijck siende maer heel blind, in summa van alle goet ende middelen geheel ende al berooft, heel quaet ende bedorven te zijn: ¹⁸⁸ Daer en tegen en ontbreken de kinderen van de ghefaelgeerde gheen middelen, ende gheraecken dickwils beter voort, oock tot een deughelijck eerlijck leven en saligh sterven, als de kinderen der gener die veel tijdelijcke have en eere van hun ouders erven of op-komen, wat gelijkheyte heeft dit dan met u leere van Adams verderf? Hier teghen gheve ick V. E. te bedencken de volgende ghelijckenisse beter als de uwe, tot verklaringhe van dese uwe leere dienende. ¹⁸⁷ *Ant. Ver. k j.* ¹⁸⁸ *Art. 40.*

48. Neemt dat een Koningh yemant verbode op eenen boom te klimmen met dreygemente, dat hy zijn been breken, en al zijn levē hincken soude, dit soude niet vreemt luyden, want hy sulcx hadde mogen laten. Maer so de Koningh oock dreyghde, dat alle desselfs onnoosele af-komste de beenen mede gebroken, en dien volgende al't leven deur gestraft soude werden met noodtsaeckelijck hincken. Sal dit niet elck vreemt duncken? Maer so de Koningh dees onschuldige hinckers, dus van hem gestraft (om haers Vaders misdaet) daer en boven een wet geeft, ende haer beveelt alle haer leven 'thincken te laten en □ recht te gaen (dat haer onmogelijck is) op lijf-straffe, wie sal sulcks niet hart jae voor wreetheyt en de meeste tyrannie houdē? *Maer wie sal dit hincken (al wert het haer verboden) voor sonde, en haer om't niet recht gaen, beschuldigen konnen? niemant zy oock self niet,*

Ia haer eygen Conscientie sal hun ontschuldigen. Al dit en noch arger dichtmen van den Lieven, goeden, ende barmhertighen Godt met sulcke erf-sonde, erf schult en erf-straft, om der voor-ouderen eenighe sonde, die zy deden in't eeten van den verboden boom, 'twelck zy: en niet hare nacomelingen, hebben mogen laten, daerom zy en niet hare nacomelingen alleen schuldigh zijn. ¹⁸⁹*Die werden nochtans, sonder dat Adam sulcks ghedreyght is,* daerom, so ghy leert, van Gode ghestraft mette eeuwighe verdoemenisse, ende een verdorven nature, *die steets tot alle boosheydt is gheneycht, oock God en den naesten te haten,* ¹⁹⁰„sulcks datse niet dan slimme ganghen, niet recht gaen,, , *niet geloven of eenich goet doen,* ¹⁹¹*Jae niet anders dan wederstaen kunnen, en de aengheboden ghenade Godts verworpen,* al 'twelck een straffe is (soo ghy seght) om Adams sonde. ¹⁹²Nu beveelt God, na u seggen, dat dese die met sulcken verderf en ellendigh hincken dus ghestraft zijn? daer en boven, datse al't leven deur recht sullen gaen ghelooven en goet doen, dat haer onmoghelijck is, en dat wederom op eeuwighe verdoemenisse of verswaringhe van dien. ¹⁹³

Sulcks dat der eerster voor-ouderen val en overtredinghe, (soo ghy seght) *de rechte oorsaecke niet alleen is van hare verdoemenisse, maer oock van haer ongheloovigheyt, &c. waer door zy te swaerder verdoemt werden.* Soo dat hare verdoemenis ende straffe die haer van Godt om Adams sonde is opgeleyt verswaert wert, ¹⁹⁴om't ghedooghen van dese eerste straffe over welcke ¹⁹⁵*Godt noch schrickelijck soude verthoornen, niet tegenstaende zy die, om Adams sonde nae Godts wille dragen ende lyden moeten: waer door haer wederom een swaerder straffe opgheleyt werdt.* Wie hoorde oyt ongerijmder sake? Wat rechter soude yemanden om't lijden van soodaenighe straffe als hy hem heeft op-gheleyt noch meer straffen verderven en quellen? niemandt al waer't oock om haer eyghen selfs meest misdaet ende schult.

¹⁹⁶*Maer Godt (seghdy) en heeft in't gheven van zyne Wet niet ghesien op't vermoghen dat de menschen nu hebben maer op die kracht, diese inde scheppinghe ontfanghen, ende door Adams sonde verlooren hebben.* Maer *dusdanighe glose werdt ontkenndt, om datmen die nergens en vint,* en datse strijdigh is teghen d'eenparighe tuychenissen der H. Schrifuren. Want de wet der gheboden Adam niet en is gegeven maer zijne nacomelingen. Op welcks vermoghen Godt also heeft ghesien dat hy gebenedijt, van elck liefde eyscht uyt gheheelder herten, zielen, crachten ende verstant, &c. Luc. 10. 27. Marc. 12. 30. Ende niet boven yemants vermogen. Sulcks dat Godt veel eyscht van die meer ende minder van die min hebben ontfangen en deur Godes genade vermogen betoont dit, dat God op't vermoghen van zijne swacke schepselen niet ghesien soude hebben, of veel meer dat V. E. al te weynigh daer op gelet heeft.

Matt. 25. 15. 1. Cor. 3. 1. 2. 10. 13. Deut. 30. 11. 14. Prov. 24. 11. 12. Jac. 4. 17. Joa. 15. 24. Isai. 5. 4.

Luc. 12. 48. Matt. 11. 24. 12. 41. 42. Num. 14. 22. Hebr. 5. 12. Marc. 8. 17. 18. 19. 20. 21.

Matt. 25. 22. 23. 19. 8. Luc. 21. 2. 3. 4. Num. 26. 2. 9. 13. 14. 29. 30. Levit. 5. 7. 11. 12. 8. 27. 8. Deut. 1. 39. 22. 25. 27. Jon. 4. 11. Jos. 5. 6. 8. Rom. 1. 19. 20. Joa. 6. 12.

50.¹⁹⁷ Het luyt mede seer vreemt van Godes nature ende eygenschappe, dat ghy seght dat Godt zijn eere soude soecken ende sulcks zijn uytterste ende principale eynde soude wesen van het verwerpen ende verdoemen van't meerdeel der Menschen om Adams sonde. Want hoe soude de volcomen goetheydt, al van eeuwigheyt overvloeyende van eere uyt sulcks, eenige eere of lof connen begheeren?

¹⁹⁷Ant. Pre. voor. a 7. Ant. Ver. l ij.

¹⁹⁸ *Wie soude so sot zijn (seydt H. Bullinger.) dat hy mochte vermoeden dat het eeuwighe licht yet glorieus soude mogen ontfangen van onse duysternissen? van dese onsen stancke? van onse sonden? soudet geen glorie Godts zijn gheweest het en waere dan door onse boosheden? Soude Godt geen eere hebben by den menschen, ten ware dan dat de natuere van zijne onnoosele schepselen, door zijnen wille en ordonnantie om Adams sonde verdorven ende tot alle boosheyt geneycht waren? Hoe soude God eere kunnen behalen int eewich verdoemen van de onnoosele kinderen, wie kan dit ghelooven?*

¹⁹⁸Dec. iij. ser. x.

Want de H. Schriftuere ghetuycht in teghendeel dat Godt zijn glorie ende eere heeft in menschen wel te doen en te helpē int wonderbaerlijck ghesenen, verlossen ende int toonen van barmhertigheyt en int salich maecken, maer niet int verdoemen of verderven. Maer waer soude Godt hier over eere of prijs hebben? Inde Helle by den verdorven ende verdoemden hoop. Neen.

199

*Want in de doodt seer wreede.
Wie is die daer verbreedde
V lof en eer bequaem?
Niemant sal inder hellen
Vwen prijs schoon vertellen
Noch dancken uwen naem.*

¹⁹⁹Mat. 98. 15. 31. Mar. 11.
12. Luc. 7. 16 Ioan. 14. 13.
Ps. 50. 15. Act. 11. 18. Rom.
15. 9. 10. 11. 4. Reg. 19 19.
Isai. 44. 23. 48. 9. 61. 3. Isa.
38. 18 Psal. 114. 17. Luc. 15.
7. 10. 23. Luc. 2. 14.

Waer dan in den Hemel? al mede niet, want daer is meer blijdtschap over een sondaer die hem bekeerd als over neghen-en-tnegentich rechtvaerdighe. Soo verheugen hen oock d'Enghele ende geven Godt glorie in den hochsten, over de gheboorte vanden Salichmaecker des wereltds, den menschen salicheyt wenshende. Hoe soude dan in den Hemel Godt lof glorie of eere werden ghegheven, dat om Adams eene sonde, al't menschelijck geslacht meest onbekeerlijck en nootwendelijck verdoemt werden?

Oock gheensins opter aerden byden menschen mede niet want die houden sulcks voor onrechtvaerdicheyt ende wreetheyt. Sulcks dat de ghemeene luyden *of slechte lidtmaten* (soo V. E. seydt) *wel souden wenschen, dat Godt hem over allen menschen gheliefde te ontfermen, en in Christo saelich te maecken.*²⁰⁰ Ick meyn oock niet dat D. Donderklock met desen onderscheyt, soude willen segghen dat de geleerde soo verkeert zijn dat zijt niet en souden wenschen. Wat resteerter dan d'ongheloovighe die al van eeuwichheit verworpen ende eeuwelijck verdoemt zijn om Adams sonde, sonder datse haer kunnen bekeeren. Souden dese daerom God oock kunnen dancken ende eeren.

²⁰⁰Ant. Ver. 1. 1.

Soo staedt in u voorschreven segghen mede te aenmercken, soo de slechte luyden uyt het licht haerder redelijcker natueren, meer dan sommige gheleerde uyt eenighe Schriftuere, soodanighe gunste ende affectie tot

haer naestens saligheyt hebben: Dat de geneychtheyt van haren naesten te haten daer geen plaets magh hebben.

Soo strijt oock teghen de bedorven nature aller menschen om Adams sonde u segghen. ²⁰¹ *Dat God in de nature des menschen zyne wet heeft ingeschreven. En dat alle menschen also gheschapen zijn datse middel ende macht hadden om Godt haren Schepper gheloove, liefde, ,, ende ghehoorsaemheydt diese schuldigh zyn te betalen. ,,* ²⁰¹ *Ant. Ver. l iij. Mat. 7. 12 Rom. 1. 19. 20. k j.* Dese inschrijvinge vande Wet, ende dese macht en hebbense immers niet kunnen hebben voor datse waren. Dat is voor dat de menschen redelijck ende verstandigh zijn geworden. So wederspreect V. E. al mede, u sondigh blijvende leere met u navolghende schrijven, ²⁰² *Het is (seghdy) een geestelycke heerschappie ende wedergeboorte, ,, een vernieuwinge des verstants, willens en al der menschen krachten als een geestelycke opwekkinghe uyt den dooden, waer door krachtelyck gheweert ende wech ghenomen wert al wat inden mensche den H. Geest soude kunnen wederstaen en hem verhinderen, ,, ende noch* ²⁰³ *dat Godt al volbrengt, dat hy vanden geloovigen eyscht. Wat resteeter daer 't al wech genomen wert dat den H. Gheest* ²⁰³ *Ant. pre. pag. 29.* *verhindert? accordeert hier met,* ²⁰⁴ *Der bekeerden kleyn beginsel der ghehoorsaemheydt? Het steets gheneycht zyn tot alle boosheydt? of en wederstaet oft verhindert sulcks den H. Geest niet ? of eyscht ende volbrenght God sulcke geneychtheyt van en in zynen geloovigen? wie mach sulcks ghelooven.* ²⁰⁴ *Cate. 114 60.*

52. ²⁰⁵ *De ongheloovighe ouders zyn vreemt van 't verbont, &c. Ende de kinderen (seghdy) volgen de conditie van haer ouders. Daer tegen seghdy wederom, ,, Dat de kinderen der geloovighen niet beter en zyn van naturen als de kinderen der ongheloovige Heydenen, ende dat ons daerom, niet vreempt nochte hart moet duncken ist dat God eenige van die (der geloovige kinderen) mede voorby gaet sonder hem over de selve te ontfermen.* ²⁰⁵ *I a Ant. Ver. l. 1. Neen.* So en volght dan de conditie vande geloovige ouders niet hare jonge kinderen int goede, ende genade: als der ongheloovige ouders conditie hun kinderen int quade, ende ongenade, so is het ongeloove en 'tquade machtiger ende grooter als het geloove ende 'tgoede, de sonde als de genaede. Waer blijft hier wederom, de overvloedige genade van u seggē op Rom. 5. 20. ²⁰⁶ *Daer door de aengeboren sonde ende verdorventheyt wegh genomen wert. Item de vernieuwinge van alder menschen krachten ende de weghneminghe van alle verhinderunghe, soo ghy hier voor seght. Is dit in Adam (als herboren wesende) mede gheschiet, hoe heeft hy zijne nae-comelinghen connen aen-erven dese sonde, verdorventheydt ende verdoemenisse, die wegh ghenomen, en in hem niet meer en was?* ²⁰⁶ *Ant. Pre. pag. 148.*

53. ²⁰⁷ Tot stuttinge van uwe Predestinatie (die V. E. op den val, dat's op dese uwe Erf-sonde bout) brenghdy mede voort in u Antw. opte vermaninge: *Datmen niet vreemt sal vinden dat Godt eenighe door sonderlinghe ,, ghenade uyt de verdoemenis wil trecken ende d'ander daer in wil laten blyven tot bewys van zyne barmhertigheyt ende rechtvaerdigheyt: want (seghdy) Ten wort self in den Koningen ende Princen deser wereltd, sterffelijcke menschen zynde, voor geen ongerechtigheyt ghehouden dat zy, &c.* ²⁰⁷ *T. vert. b iij. een over al. 1 j.* ²⁰⁸ *altemets van den genen die even schuldich zijn, ende den doot verdient hebben, &c. sommige het leven schencken, &c. De andere straffende ghelijckse verdient hebben. ,,* ²⁰⁸ *Nota.*

Ick antwoorde dat de ghenadige verlossinge ende quijscheldinge die Godt den sondaren doet, of die de Princen ende Koningen den misdadighen behoorlijck doen, van elck een gepresen, en van niemant vreemt geacht en wert: Maer dat God om

Adams sonde met verdorven nature ende eeuwige verdoemenisse soude straffen Adams onnoosele afkomste, *Die de doot niet verdient en hebben, en niet even schuldigh zyn*, werdt niet alleen vreemt gheacht van de H. Schriftuere, ende ‘tlicht der nature, maer oock te strijden tegē de Godlijcke ende menshelijcke rechtvaerdicheyt ende teghens het Godlijcke ende natuerlijcke recht. Want de Schriftuere ghetuycht (so voor bewesen is) dat de Sone des Vaders misdaet niet en sal dragen. Dat elck zijn eygen last sal draghen, ende dat elck nae zijn eygen, niet na eens anders wercken geoordeelt ende gestraft sal werden. Neen de straffinge Godts en komt op niemant ten zy dat eerst de sonde des menschen voor gae, ende dat is rechtvaerdigheyt, maer met wat Schrifture suldy bewijsen dat Godt den onschuldighen straft, ‘twelck onrechtvaerdigheyt is.²⁰⁹ Moyses begeerende voor’t volcks sonde ghestraft te werden, wordt van Godt gheweyghert ende hoordt. *Die teghen my sondight, dien sal ick uyt-wissen uyt mynen boecke*, ende tot den Propheet Jonas (gheheel in desen anders ghesint) seyt God,²¹⁰ „ *soude ick niet spaeren 12000 menschen, die tusschen haer lincker ende rechter gheen onderscheyt en hebben.* ²¹⁰Ion. 4. 11.

”
 Soo spaerde de Koningh Amasias de kinderen der genen die zijn vader ghedoot hadden, gelijk de Heere bevolen heeft: *De kinderen en sullen voor haer vader niet sterven, Maer een yegelijck sal voor zijn sonde sterven.*²¹¹ Soude de goede God (*die al des werelts rechter is*, Gen. 18. 25 Num. 16. 22) dit anderen verbieden en ‘tselve veel meer en arger doen? Sullen de quade menschen den anderen recht en wel connen doen, en niet de goede Godt, Luc. 11. 11. Die so barmhertigh, geduldigh ende goedertieren is? Psalm. 145. 8. 100. 1. So straffen Koningen, Princen en de Rechters (niet alleen in de Christenheydt, maer meest over al) na de menshelijcke rechtvaerdigheyt en het natuerlijcke recht (niet den onnoselen, noch den kinderen om de misdaet van haer ouders, maer) den genen die schuldigh zijn, dat is, die’t verdient hebben. Dit blijkt oock al van oudts, oock uyt het light der natueren (dat V. E. so duyster en quaedt maect) by alle Politijcke volckeren, dat soo geoordeelt ende gebruyckt is geweest, so ons de tijdt-boecken leeren, daer uyt ick hier maer een exempel of twee wil stellen. Plutarchus in zijn Tractaet: Waerom de Godlijcke rechtvaerdigheyt somwijlen de straffe vande misdaden vertreckt (waerdigh om lesen) seyt onder anderen aldus: *Dunckt u niet datter eenighe onder den Griecken zyn die wel en te recht aenghenomen hebben* „ *de wet van Egipten? de welcke beveelt: So daer een bevruchte vrouwe ware, die van misdaedt soo is achterhaelt, datse doot schuldigh is, datmen de selve bewaeren sal tot datse verlost sal wesen.* „ Dats vande oude Egiptenaren en □ Grieckē.

Soo verklaert vande oude Romeynen, Dionisius Halicarnassens in zijne Historien, *De antiquitate Romanorum*, ‘tgene volgt.²¹²

De straffe van der misdadighen kinderen uyt bevel van den raet vergeven zijnde, is van die tot dese onse tyden, tot Roomen die maniere onderhouden, sulcks dat de kinderen ongestraft bleven om de misdaet der ouders, ‘tzy of die Tyrannen of Vader moorders geweest waren of verraders (‘twelcke de swaerste misdaet by den Romeynen was) &c. Want het den raet onmenschelijck docht sulcken exempel van ’t straffen der kinderen) in te voeren, &c. Maer die daer nae ’t onsen tijden van borgherlijcke oorloghen dees maniere hebben willen invoeren afwerende den kinderen der ballingen vant hof ende de vaderlijcke *eer-ampten*, hebben (soo langhe zy in regeringe waren) betoont een dinck te doen, dat voor Godt ende menschen hatens ende verstoorens waerdich was: Die daer over niet ontkomen en zijn de rechtvaerdige wrake, &c. Rechts of de natuere niet sonde moghen lijden datter goede kinderen uyt quade: ofte quade uyt goede Vaders soudē voort komen, &c.

²¹²Lib. 8.

55. Daer sietmen het gevoelen ende oordeel der Heydenen oock mede dat die niet soo subtyl zijn geweest om d’onnosele te veroordeelen, haer opleggende, datse in haer ouders ghesondicht hadden soo eenige geleerde de luyden nu willen wijs maken.

²¹³ Soo sietmen mede dat dese Rechtvaerdicheyt by den Heydenen uyt het licht der natuerē betuycht ende ghepleeght, over een komt mette rechtvaerdicheyt ende oordeelen Gods, verklaert in de H. Schriftuere als oock mede datse beyde strijdich zijn mette Leere van de Erf-sonde, erf-schulde ende erf-straffe, daer de Heydenen, Chinesen ende Mahometanen nu noch van soudē grouwelen, die u duyster vernuft

²¹³Luc. 6. 37. 39. Pro. 24. 11. 12. Iac. 4. 12. 13. 2. 13.

²¹⁴in de verborgen onbegrijpelijcke oordeelen ende ordonnantie Gods, soeckt: Als

te weten (so u D. Calvijn naecktelijck schrijft)²¹⁵ *Dat Godt d’onnosele vrucht van moeders borsten ruckt ende in d’eeuwige doot werpt (qui innoxios foetus à matrum uberibus avulfos in æternam mortem precipitat)* en □ so ghy schrijft, *Datse al t’samen geborē zijn tot de verdoemenisse*, ende noch. *Wy seggen dat God van moeders lijve af jae van eeuwichheit, &c. te vooren gheordineert heeft totte verdoemenisse.* In u Antw. op de Verm.²¹⁶ *Die noch niet en konden het oordeel des doodts verdienen de wijle zy noch niet en waren, ‘twelck D. Calvijn selfs bekendt,*

²¹⁴Ant. Pre. pa. 157. Proef. 18.

²¹⁵Calvini Nebu. fol. 105. Ant. Ver. k iij.

Oock dat het selve een grouwelijck oordeel is. En V. E. noch in u Antw. opte Verm. *Soo yemandt dit dunckt hart te wesen dat eenige van de selve jonghe kinderens, der gheloovighe, verlooren soudē gaen, die moet dencken dat het niet sacht en is: Dat Godt alle menschen eerse gheschapen of ghebooren waren in Adam heeft aengesien ende om zijn sonde wille, die hy voorsach, de doot ende verdoemenisse heeft onderworpen: Soo en salt niet swaer wesen te gelooven dat niet alle kinderen der Christenen salich, maer eeuwich verdoemt werden.*

²¹⁶Nieuwe Insti. iij. boeck 23. cap. 3. –7. 1j.

Daer sietmen uwe vreemde ende wreede oordelē inde barmhertige vierschare Gods, oock mede over de onnosele kindekens so wel vande gheloovigen als ongeloovigen.²¹⁷

Contrarie de bekentenis diemen doet in den Cateschismus ende forme des Doops ende versegelinge des verbonts, &c. contrarie ’t licht der redelijcker natueren, ende contrarie de klare tuygenissen der H. Schriftueren (soo voor is bewesen) end noch meer mach sien aen Christi en Godes oordeel over den kinderen. Daer hy seydt.²¹⁸

²¹⁷Cate. art. 73. 74.

Laet de kinderens tot my komen, want sulcke komt het rijck der Hemelen toe, en God u kinderen die heden noch gheen onderscheydt en weten tusschen goet

²¹⁸Mat. 19. 14 18 13. Deut. 1. 34. Num. 14. 29. Ion. 4. 11.

en quaet die sullen daer in gaen. *Luc. 18. 17. 16. Mat. 18. 3. 1. Pet. 2. 2. 1. Cor. 14. 20.*

57. Augustinus verloopt sich noch so verde niet. Als hy seydt dat de kinderkens die onghedoopt sterven verdoemt sullen werden om de erf-sonde wille. Want sich self in dese straf benaut vindende schrijft hier af tot Jeronimum als volgt. ²¹⁹*Maer als men komt opte straffinghen der kinderkens, werde ick gelooft my, met grooter benautheyden bestrickt en □ en vinde gantschelick niet wat ick sal antwoorden,* konst dan Augustinus self gheen reden gheven van sulcken zijnen wreeden vonnisse over die onnoosele schaepkens, soo wast wel vreemt, dat hyse soo vreemdelijck om een vreemde sonde dorste verdoemen, en dit noch ongeroepen inde barmhertighe Godts vierschare. Noch niet heel sodanigh was oock het grouwelijck oordeel Herodis over d'onnoosele jonghe gheboren (Mat. 2. 16.) ende Pharaonis over d'onghebooren kinderkens (Exo. 1. 16.) waer op Augustinus nochtans seydt: ²²⁰*O prodigia furoris audacia. Nec dum natis poena mandatur & ante principium vitæ periculum concitantur. Cohibe nefarie homo infaniam tuam. Quos necdum vides insequeris. Quid scelestius? Nondum natos occidis) servet ordinem feritas tua nascantur ante quos punias, &c.* Dat is. O wonderlijcke stoutigheyt des toorns: Die noch niet geboren zijn werden belast te straffen, en voor haer levens beginsel in gevaerlijckheyt ghestooten. Bedwinght o misdadigh mensche uwe rasernije, die daer vervolght den ghenen die ghy noch niet en siet. Wat isser boosers? Ghy doodet den genen, die noch niet gheboren is. Laet uwe wreetheyt regel houden, en eerst geboren werden die ghy wilt straffen.

²¹⁹*Epla. 47. tom. ij. fol. 34. d. Item de natura & origine animarū. Epis. 28. Tom. ij. fol. 22. e*

²²⁰*De Tep. sermo. 89 Tom. x. fo. 172. f.*

58. ²²¹Maer hoe soude Godt die om thien rechtvaardige wille vijf steden vol Godlosen ghespaert soude hebben: die den doodt der Godloosen self niet en wil, maer datse bekeeren en □ leven: die hare sonden schoon en snee wit maeckt. Isa. 1. 18. achter zijnen rugge werpt en inder eeuwigheyt niet en wil ghedencken: die door zijne barmhertigheyt de sententie weder-roepen heeft vande ghenen die door de meeste boosheydt den doodt verdient hadden, sal die selve goede Godt om de eenige sonde van een mensche alle de geheele werelt bederven ende 't eerdeel der menschen buyten haer eygen toe-doen of schult eeuwelijck verdoemen? soude de goedertieren God *sodanige gramschap ende wrake thoonen over die alle gader, als daer een sondight?* Die van de tijdelijcke doodt (die elck doch eens moet sterven) anderen af sondert oock den kinderen wonderbaerlijck verlost int straffen van de misdadighe ouders? Verre moet dit van Godt wesen, dat hy dat doen soude ende dat hy den rechtvaardigen soude dooden metten boosen, ende dat de onschuldige soude wesen als de boose, dat en betaemt God alsoo niet te doen, die al't aertrijck recht doet, hy en sal geensins dit vonnisse gevē. Want hoe soude

²²¹*Gen. 18. 32. Eze. 33. 11. 18. 32. 2 Pet. 3. 9. 1. Tim. 2. 4. Isa. 38. 17. 43. 23 44. 22. Iere. 31. 34. Ion. 3. 4. 10. Iere. 18. 8. 26. 3. 13 19. Num. 16. 22. 24. 26. Num. 26. 11. Gen. 18. 25.*

God (segh ick) die so goedertieren, so barmhertich ende soo ghereet is om onse menichvuldighe eyghen dagelijckse sonden te vergeven,²²² so streng, soo hart ende soo wreet zijn dat hy ghebenedijdt d' onnoosele af-komste Adams noch soude straffen met een verdorven natuere ende eeuwige verdoemenisse om desselfs eenige sonde, die Adam, als hy gheloofde en bekeert was, selfs al volkomelijck vergeven, ende van hem wegh genomen is door Christum Jesum. (so ghy selve schrijft)²²³ *Deur den welcken Godes gherechtigheydt ten vollen is ghenoech gedaen, alsoo de straffe die wy hadden verdient zijnen soone is opgeleyt*²²⁴ *ende op Rom. 5. 20. noch breeder commenteert. Dat deur de ghenade Christi niet alleen de aenghebooren sonde ende verdorventheydt, 'twelck de vrucht is van Adams sonde*²²⁵ (so ghy seght) *maer oock alle dadelijcke sonden die wy met gedachten, woorden, ende wercken hebben begaen wegh ghenomen werden.*²²⁶ *Daer in haer de ghenade Christi veel overvloedigher bewijst als die sonde Adams.*²²⁷ Dit zijn uwe woorden.

²²²Ps. 103. 10. Vergheeft Godt ons eyghen sonden, soude hy ons ander luyden sonden toerekenen.

²²³Ant. pre. pa. 148.

²²⁴pa. 148.

²²⁵Heb. 13. 8.

²²⁶Ioan. 8. 58.

²²⁷In zijn uytleggen opte 3. Euangelisten.

²²⁸Pag. 31. 32.

Nu is Christus soo de H. Schrift en D. Calvijn mede seydt: *Gisteren heden en in der eeuwigheyt, wiens kracht ende ghenade vant beginsel der scheppinghe des werelts, tot allen tyden en eeuwen des werelts uyt ghebreyt geweest is.* Is dit en voorschreven segghen waer, hoe mach u Leere vande vreemde Erf-sonde erf schult en erf-straffe nu waer zijn? Godt is niet gierich noch onrechtvaerdich dat hy de betaelde schulde, *Daer van zijn gerechticheyt ten vollen is genoeg ghedaen, en de aengeboren sonde, die door Christum wegh ghenomen is noch t'elcken wederom soude eysschen ende straffen, niet van ende aen den recht-schuldighen Adam self, maer van ende aen zijne onschuldighen nacomelingen? Is die aengeboren sonde ende verdorventheydt die een vrucht is van Adams sonde door Christum wegh genomen.* Hoe mach noch voort-erven ende altijd blijven, sodanige sonde, schulde en straffe die wegh genomen, ende niet meer en is, deur de overvloeyende genade, genoegdoeninge, betalinge ende versoeninge, Christi Jesu, so de heylighe Schrifture overvloedelijck betuycht. 2. Cor. 5. 15. 8. 19. 15. 21. Col. 1. 14. 19. 20. 22. Eph. 1. 7. 10. 1. Tim. 4. 10. 2. 6. 19. Joan. 1. 9. 16. 19. 29. 6. 21. 23. 8. 12. 3. 17. 1. Joan. 2. 2. Rom. 5. 6. 9. 15. 17. 17. 18. 20. 21. &c. 4. 25. 3. 25. Hebr. 2. 9. 9. 12. 14. Zach. 3. 4. 9.

59.²²⁹ De rechtvaerdigheyt Gods voorderde dat de menschelijcke natuere die ghesondicht hadde voor de sonde betaelde. Dese betalinghe der menschelijcker naturen, voor die menschelijcke nature, is in Jesu Christo gheschiet.²³⁰ Hoe ten halven? Neen (de Catechismus seydt) *Volkomelyck.* Is dese betalinghe door die menschelijcke nature en □ voor die menschelijcke nature dan volkomelijck in Christo Jesu geschiet *ende vevult,*²³¹ So moet die schrickelijcke toorn en de tijdelijcke oock eeuwighe straffinge Godes om Adams sonde op-houden ende wech ghenomen wesen, deur sulcke volkomen betalinghe ende voldoeninghe Jesu Christi.²³² Of men moet van den lief-hebbenden Godt, die ons (noch vyanden zijnde) al lief hadde, maken eenen onversoenlijcken onrechtvaerdighen ende gierighen God. Ende onversoenelijck die naer sulcke versoeninghe noch soo schrickelijcke toornigh blijft: onrechtvaerdigh ende gierigh, die volkomentlijck betaelt zijnde, noch andermael van elck betaelinghe daer van eyscht. Al 'twelck schrickelijck is vandē goeden, lieven, milden ende barmhertigen Godt te dencken.

²²⁹Cate. 10.

²³⁰Cate. 12.

²³¹Act. 13. 37. Ioan. 19. 29. 30. Heb. 10. 14.

²³²Ioan. 3. 16. 17. 1. Ioan. 4. 9. Rom. 5. 8 10.

60. De barmhertigheyt Godt overtreft alle zijne wercken. Psalm. 145. 9. onder alle dese is de mensche het edelste onder de zonne, so bruyckt dan oock Godt (die zijn zonne laet schijnen over goeden en quaden, jae die ons, noch vyanden zijnde al lief hadde) zijn barmhertigheyt over alle menschen. Tot Adam was geseyt: *so sult ghy sterven*, Gen. 2. 17. Tot Abraham is gheseyt ja ghesworen dat in zijnen zade alle volckeren der aerden ghebenedijt sullen werden, Gen. 22. 18. Rom. 4. 16. Nochtans en geschiet dit in niemant, dan die inden gelooven Abraham navolghen en kinderen zijn. Sal nu elck den vloecke Adams (hem alleene gedreyght) sonder zijne dadelijcke sonde ende naevolginghe Adams draghen, soo schijnt de barmhertigheyt cleyn en de rechtvaerdicheyt niet groot. Want so soude de salighmakinghe ons Heeren onkrachtiger schijnen dan de verdoemenisse Adams. So ist mede swaer om gelooven, dat Adam niet willende hem selve, veele min zijne naekomers verderven de selve soo geheel soude hebben bedorven ende inde verdoemenisse ghebracht: Ende dat Christus God ende mensche alleen gekomen zijnde om Adams wonde gantschelijck te genesen,²³³ 't selve niet en soude hebben vermogen. Of soodanige leere oock dient tot eere Christi ende saligheyt der menschen kunnen de God-verstandighe ²³³Rom. 5. 20. 18. oordeelen.

61. Ghy leert dat wy alle so geheel quaet zijn, dat wy niet en hebben vrye wille-keur oft macht om geroepē zijnde ons van't quade af te keeren ende ons tot Gode te bekeeren ende dit door Adams sonde, wiens aerdt ons is aengeboren, Maer hoe kan dit zijn? Want Adam moght sich gheroepen zijnde van't quade tot Gode bekeeren, vermoghen wy't niet, so en zijn wy niet van zijnre (maer van 'sDuyvels) aert, arger dan den wortel Adam. Seker na dien Adam om zijn eygen sonde, na de bekeeringhe niet quaet en bleef: so machmen immers niet gelooven, dat wy van een bekeerde Adam voort-comende, om Adams (dat's om eens anders, ende eens vreemden) sonde self niet meer quaet zijnde, van hem quaedt, verdorven ende verdoemelijck geboren soudē wesen. Sijn de kinderkens niet onreyn maer heyligh, die van een ongeloofige vader ende gheloofige moeder, ofte van een ongeloofighe moedere ende geloofige vader geboren zijn. 1. Cor. 7. 14. veel te meer die van twee geloofige gedoopte ouders zijn ghebooren, neemt dan de Doope d'Erf-sonde wegh, hoe komen dese erven datse niet en hebben?

62. Ghelijck wy al t'saemen waren in de lendenen Adams also mede de beloofde menighe als sterren, inde lendenen Abrahams. In Adam ist zaedt niet uytdruckelijck vervloecht, in Abraham ist al ghebenedijt, geldt dit nu lichamelijck, so strijdt Abrahams segen tegen Adams vloeck.²³⁴ So belooft God Abraham vermenighvuldighinghe van zijn zaet: waren doen alle menschen van naturen quaedt ende eeuwelijck ²³⁴Gen. 13. 16. 16. 11 21. 13. 22 17. 26. 4. 24. 28. 14 32. 12. verdoemt (soo V. E. leert) om Adams sonde, so en was dit gheen

genadige benedictie of segen, maer een grouwelijcke maledictie ende vloeck. Salmen de kinder saligheyt voor sulcks, na u leere, niet moeten houden? Men leest dat Noe rechtvaerdigh ende van Godt ghesehent is, alle menschen zijn van hem gekomen. Maeckt nu de geboren van quade ouderen, der selver boosheyt quaet so moet het teghendeel oock waer zijn, ende mitsdien alle menschen die van Noe komen gesehent zijn.

Tot Cain wert gheseyt Gen. 4. 11. *Vervloect zyt ghy nu* (soo scheen hy't te voren niet te wesen om Adams sonde) *opter aerden*, was hy't al, soo was dees nieuwe vervloekinghe vergeefs Gen. 4. 12. *Als ghy d'acker bouwen sult so en sal zy voortaan zyn vermogen niet geven*. Nu was te vooren den ackter Gen. 3. 17. al vervloect om Adams wil: Soo en was den gheloovigen Israeliten het vette beloofde lant niet vervloect noch onvruchtbaer noch om Adams noch om Cains wille, soo zijn oock veel landen nu noch meer ghesehent dan de menschen danckbaerheydt bethoonen. Neen de sonden ende misdaden der menschen brengt den vloeck met alle verderf ende onheyl over den sondaeren als Levit. 26. ende Deut. 28. te sien is, sulcks *dat niemant en wert gequetst als van hem selven*,²³⁵ en elcks verderf uyt hem selve, Oze. 13. 9. en niet uyt God of Adam is. Dit wel ge-aenmerckt ende gheleerdz zijnde, ²³⁵*Chrisostomus*. soude den mensch, alle oorsaecke benemen om Godt, de natuer of Adam, te beschuldighen en meer oorsaecke geven om elck hem selve met ernst meer ende meer te beschuldigen, te wroegen ende te bestraffen over zijn sonden ende verderf: hen te recht doen vernederen voor Gods H. Majesteyt, zijne bekeeringhe ende verbeteringe inden Heere meer doen benaerstigen, ende vercrijgen: deur de overvloedige genade ende barmhertigheydt Godts in Christo Jesu onsen Heere geopenbaert volgens den Euangelie.

63. Nadien dan opentlijck blijkt dat ghy R. Donteclock uwe leere van de erf-sonde, erf-schult ende erf-straffe (by u over eenighe jaren aenghenomen te verdedigen) tot noch toe die soo niet hebt connen bewijzen mette H. Schrifture. So wert V. E. (door oorsake by u op nieus daer toe ghegheven) ernstelijck vermaent om't selve noch te versoecken en die schriftmatigh te bewijzen: en daer by verthoont dat V. E. 'tselve voor al hoort te doen, vermits ghy dese uwe leere hout voor een fundamentael point ende uwe leere van de Predestinatie met zijn aencleven soo vrymoedigh daer op bouwt. En boven dien in uwe in druck uytghegeven boecken seer hert berispt en scheldt den ghenen die u daer inne niet en connen toe-stemmen oock mede den Autheur vande volgende schriften (opt stuck vande Erf-sonde) den welcken God de Heere over langhe in zijn ruste heeft ghehaelt) waer deur ghy de selve nu ter bequamer tijt int licht hebt doen komen. Op dat soodanighe uwe leere te recht wel ondersocht ende gheproeft mach werden (daer toe alle Godt verstandige Doctoren, Predikanten en alle ghedeputeerden in den Sinodo werden vermaent en ernstelijck ghebeden) op datmen seeckerlijck mach weten of dusdanighe leere noodich of nut is ter salicheydt, en de leere der Kercken: en of die leere op klare tuyghenissen der H. Schriftueren (d'eenige grontfest ende recht-snoer van alle leere en regel van't ghene datmen gelooven moet) dan op menschelijck vernuft, outheyt Concilien en dierghelijcken is gebouwet. Alsoo uwe schriften en uytghegeven boecken daer toe gheen kleyn bedencken en gheven: vermits men daer inne meer vrymoedicheyds, dan waerheydt bevint, en dese uwe leere soo heel qualijck bewesen, en soo verwert en strijdich met hen selve, en met de Propheetsche ende Euangelische leere ende het Ampt van onsen Salichmaker Christum, dat alle omsichtige luyden die te meer verdacht moeten

hebben, ‘twelck u oock niet verholē is. Also ghy dees uwe leere vande Erf-sonde (swaerder als het point vande Predestinatie onmogelijck om te begripen of van te oordeelen) meer ghelooft en toegestemt, dan ondersocht ende verstaen wilt hebben. Sult daeromme ghelieven dese onse vermaninge ten besten te nemen na den aert den liefden, soo onder den Christenen betaemt, oock niet qualijck duyden, dat onsen naem niet wert ghespelt (dat om beters wil wert ghelaten) en op dat de ghene die al te hevich en te persoelijck zijn: daer op en over niet en vallen (sonder opte saecke nae behooren te letten) en de belofte volghens de voorwaerde te beter naer ghekomen werde: *Te weten om 't onpartydige met simpele wederlegginge der contrarie argumenten, sonder aen te sien van wien datse komen, tot kennisse der waerheyt te voorderen*, aende persoonen is niet: maer aen dese Leere seer veel gelegen: Dat die na Gods woort gherecht zy, daer toe V. E. met alle geleerde hooren te helpen, op dat de noodighe en nutte waerheyt kort en suyverlijck bekent, en Godts woort de eere bewesen werde, die betaemt. Dit soude eenicht en liefde veroorsaecken en der Predikanten en gheleerden *achtbaerheyt doen wassen in de hertē der menschen als zy sullen sien datse de waerheyt Gods inde H. Schriftuere gheopenbaert soo liefhebben, dat zy niet ontsien haer leere meer ende meer daer nae te conformeren.* ‘Twelck alle politijcke, vreetsame Christenen, ende Liefhebbers des Vaderlants wenschen, op dat den Vyant alle oorsaecke benomen, de menschē hier eendrachtelijck wel onderwesen en □ gheleert, Godt te recht ghekent, en daer nae ghelieft en gehoorsaemt mach werden. Tot eere van den goeden, lieven, gaef-rijcken, en □ barmhertigen Godt, verbeteringe der menschen en haerder salicheyt. Amen. K. B.

Vande Erf-Sonde.***Of die in de H. Schrifture soo wert bevonden als inden Catechismus en by eenige Predicanten geleert wert.******Ondersoeck van D. V. Coornhert.******Ende Antwoorde daer op, als mede opte Replijcke vande Predicanten.***

Eersame discrete voorsienige Heere. Het goet betrouwen in my tot V. E. liefde tot het gemeen beste, doet my dit mijn schryven aen V. E. dirigeren ende dat uyt hooge noot, te weten dese, my bedunckt groote dolinge in fundamentale articulen te wesen inden Catechismo diemen hier te lande leert. Ick presumere (mogelijck temerarie) dat ick de selve als dolingen immers als onschriftelycke saken te zijn mach bewysen. Daer op verbiet my die yver (die oock onwijs mach zyn) tot Godes eere, en der menschen heyl, swygende 'tselve aen te sien. Als ick nu wilde spreken ende aenmerckte dat de disputatien publijck niet wel konnen geschieden sonder beweginge onder't curiose volck. Docht my dat het in alder stilligheyt, ende mette meeste vrucht soude moghen toegaen aldus op beter maniere, die wyser sullen mogē bedencken. Het gene de Catechismus leert met documenten uytter Schrifturen soudē moghen sijn die positien ende soude also de Catechismus als leeraer het eerste schryven verstrecken: Daer op soude ick wederom leveren in handen van V. E. om geleverd te worden den genen diemen presumeert verstant te hebben om den Catechismus te defenderen, alsulcke articulen als ick daer inne voor dolingen judicere mitsgaders myn antwoorde: Dese soude ick fonderen op documenten, niet uytten Concilijs, Decretis, Patribus, of Neotericis, maer op sincere sententien *ex ipsa Scriptura sacra* (uytte heylige Schrifture selve.) Want dees is alleen suyver van alle erreuren of dolingen, maer gheen menschen schriften op aerden.

Dan mochten die Defensores des Catechismi maken een Replijck tot refutatie van myn Antw. en tot defensie van heure positien of Catechismo. Die by my gesien, ick terstont soude acquiesceren in al 'tgene ick soude vinden gecorroboreert metter H. Schrifturen. Op't ander soude ick moghen Dupliceren ende dat weder leveren in handen van V. E. sonder meer schryvens hinc inde te verwachten.

Dit alles soude moghen geeffectueert werden in stilligheyt en met meer vruchtbaerheys dan montelicke colloquia. Want die penne is veel circumspecter dan die tonge, oock heeft die eensaemheyt prompter invallen dan 'tveel t'samen-loop der menschen. Dan soude uyt die Schriften in die balance van een onpartydigh oordeel geleyt zynde mogen voortkomen (door Godes genade) eenige ware kennisse vande saken. En dan soude oock lichtelyck mogen gesien worden ofte myn presumptueusheyt int aenvechten: ofte des Catechismi ignorancie in schadelijcke erreuren. Diemen dan voorts met alder stilligheyt soude mogē remedieren, of myn temerare sotheydt publijckelijck beschamen door den druck van dit werck. Wort de Catechismus aldus gestelt int fornays des beproevēs. So en mach daer niet quaets, maer niet dan goet uyt komen. Want is de Catechismus waerachtig en louter gout in allen: wat sal de logen tegen die waerheyt of 'tvyer tegen't gout konnen effectueren? Maer is de Catechismus in eenige dingen onwaerachtigh en gemenget met schuym

wat schade ist onwaerheyt om waerheyt te permutteren en □ ‘tgout van den onreynen schuyme te purgeren?

Om V. E. nn hier by een proeve te doen dat het niet en is van kleene importancie, dat ick opten Catechismum heb te seggen. So seynde ick aen V. E. neffens desen missive een stuck op een poinct alleen, daer mede de Catechismus begint ende daer op hy principalyck is gefondeert. Daer by mogen V. E. conjectureren wat en □ hoedanigh myn propoost is meer te tracteren, maer dat ick hier niet en stelle al dat ick vermagh, sal den uytgang vertoonen.

Hier mede wil ick V. E. Niclaes vander Laen gebeden en □ vermaent ja besworen hebben by die eere des Alderhooghsten, by alder menschen, oock u eygen saligheyt, ende by V. E. Liefde tot het ghemeen beste. Dat V. E. dit schrift niet en suppressere, maer met d’eerste oportuniteyt levert den ghenen diemen presumeert dat den Catechismum kunnen mainteneren. Ick wil tot zynder tydt uyt V. E. vernemen watter af wert, in sulcker wysen dat ick dan niet en sal latiteren, maer met vrymoedigheyt erschynen. Vaert wel in den Heere, en □ quiteert u hier inne te recht, soo icks betrouwe, gheschreven by my die gaerne niet is, ende onbekent op dat de Heere mach zyn *omnia in omnibus* ende bekendt over’t geheele Aertrijck, in Januarij 1579.

Copie.

HOewel het genoeg behoorde te wesen dat wy ondergetuyge te voren beloofd haddē het schrift dat ons deur eenige overgelevert mochte worden teghen de Erf-sonde te beantwoorden, so hebben wy nochtans om te vollen genoeg te doen, dewyle men sulcks versoekende was, onse schriftelijcke onderteyckeninge niet willen weygeren, Ende also belooven wy en□ nemen aen met desen de redenen ende argumenten, die tegen de Erf-sonde ons schriftelijck overgegevē sullen worden, te beantwoorden, ende naer de afhandelinghe van desen tot ander poincten te komen, daer in eenighe andere een ander gevoelen mochten hebben als wy, als vande vrye wille, vande Predestinatie, Justificatie. Item vande sichtbare kercke, de sendinghe der Dienaren der selve, hoe verre men de wet Godts mach onderhouden in dit leven, vande macht des Overigheys tegen de verstoorders der Kercke. En□ om bequamelijcker, kortelijcker, en□ tot meerder stichtinge der leseren de voorsz stucken te verhandelen, so sullen wy alleen de bloote en□ naeckte redenen die eygentlijck tot de voorgestelde questie dienen voornemē sonder verbonden te willen zijn op al het gene dat daer tusschen loopen mochte tot den voorgenoemden handel niet dienende te antwoordē, want onse intentie met dese presentatie anders niet en is dan d'onpartydighe met simpele wederlegginghe der contrarie argumenten sonder aen te sien van wien datse komen tot kennisse der waerheyt te vorderen, en□ sullen met dit eerste stuck versoeken, hoe wy't best aenlegghen sullen, indien zy dan heur over de ordonnantie die wy dencken te houden, hebben te beclagen soo salmen sulcx mogen remedieren ende eenen anderen voet nemen, wy zyn oock wel te vreden dat de voorsz argumentē met de wederlegginge van dien tot profijt en□ nuttigheyt der leseren in druck uyt gegeven worden. Ende ghelijck onse intentie noyt geweest en is yemant (die Christelijck en□ behoorelijck met ons aengaende de leere begeerde te spreken en□ overleveringe der redenen onse leere contrarie zijnde, eenighsins directelijck ofte indirectelijck, of by mijn Heeren de Staten of by eenighe andere Overigheden te beswaren, ofte beclaghen sullen. Achten oock dat haer van des wegen vander Overigheyt geen perijckel te bevreesen en staet, soo verre zy haer (als oock wy beloven te doen) van lasteringen, achterclappingen, naem-schendingen ende diergelijcke tot verstoorringhe dienende onthouden. In kennisse der waerheyt hebben wy Dienaren des Goddelijcken Woordts uytter naeme van onse Ghemeente, met wete ende bewilliginghe des Kercken-raets, dit onderteeckent, aldus gedaen binnen Delft, den xxvij. Junij Anno 1580. Ende was onderteeckent aldus. Arent Cornelisz, noch Peter Jansen, ende noch, Reynerus Donteclocke.

Naer Collatie gedaen tegens zyne principale ondergeteeckent als boven, is desen den vij. Dec. Anno 1584. daer mede bevonden accorderende. By my ondergheschreven, Der Stadt Haerlem Secretaris ende geadmiteert Notarius publijcke.

DE WOERDEN.

Volght het schrift daer op overghelevert aenden Predicanten, den 27. Junij. 1580.

Voor-redenen D. V. C.

ICK was noch beneden myne seshien jaeren als ick door Godts ghenade yverigh began te speuren nae mynder zielen saligheydt: myne Ouders waren Roomsche Catholijcken die my naerstelijck inder Catholijcken deden op-voeden: maer want sy eenen Bybel hadden binnen heuren huuse, las ick dagelijcks daer inne, also began ick vroegh eenighe misbruycken ende dolingen te mercken inde leere vande Roomsche Catholijcken, dit so langher so meerder, tot dat my (ontrent twee-en-twintigh Iaren oudt wesende) ter handen quamen eenighe boecken, van Luther, van Menno, ende oock van Calvino, daer merckte ick datter waren vier gemeynten uytterlijke oeffeningen van Gods-dienste ghebruyckende.

Alsoo bestont ick my anghstelyck te beraden of ick inde Kercke daer inne ick ghedoopt was blyven, dan of ick my tot een van d'ander drie Kercken, welcke voorstanders my naerstelijck aensochten, begeven soude. Ick las heurluyder boecken eensdeels, ondersocht die Schrifture of die alsoo hielt, ende bevant in elck der selver niet weynigh dolingen in myne jeuchdelijck oogen. Welcks oordeel ick geensins en dorste betrouwen ende mitsdien oock niet die Roomsche kercke verlaten om een van d'ander drie aen te nemen. Also ick niet versekert en was welcker dolingen die verderffelijckste waren.

Hier na began ick meer ende meer te trachten: Onder't welcke my voortquam het stuck vande erf-sonde, ende bevant dat alle die voorsz vier kercken so veel daer af hielden, dat elck van haer soodanigen grontfeeste haerder leeringen daer van maeckt, dat elck van haerluyden allen anderen anders dan zyluyden daer af ghevoelende, sluyten buyten die saligheydt. Dit wonderde my hoogh overmits ick den name oock den nature des dinghs soo zy dat leeren nergens hadde konnen besporen inde gantsche Bybele. Oock bevant ick dat elck der vier voorsz gemeynten een sonderlingh gevoelen op sich self daer af hadde. Alsoo die Roomsche Catholijcken houden dat die aengeboren erf-sonde, een straffinge sy van Adams sonde, maer geen sonde self, gemerckten met Gods gratie die aengeboren genegentheyt ten quadē magh wederstaen. Die Broederen of Dooperen houden dat d'erf-sonde door den doot vanden tweeden Adam Christo sulcks is gheswackt dat sy niemanden meer en magh verdoemen. Doch bekennen zyluyden daer beneven die aengeboren genegentheyt ten quaden, immers oock vele als Menno ende andere dat die aengeboren genegentheyt self sonde zy. Die Gereformeerde houdens oock voor sonde ende oock sulcken by-blyvenden quaet, dat oock die Heylighen ende weder-boornen hier inder tydt daer af niet en moghen verlost worden, maer door die kracht van der aengeboren quaet, noch totten lichamelijcken doot toe alle dage moeten sondigen: Dese meyninge is mede byden Lutherschen: Iae eenige onder dese als die Flaccianers houden d'erf-sonde niet alleen voor een verdoemelycke qualiteyt ofte ghedaente maer oock voor een substantie ofte een wesen selve. Somma ick sagh die verscheydenheyte ende die hatelycke twistingen onder henluyden in desen seer groot ende daer beneven oock die dolingen die daer uyt voort zyn gecomen niet seer cleyn te wesen: want eenige onder die voorsz vier gemeenten verdoemen die suygende kinderens, die sonder doope comen te sterven, alleenlijcken om deser erf-sonden wille, andere sonderen dese daer uyt der gelovigen kinderen sonder doope stervende. Andere bouwen op dese erf-sonde heure opinie vande Predestinatie: houdende dat God niet onrechts en doet, dat hy den meestē hope der menschen niet krachtelijck uyt haer quaetheyt

treckende, hunluyder laet blyven in hare verdoemelijckheydt die zy alle in Adam verschuldet hebben: welcke verdoemenisse Godt hunluyder heeft gepredestineert alleenlijcken om zynder eeren wille: Eenige lochenen daer deur dat die gelovigen hier inder tyt waerachtelick mogen op houden van sondigē: gemerckt zy vastelicken houden dat ons mits dese erf-sonde het quade en □ het sondigen aengeboren ende onse nature

is, soo dat het mitsdien den menschen soo onmoghelijck is het sondighen te laten, alst den vyere moghelijck is zyn hitten te verlaten, alsoo hitte een aengeboren ende on-af-scheydelijcke qualiteyt is des viers, maer niet des ghemeynen waters, ‘twelck warm ghemaect zijnde, zijn hitten verlaet alst van den vyere kompt.

Men vinter oock onder eenighe die lesende dat die Heere Christus ons in allen ghelijck is gheworden, uytghenomen die sonde, ende daer by noch vast gheloovende dat alle vleesch uyt Adam geboren natuerlijck quaet is, ten quaden ghenegen, quaet doen ende sondighen moet, hem self bevonden hebben ghestelt te zyn in soodanigher benautheydt aen beyden syden, dat zy verlaten moesten sulcks haer ghevoelen vande erf-sonde, ofte houden dat Christus als mede van Adams vleesche na zyn menscheyt ghekomen zynde oock self mede quaet was van natueren ende sondighen moeste: maer niet konnende een van beyden ghelooven, hebben sy een uyt-komste (soo hun dochte) ghebonden daer aen, dat sy seyden dat Christus zyn menscheydt van Maria niet en heeft aenghenomen. Dit heeft oock den Minne-broederen teghen den Iacopinen doen houden dat Maria niet en was ontfanghen of ghebooren in die Erf-sonde alleen oock om Christum (dat doch behoordt) te vryen van de sonde.

Als ick nu sulcks aenmerckte quam ick in grooter bekommernisse mijnder zielen badt den Vader des lichts om verstandt ende wijsheydt, ende en dorste also in myn bekende onverstant van desen den eenen noch den anderen toestemmen, sonderlinghen overmidts ick hier af so weynigh uytghedrukt bescheyts vandt in de H. Schrifture, die nerghens en spreeckt, maer doorgaens weder-spreeckt dat d’een des anders lasten draghen of den Soon des Vaders misdaet boeten soude.

Alsoo begaf ick my om die Latijnsche sprake te leeren verstaen als ick nu al oudt was vijf-en-dertigh Iaren, tot gheen ander eynde, dan om te moghen sien wat die oude Vaders vande erf-sonde leeren hoopende daer by bewys te vinden, soodanigh dat dese voorsz meyninghe vande erf-sonde gelijkmatigh soude zyn het verstant der H. Schrifturen. Ende hebbe naer veel lesens by Augustinum (die boven allen d’anderen Vaders meest van dese sake handelt) onder meer anderen oock gevonden dese woorden.

Maer als men komt aen de straffe der kinderkens, soo worde ick Ogelooft my) in grooter benautheydt ghedrongen, ende en vinde niet wat ick sal antwoorden, ende noch elwaerts handelende van de erf-sonde (libr. 3. de baptismo parvulorum) belijdt Augustinus opentlyck ende schrijft: Al hoe wel ick heur lieder bewijs-redenen niet en mach weder-spreecken, soo sie ick nochtans datmen moet blyven in dese dinghen die alderclaerlijckste te zijn inde H. Schrifture.

Dese ende meer andere deser ghelijcke dinghen lesende by Augustinum dachte ick by my self alsoo: Waerde Vader, zyn dese dinghen so klaer inde H. Schrifture als ghy seght: wat gebreeckt u dan doch dat ghy uwer wedersaken meyninghe niet en kont wederleggen: konst en ghebreeckt u niet, die om u subtyliteyts wille genaemt wert dan hamer der ketteren: Of soude die waerheyt der Godlijcker Schrifturen veel onkrachtigher zyn (ende dat noch inden mont van uwe gheleertheyt) dan der ketteren logen.

Also noch meer in desen dan ick te voren was bekommert ghelaten wesende van Augustino, keerde ick my totte gheleertheydt vande Doctoren vande Lovensche Vniversiteyt, onder welcke ‘thooft was Ruardus, diens boeck nam ick ter handen ende vandt dat hy neven meer andere dinghen schrijft aldus van de erf-sonde.

Wyluyden spreekende metten vaderen gheloovens meer dan wy verstaen kunnen om der saken swarigheys wille. Want S. Augustinus spreekende vande seden der Kercken, seyt: ¹Niet en isser lichtelijcker te predicken, niet en isser oock swaerder om te verstaen dan die oude sonde? De selve Ruardus schrijft noch: ende daer inne is ghelegen een groote verho-

¹Artic. 20. fol. 62. Nota Tom. 1. fol. 66.

lentheyt des gheloofs, d'welck het menschelijcke jae oock der Engelen verstant te boven gaet, ende is een on-nae-speurlijck ende streng oordeel Godes, dat wy door die sonde onser ouden niet alleen berooft worden vande goederen, die wy door zijn afcomste ende voorteelinge ghenoten souden hebben gehad (want wy dagelijks sien ghebeuren inden menschelijcken oordeelen, dat die kinderen om der ouden misdaet willen, van hare erffnisse berooft worden, ende dat het al den Heere wert toegeeygent sonder nochtans dat die naecomelingen deur haer ouders misdaet besmet ofte schuldigh werden.) Maer dat wy (segghe ick) niet alleen berooft worden vande goederen die wy door Adam souden hebben verworven, maer oock die boosheydt becomen. Door welcke wy in ons self schuldigh, ende voor Gode grouwelijck worden overmits die vaderlijcke boosheydt ons overghestort, ende in ons blyvende, tot dat wy door 't bloet Christi inden Doope ghesuyvert worden. Dit gaet alder creatueren verstant te boven, &c.

Dese inde meer andere deser gelijcke dingen van dese sake by soodanighe hoogh-gheleerde mannen lesende moeste ick met verwonderen by my self dencken alsoo gaet die kennisse vande erf-sonde het verstant van de menschen vanden Engelen, ja van alle creatueren te boven: So en magh oock het verstandt Ruardi, Augustini noch van gheenen menschen als mede al te samen creatueren wesende, 'tselve niet begrypen ofte verstaen, na hare eyghen belydinghe self. So wil hy oock bedroghen zijn die in so hoogh-wichtigen sake den leytslyuden nae volght die hen selfs bekennen daer inne blindt te zyne. Van welcke tydt af ick by geen menschen eenigh vernoegen in desen ghevonden hebbende ende aende menschelijcke verstanden vertwyfelende oock die (om redenen voorsz) mistrouwende began ick van nieuws met aendachtigher op mercken in't lesen vande Goddelycke Schriftuere op dese saecke te letten. Ende want ick daer inne niet altoos en kan ghevinden (mogelyck door schult van myn eyghen duysterheydt) dat in mijn oogen over een stemt met die ghemeyne meeninge in desen, hebbe ick oock niet dorven eyntlijck yet beslyuten in desen so sorgelijcken sake.

Also ist ghevallen dat ick inden Iare 1578. quam te lesen den Catechismum diemen nu leert in Hollant. Daer sagh ick int voorste die selve leeringe ghebouwen op dit fondamendt vander voorsz erf-sonde soo Calvinus die leert. Des ick vermoedende dat die Predicanten der selver Religien sulcks daer niet en spreken sonder oorsaecke, heure aenghetogen bewysinghen nae sagh inde H. Schrift, maer en conde gheensins verstaen dat die spreucken te recht daer toe ghebruyckt waren. Dit veroorsaecte my om heurluyder voordere bewijs, of beter verclaringhe van sulcke hare leeringhe af te vragen. Ende om 'tselve te beter te doen oock van heurlieder te becomen, stelde ick eenighe redenen om mijn ongenoen van henluyder bewijs, ten eynden so zyluyden verstandt hebben, zy mijn wonde of quale te recht kennende, des te bequamer plaester of salve tot ghenesinghe van dien soude moghen ghebruycken ende my nut zijn.

Daer toe opene ick dan hier door dese naeckte biechte myn kleyn verstant twijffelen, ofte moghelijck dolinghe. Hopende dat die versochten van hare eyghen voorleden kranckheden haer daer meer oorsake sullen hebben omme met my te lyden te zijn, ende middelen soecken om my te helpen, dan om my te lasteren, te verdoemen, my een Pelagiaen te schelden, ende my voor den menschen tot een grouwel te maecken. 'Twelck soo sy doen, ick hoope hebbe opten Heere alsulcks gheduldelyck te lyden, ende Gode voor henluyder, oock voor my te bidden.

Prologhe.

ICK wil spreken vande Erf-zonde metter H. Schrifturen, hoewelmen die naem noch dat dingh daer inne niet en vindt. De Catechismus leert dat het quade ende die zonde allen menschen werdt aengheboren, door die misdaet van onse eerste Ouders, oock sonder onse navolginghe: ter contrarien leert de heylighe Schrift (soo ick niet anders can verstaen) dat niemant quaet noch sondich gheboren wert, maer dat elck hemselves quaet ende sondich maect, door't navolgen van onse eerste Ouders, die dolinghe die hier inne is (soo my dunckt) is oudt, maer nimmermeer maect oudtheyt dolinghe recht. Terstondt aen der Apostelen tijden zijn veel dolinghen ghesloopen in de heylighe Kercke, mach daeromme die lancheyt van tijde, valsche leere veranderen, in oprechte leere?

'Tis wel so dat veel wijse Mannen sulcx saghen en berispten, die daerom vande Wolven (inde Kercke gecomen) verbeter waren ende verdruckt: maer daerom en waren die verdruckte gheen Wolven, noch die verdruckers gheen Schapen in die heylighe ooghen Godes.

Die consistoranten (die name stelle ick om dat ick sie dat syluyden hen self soo noemen tot Ghendt, ende om alle verbitteringh te vermijden) weten dit mede wel. Daerom sy oock niet laten te verwerpen, door't bewijs der Schrifturen, veel seer oude dolingen, die eermaels wel bestreden zijn gheweest, ende qualijck beschermt by den Ouden, diese beschermden met autoriteyt en macht, maer niet met waerheydt ende Schrifte.

Want het en is niet al waerheydt wat die Patres hebben gheleert, soo en ist oock niet al loghen wat die nieuwelingen daer teghen schrijven: wie vande Consistorianten en verwerpt niet vrymoedelijck Augustinus opinie (ick stelle een uyt veel) in't stuck van 't Vagevier? Waerom dat? om dat het niet gegrondet en is opte heylighe Schrift.

Wel is waer dat het vermetelheydt is lichtvaerdelijck een ghemeen opinie te verlaten, maer 'tis oock hertneckighe superstitie by een ongegrondeerde opinie te blijven: Heeft Doctor Luther niet in groote saken teghen des Pausdoms veroude dwalingen derren opinieren, schrijven ende disputeren, wie mach hem rechtelijcken daer inne straffen?

Wie vande Constistoriantē sal oock Swinghel straffen om dat hy teghen d'oude dolinghe van't Nachmael heeft derren bestaen te leeren, niet alleen teghen den Paus, maer oock teghen D. Lutherum selve? niemant zoude ick houden.

Alsoo en prijst oock gheen Consistoriant Rodolphum Agricolam (die anders gheleert ende verstandich was) om dat hy door een roeckeloose superstitie ghebleven is by dat wan-gheloof: dat hy hem in een Franciscaner cap (somen seyt) liet begraven, om door't middel van sulcken mommerije S. Peter den Poortier des Hemels (soomen seydt) te verschalcken, ende also inden Hemel te snappen.

Niemant die oordeel heeft sal oock prijsen die scrupeloose onderdanicheyt die Erasmus toondede den Roomsche Kercke: want die was soo groot, dat hy om die oudtheydt om die menichte der Vaders ende Concilia, ende autoriteyt van de Roomsche Kercke, hertneckelijck teghen 'tghemeyn verstandt der H. Schrifturen tot sijn doot toe heeft volhert in die grove onwetenheydt van die woordekens: *Hoc est*, soomen mach sien in vele sijne schriften, ende sonderlinghe in een van sijn Epistelen *ad Conradum Pellicanum*.

Ist dan so datmen alte superstitieus mach volherden by een veroude ende gemeene opinie: Ist mede soo datmense wijselijck mach verlaten, ja teghen-spreken, soomen inden voorsz exempelen hier en daer mach sien: So ist mede datmen ten minsten dese veroude opinie wel mach ondersoecken, of sy op menschen goedtduncken ghegrondt zy, dan opte H. Schrifte. Want dat sal moghen baten om die Kercken van onbekende dolinghen te suyveren, ende ten sal geensins hinderen in't wechnemen vande waerheydt, daer teghen doch die loghen ende alle Poorten der Hellen niet met allen en vermoghen. Die ware leere aengevochten zijnde blincket des te doorluchtigher, ende het examineren van schadelijcke opinien, maecktse dies te minder verderffelijck.

Maer soo yemant metten duysterlingen, het licht der oprechter ondersoeckingen vrees om beschaemtheydt te ontgaen, tegen soodanighen streckt die sententie by een van den Ouden wel gheschreven aldus: *Te seer verkeerdelijck bemint hy hemselves, die daer wil dat oock veel andere dolen, op dat sijn dolinghe niet ghemerckt soude werden.*

De Catechismus ghedruckt achter die Nederlandtsche Psalmen Anno 1569. den 18. Julij houdt also.

Vraghe.

Cont ghy dit al volcomentlijck houden? ¹

¹1. Stuck.

Antwoorde.

Neen, want ick ben van naturen geneycht Godt ende mijnen naesten te haten.

Bewijs.

eDie wijsheyt des vleesch is een Vyantschap teghens Gode. ²

²1. Bewijsing des Catechis-

Antwoorde van N.

Dese sententie Pauli en dunckt my (onder correctie, soo ick alle 'tghene hier na volcht oock spreken ende niet hertneckelijck en wil gheaffereert hebben) niet altoos te bewijsen die voorsz propositie. Wantse die Catechismus daer toe qualijck uytlegt: ter cause van dat hem hier onderscheyt schijnt te ghebreken in twee saken, 'teen is tusschen het spreken vande H. Schrift, oneyghentlijck of eyghentlijck: maer 'tander is tusschen een sichtbaer ende natuerlijck, oock een onsichtbaer ende onnatuyrlijck vleesch.

Eyghentlijck spreeckt die heylige Schrift van des vleesch, ^a haren en ^b des vleesch ^b ⁴Vaders also die haren ende die Kinderen voortcomen uytē vleesche, so seyt sy oock niet heel oneygentlijck, des vleesch ^c ⁵sorchvuldicheyt, des vleesch ^d ⁶spijse ende ^e ⁷

³a Nu. 8. 7.

⁴b Heb. 12. 9.

⁵c Rom. 13. 14.

⁶d Nu. 11. 18.

⁷e Exo. 22. 27.

cleet: overmits de-

se dinghen streckende zijn totten vleesche.

Maer oneyghentlijck seydt die Schrifture, die ziele des *a*⁸ vleesch, die *b*⁹ gheest des vleesch, die *c*¹⁰ wille ende die *d*¹¹ rechtvaerdigheydt des vleesch. Want dese dinghen inder zielen bestaen, en □ totter zielen, maer niet totten vleesche behooren.

⁸*a* Leu. 17. 11.

⁹*b* Nu. 16. 22.

¹⁰*c* Joan. 1. 13.

¹¹*d* Heb. 9. 10.

Alsoo schijnt nu de Catechismi t'onrecht ende qualijcken de hatelijcke wijsheydt in te brenghen, als of die voort quame uyt den vleesche, om dat het woordeken des vleeschs daer by staet. Want met eenen veel redens gheseyt soude mogen werden, dat die geest, Ja Godt selve voort quame van den vleesche, alsoomen oock leest vanden *a*¹² Gheest, ja *b*¹³ Godt des vleesch. Daer nu blijkt dat die Catechismus niet heeft onderscheyden tusschen het eyghentlijck ende oneyghentlijck spreken des Goddelijcken Schrifts, desen text qualijck heeft verstaen, 'tonrecht uytgheleydt, ende sijn propositie daer mede niet altoos bewesen.

¹²*a* Job 12. 10

¹³*b* Jer. 23. 17

Die ander onbescheydenheydt des Catechismi is daer inne gheleghen (mijns bedunckens) dat hy hier neemt het gene blijktt ghesproken te zijn: van't onsielienlijck ende onnatuerlijcke vleesche: als oft van't sichtbare ende natuerlijcke vleesch ghesproken ware, ende openbaert haer, self in deser manieren.

Daer is een vleesch dat onnatuerlijck is, als niet van Godt gheschapen zijnde, ende daerbeneven oock onsichtbaer. Dit vleeschs *a*¹⁴ handen en *b*¹⁵ voeten machmen afhouden, en □ sijn *c*¹⁶ ooge uytstekē, ja men mach dit vleesch selve met sijn lusten ende begeerlijckheden *d*¹⁷ cruycen, ende met sijne *e*¹⁸ leden ende wercken *f*¹⁹ dooden, blijvende des niettemin het natuerlijck ende sichtbare vleeschs, ghesondt, sterck, ende levendich in sijn gheheel, ende en meyne niet datmen tastelijcker ende grover onderscheyt in eenighe saken mach vinden.

¹⁴*a* Mar. 9. 43.

¹⁵*b* 45.

¹⁶*c* 47.

¹⁷*d* Gal. 5. 24.

¹⁸*e* Col. 3. 5.

¹⁹*f* Rom. 8. 13

Want daer is oock een ander vleesch dat natuerlijck is, als van Gode geschapen zijnde, ende daerbeneven sichtbaer, 'twelck van onser Ouderen vleesch sulcks voort comt, dat sy daer toe moghen segghen, vleesch van onsen vleesche, ende been van onsen beene. Dit vleesch is noch huylendaechs soo goet dat het noyt van yemandt *a*²⁰ ghehaet is, maer wordt van elck onderhouden ende gevoedt. Daer teghen *b*²¹ haten, *c*²² vernielen, *d*²³ cruycen ende *e*²⁴ dooden alle Heyligen Godes dat andere onsichtbare ende onnatuerlijck vleesch, want dat is by sich selven quaet.²⁵

²⁰*a* Eph. 5. 30.

²¹*b* Joan. 12. 25.

²²*c* Matt. 16. 25.

²³*d* Gal. 5. 24.

²⁴*e* Col. 3. 5.

²⁵ Rom. 8. 13.

Van dit vleesch wijsheydt spreeket d'Apostel hier en □ niet van onse sichtbare vleesch dat wijsheydt noch kennisse en heeft, dat een goet creatuer Godes is, ende dat van niemandt gehaet en werdt. 'tWelck, soo't quaet waer van naturen ende gheneycht tot Gode te haten (soo de Catechismus leert) ongetwijfelt oock ghehaet soude werden van alle Heyligē. Want die al dat in ofte aen henlieden quaet ende Gode contrarie is haten, ende gheensins voeden, sy doodens ende en onderhoudens gheensins.

Wilmen meer bewysings, ²⁶ men lese desen Apostel self het navolgen verset aen dese zijne sententie in questie, daer seydt hy, die inden vleesche zijn en moghen Gode niet behagen, meynde nu d'Apostel hier mede dit sichtbare vleesch ende lichaem. Hoe mocht hy Paulus die noch inden vleesche wesende, selve Gode behaghen?

²⁶ Rom. 8.

Ick segghe noch wat anders, meynt Paulus hier mede dit sichtbare vleesch, men sal moeten houden dat Christus niet waerachtelijcken ghecome is inden vleesche, of dat Christus Gode niet en heeft moghen behaghen, of dat Paulus, ja Godes Geest selve hier gedoot heeft. Dit is alle drie valsch, so meynde d'Apostel oock dit sichtbare

ende natuerlijck vleesch gheensins, maer het onsichtbare ende onnatuerlijck vleesch voorschreven.

Ende besluyte daerom hier (altijdt onder correctie nochtans) dat die Catechismus hier dwaelt in aenleggē van dese woorden Pauli tot vermakinghe sijnder propositien, ende dit overmits ghebreck van onderscheydt, soo gheseyt is ende bewesen, ende dat hier mede mitsdien niet altoos en is bewesen.

Catechismus.

²⁷ Inden welcken wy oock altesamen voortijds ghewandelt hebben inde concupiscentie van onsen vleesche, doende die wille des vleesch ende der gedachten, ende waren van naturen kinderen des toorns als oock d'andere.

²⁷2. Bewijs van 'teerste stuck. Ephe. 2. 3.

Antwoorde van N.

Hier toonen hem dry grove dolinghen in een allegatie van Schrifture, te weten in het woordt vleesch, in't woordt nature, ende in halveringhe der Schrifturen.

Beroerende die dolinghe in het woordt vleesch, door dien hy 't onbescheydelijck uytleydt op onsen naturelijcken vleesche, is hier voor ghenoech betoont.

Soo vele nu aengaet het wordeken nature, dunckt my dat het selve hier gheweldt lijdt. Wantmen vindt soo vele verscheyden naturen als geboorten, overmits elck dinck sijn nature ontfanght uyt sijn generatie, want sulcke gheboorte sulcke nature.

Die heylighe Schrift ghetuycht sonderlinghe (soo veel den mensche aengaet) van tweederley (behalven meer andere) naturen, na tweerley geboorten of generatien. Want d'een gheschiet na den lichame, maer d'ander na de ziele.

Na de gheboorte inden lichame leestmen *a*²⁸ Adams, *b*²⁹ Abrahams, *c*³⁰ Jacobs, *d*³¹ Davids, ende meer andere dierghelijcken.

²⁸*a* Eccl. 3. 21.

Maer na de gheboorte inder zielen, vindtmen tweederley tweederley kinderen *a*³² Godes, des *b*³³ Vaders, kinderen des *c*³⁴ Rijcks, des *d*³⁵ lichts, der *e*³⁶ beloften, ende des *f*³⁷ Bruylofts.

²⁹*b* Joan. 8. 37.

³⁰*c* Malac. 3. 6.

³¹*d* Mat. 5. 9.

Wederom sietmen inde H. Schrift beschreven kinderen des *a*³⁸ Duyvels, des *b*³⁹ ongheloofs, deser *c*⁴⁰ werelt, der *d*⁴¹ verderffenissen, der *e*⁴² maledictien, oock kinderen *f*⁴³ Belials en □ des toorns, *als hier in questie*. Alle welcke voorsz diverse generatien elck hebben heure verscheyden ende eyghen naturen.

³²*a* Mat. 5. 9.

³³*b* 45.

³⁴*c* 13. 38.

³⁵*d* Luc. 16. 8.

³⁶*e* Gal. 4. 28.

Waren dese ende meer andere andere seer verscheyden geboorten, kintschappen ende naturen wel onderscheyden gheweest by den Catechismus, hy en soude soo indiscretelijck niet gestrunkelt hebben in't stuck vande geboorte en □ nature des toorns, hier in questie.

³⁷*f* Mar. 2. 19

³⁸*a* Act. 13. 10

³⁹*b* Col. 3. 6.

⁴⁰*c* Luc. 16. 8.

⁴¹*d* Joan. 17. 12.

⁴²*e* 2. Pet. 2. 14.

⁴³*f* 1. Reg. 2. 2.

Noch hy en soude so onsielijck sulcks niet hebben beduyt op den lichamelijckē geboorten der menschen, ende zonde Adams, daer af d' Apostel niet een tijtelken hier en vermaent, immers in desen gantschen Brief (dat ick wete) Adams name niet eens en roert.

Maer hy soude licht hebben ghemerckt, aengesien door die Wet *a*⁴⁴ comt kennisse der zonden, nadien oock die wet *b*⁴⁵ toorn werckt, dat oock mede uyt dese nature des wets, gesamentlijck met des menschē overtredinge, natuerlijck inden overtreder des wets, door sijne zonden natuerlijck, werdt een kindt des toorns, want deur die zonden comt Godes toorn over den menschen.⁴⁶

⁴⁴*a* Rom. 3. 20

⁴⁵*b* Rom. 4. 15

Dit acht ik den rechten ende eyghentlijcke meeninge des Apostels in dese sententie hier in questie: ende dese meeninghe betuycht ons de H. Schrift doorgaens, maer sy ghetuycht die opinie des Catechismi nerghens.

⁴⁶Ephe. 5. 6. Col. 3. 6.

Wilmen alle soodanighen gheboorten die inde menschen gheschieden niet sonder heurlieder navolginge ende daedt, van goet ofte quaet, houden voor een nature die ons wert aengeboren van onsen Ouderen, men sal moeten houden dat die gheloovighe uyt haer eyghen menschelijcke nature deelachtich zijn der Goddelijcker *a*⁴⁷ naturen, ende dat sy door haer nature van haer Ouders gheest, uyt Gode zijn *b*⁴⁸ ghebornen. Men sal oock ter contrarien moeten houden, dat die ongheloovige deur haer aengeboren nature uyten Duyvele geboren ende kinderē des Duyvels zijn. Het eerste soude Godes genade by den menschen niet alleen vercleynen, maer gantsch wechnemen: ende het tweede soude die deure openen voor den opinien der Manicheen.

⁴⁷*a* 2. Pet. 1. 3.

⁴⁸*b* Mat. 5. 45. 46.

Die woorden ons Heeren Jesu Christi totten Phariseen, die hen beroemden kinderen Godts te wesen, zijn dese: ⁵⁰Ghylyuden zijt uyt uwen Vader den Duyvel, ende ghy wilt doen die begheerten van uwen Vader, die was een doodtslagher aenbeginne.

⁴⁹*c* Joan. 3. 8. *d* Joan. 8. 44.

⁵⁰Joan. 8. 44.

Wat brenghen dese woorden ons Heeren doch anders mede, dan dat sulcke hare gheboorten uyten Duyvele in henlyuden niet en was uytter naturen. Want nader naturē, na den lichame ende na den sichtbaren vleesche, bekentse de Heere selfs te wesen kinderen Abrahams. Maer na henluyder navolginghe van des Duyvels moordadicheydt, gheeft hy henluyder al een ander Vader dan Abraham, te weten den Duyvel tot een Vader. Dese wilden sy navolghen in't quade, ende niet Abraham in 't goede.

Soo veel zy hier gheseydt van't misverstandt des Catechismi in't woordeken *nature*: van waer ick nu come op't halveren der Schriftueren: hier sie ick datmen gemeenlijck allegeert alleenelijcken dit veersken in questie, soo dese Catechismus mede doet, latende die reste metten ommestanden (die dit alles connen uytsluytē) gantschelijck varen, rechts of die daer vergheefs stonden ende niet ter saken en dienden.

Niet teghenstaende nochtans dese ommestanden opentlijck mede brenghen een recht contrarie verstandt ende meeninghe, dan die Catechismus hier mede poocht te bewijzen, te weten dat dese gheboorte van toorne niet en quam uyt der Epheseren aengeboren nature, maer uyt henluyder eyghen zonden, ende gheensins uyt Adams zonde, soo die Catechismus meynt.

Van Adam, nochte van Adams zonde en maect d' Apostel hier gheen verhael altoos. Hy en seydt niet, diewijle ghy doodt waert door Adams zonde. Neen, hy seydt deur u luyder zonden. Hy en seydt niet inde welke Adam heeft ghewandelt vrijelijck: Neen, maer hy seydt wel expresselijcken in dewelcke ghyluyden hebt ghewandelt, ende der ghelijcken meer alles wel naecktelijck heurluyder eygen doen, zonde ende conversatie mede brenghende, ende dan volcht daer eerst op dese sententie (diemen altijd gheraybraeckt voortbrenghet) ende wy waren kinderen des toorens als oock die andere.

Ick en can niet sien hoe d' Apostel claerder ende tastelijcker soude hebben moghen uytdrucken, dan hy hier handelt van heure eyghen overtredingen ende zonden (niet van Adams zonde) door welke heure eygen zonden sy oock als d' andere kinderen warē des toorns. Maer ick meyn seer wel te sien, dat dese opinie vande Catechismus aldermeest wordt om-ghestooten, metten spreucke self, daer mede hy bestaet die selvighe te bevestighen. Wie verstandt heeft die oordeele na der waerheydt.

Catechismus.

7.

Van waer comt dan sulcken verdorven aert des menschen?⁵¹

⁵¹2. Stuck.

Antwoorde.

Wt den val ende ongheloovicheit onser eerster Voor-Ouderen Adam ende Eve in't Paradijs, daer onse nature also verdorven is geworden, dat wy alle in zonden ontfanghen en gheboren worden.

Maer Adam leefde hondert ende dertich Jaren,⁵² ende wan een Soon na sijnen beelde ende ghelijckenisse ende heete sijnen name Seth.⁵³

⁵²1. Bewijs.

⁵³Gen. 5. 3.

Antwoorde van N.

Hier uyt schijnt die Catechismus te willen besluuten aldus:

Adam was ongheloovich, een sondaer, ende verdorven van naturen; Adam wan een Soon Seth (daer af al 'tmenschelijck geslachte is ghecomen) na sijnen beelde ende ghelijckenisse: Soo besluutmen dat Seth Adams Soon ende voor't al het menschelijcke gheslachte uyt Adam ghesproten, ongheloovich is, zondich ende verdorven van naturen. Hier op antwoorde ick also: Eerst moste de Catechismus bewijsen dat Adam sulcks was, ende van naturen verdorven als hy Seth wan. Dit seydt de heylighe Schrift niet, ende dat sal die Catechismus lancksaem bewijsē, maer met al veel meer tuychenissen der Schrifturen machmen hier teghen segghen alsoo:

Adam wan een Sone Seth tot een beelde ende ghelijckenisse van hem. Adam soo hy was ten tijde vande selve gheboorte. Adam was als hy Seth wan gheloovich, bekeert ende ghebetert, door 'tgheloove op't beloofde zaedt. Soo besluete ick dat Seth na den beelde ende ghelijckenisse Adams ghewonnen is gheweest, geloovich, bekeert ende gebetert.

Ende dat luyt al veel beter dan't segghen des Catechismi, want wilmen dit voorteele aldus nemen, men sal Seths ghelijckenisse en □ beelde moeten nemen na Adams ghelijckenisse ende beelde, soo hy doe in't voorteele was ende niet anders. Gemerckt ick anders met so veel rechts dit mach trecken op Adams beelde voor sijn val, als de Catechismus dat mach nemen tusschen sijn val ende opstaen.

Nu machmen immers niet loochenen dat Adam ten tijde hy Seth teelde gheloovigh was, sonder te loochenen datter doe ter tijdt een Kercke Gods was inde werelt. Mochte oock Seth (so die Catechismus houdt) Adams zonde erven, hy mochte oock Adams deuchden erven.

Nadien nu Seth was gewonnen van een gheloovighe peniterende ende bekeerde, niet van een ongheloovighe, zondighe ende onbekeerde Adam, soo moet (na de maniere van 'tbesluyten des Catechismi selve) volgen, dat Seth geloovich, een penitent ende bekeerde ghewonnen is, ende gheweest is een beelde ende ghelijckenisse Adams in't goede: soo hy Adam doe was ende niet in't quade soo hy gheweest hadde, maer doe niet meer en was.

Dat Adam hemselfe door 't gheloove op d'eerste belofte bekeert hadde van sijn ongerechticheydt en zonde totten Heere, en loochent niemant. Dat die ongherechtigheyt des ongherechtigen hem niet en mach schaden, tot welcken daghe hy hem afghekeert heeft van sijne ongherechtigheyt, en mach niemant loochenen: sonder Gode self te loochenen, die sulcks selve seyt Ezech. 33. 12 Soo volcht nu nootsakelijck dat Adams eyghen ongherechtigheyt hem niet en mach schaden, na sijn bekeeringhe: Mochte hem doender van die selvighe self niet schaden, hoe mach die ons schaden? Is dit niet plat teghens Godes woordt selve.

Hier staet te bedencken hoe periculeus dat het is in soo ghewichtigen saken te gebruycken soo onsekere ende slipperighe argumentē: Datmense met meerder schijn van waerheydt mach stellen teghen den bewijsere.

Catechismus.

Siet in zonden ben ick ghewonnen, ende in zonden heeft mijn Moeder my ontfanghen.⁵⁴

⁵⁴2. Stuck.2. Bewijs.

Antwoorde van N.

Eerst is hier te mercken, dat in dese text nochte ommestaende van diere niet eē woort en wordt gheroert van Adam, van onser eerster Ouderen zondē, noch van verdorven nature, ende schijnt daeromme ter saken niet te dienen, *ergo impertinens*.

Immers ter contrarien spreekt David hier van zonden, en □ niet van Adams zonde. Houdt yemandt dit mijn segghen voor subtijlityt; Die sal voor sulcks oock moeten achten het argimenteren des Autheur totten Hebreen luydende alsoo:

Ende sijnen zade, hy seyt niet in zaden als in velen, maer als in eene en □ in dijnen zade die daer is Christus.

Dat zy dan een argument dat vast leert dat de Catechismus dese spreucke misbruyct. Want die woordekens: *In zonden*, die daer soo dicht aen een ghedoubleert staen, en laten gheensins toe, dat dit soude ghesproken zijn vande eenige zonde onser eerster Ouderen.

Ten tweeden, is dit een openbare nulle bewijsinge, als wesende een argument *à particulari* tot het generale, ende staet also: David was in zonden geboren ende ontfangen. Daer uyt volcht dat alle naturelijcke geboren menschen, niemant

uytgenomen, in sonden zijn gheboren ende ontfanghen, die nietheyt van 't bewijs met dit *entynemia* souden School-kinderen mercken ende grauwe leeraers en willen niet mercken, dat syluyden in een sake van soo groote ghewichte, soo lichtvaerdelijcken op sulcken ydelen bewijsinge bouwen (niet anders dan een slot inde locht) soo het schijnt.

Ten derden, ist niet moghelijk, dat die ghene wat goets soude doen die gantsch onbequam is tot eenich goet, ende daer teghen geneycht is tot alle quaet, dit selve leert oock soo die Catechismus: *a*⁵⁵ ende sulckdanighe seyt die Catechismus dat wy altesamen zijn, ende dit al (so hy leert) uytter gheboorten ende nature die wy hebben ⁵⁵*a* Artic. 8. Artic. 7. van onse eerste Voor-Ouderen.

Soo was dan David selve mede soodanich geboren, so de Catechismus oock leert, ende daeromme hy David hier toe allegeert, soo was dan oock *per consequens* David self mede onbequam tot alle goet. Maer niemandt en mach loochenen, dat het goet is daermen hoopt op 't goede, verlanght na Gode, ende betrouwt op Gode. Dit alles seyt David selve dat hy ghedaen heeft van sijne jonckheydt af: ja van sijnder Moeder borsten aen.⁵⁶ Soo en macht dan oock niet waerachtich zijn dat goet onbequaem was. Nochtans poocht de Catechismus te bewijsē, dat dit sulcks in David soude gheweest ⁵⁶Ps. 70. 5. Ps. 21. 10. zijn, dit blijkt hier onwaerachtigh in David selve, blijkt dan de Major in David selve valsch; soo en mach oock dese nulle conclusie niet waerachtigheydts altoos in hebben.

Ten vierden ende laetsten (voor dese tijdt handelt die Catechismus al wat te onbedachtelijck dese woorden Davids, om daer door te bewaerheyden een dinck dat so duyster is: dat het in de heylighe Schrift oock niet eens van name (swijghe van wesen) bekend is.

Want David en seyt hier niet ick ben sondigh gheboren, ende ick ben sondigh ontfanghen. Neen, maer hy seydt in sonden, &c. Nu en ist gheen cleyn onderscheyt tusschen baren en ontfanghen in sonden, 'twelck des Moeders werck is, ende tusschen sondigh gheboren ende sondigh ontfanghen te wercken, 'twelck des vruchts qualiteyt aengaet by gelijckenisse.

Ick meene datter zy een Man met sijn Wijf die beyde om diefte d'ooogen zijn uytgedopt, soo nu dese malcanderen beslapen ende vrucht winnen: men sal rechtelijcken mogen seggen, dat sulck kint in blintheydt geboren is, ende in blintheydt gewonnen. Maer salmen daer uyt oock vast mogen besluytē dat sulck kindt blindt is gheboren.

Desghelijcken hier mede, laet ons noch al achten David in zonden was geboren, ende in zonden ontfanghen na den lichame (hoewel nochtans die Text al een ander sin mede brengt) wat mach dat doch baten tot bewijs, dat David sondigh was ghe-

boren ende sondich ontfanghen, voorwaer niet een haerken meer dan vande blinden is gheseydt.

Machmen dan uyt dese sententie Davids geensins besluuten, dat David selve sondich gheboren ende sondich ontfanghen was, als men gheensins en vermach. Noch al veel min sal daer uyt moghen ghesloten werden, 'tghene de Catechismus hier mede vergeefs bestaet, te weten dat alle Menschen zondich zijn gheboren ende ontfanghen. Want nadienmen van 't particulier of bysonder dat noch al schoon is, niet vast en mach besluuten tot het generael of algemeen, soo veel te min salmen van 'tparticulier, of van 'tghene niet is, tot het generael moghen besluuten.

Catechismus.

⁵⁷Daerom ghelijck door een Mensche de zonde is ghecomen in de werelt, ende die doot door die sonde. Alsoo is de doot doorghegaen over alle Menschen, c ⁵⁸

⁵⁷2. Stuck. 3. Bewijs.

⁵⁸c Rom. 5. 12.

Antwoorde van N.

Hier pijnjt de Catechismus oock al te bewijsen dat alle Menschen zijn verdorven, en □ dat niet deur haer eyghen sonden, maer deur Adams zonde. Ende hier toe dwaelt hy in des Apostels woorden, die naecktelijck het teghendeel ende wederspel bevestigen. Want die houden dat de doot doorghegaen is over alle menschen, om dat sy alle gesondicht hadden. Dats wel op 't verste van des Catechismi woorden houdende om Adams zonde, buyten ons alder zonden. Want d'Apostel seydt plattelijcken daer tegen, om dat sy alle ghesondicht hadden. Dat en was dan niet om Adams zonde.

Boven die soo uytdrucht d'Apostel hier duydelijcken uyt die maniere, hoe ofte waer door die doot doorghegaen is over alle menschen, te weten: soo dat in Adam is geschiet; Hoe gheschiede dat in Adam? voorwaer niet deur nature of buyten sijn toedoē, maer buyten sijn nature ende principalijck door sijn eyghen werck of toedoen. Gheschiedet dan in Adam also, ende gheschiet het oock in ons alsoo 't in Adam geschiede (so d'Apostel hier naecktelijck uytdrukt) hoe can't geschieden in ons allen recht anders dan 't in Adam geschiede, te weten deur aengheboren nature buyten ons werck of toe doen. Machmē oock wat naeckters seggen dat teghen dese meyninghe des Catechismi is? Dese seydt dat sulcks in allen menschen comt, buyten heur doen; d'Apostel seydt, dat het comt om dat sy alle ghesondicht hadden, dats deur heur toedoen, vyer ende water zijn malcanderen niet meer teghen.

Wy waren (seytmen dan) alle in Adams lendenen als Adam sondichde, ende hebben daeromme oock in Adam altesamē selve gesondicht. Laet ons hooren hoe dat sluyt, wie niet en is, die en doet niet, wie niet en doet, die en misdoet noch en sondicht niet. Als Adam en Eva zondichdē, en waren wyluyden noch geen van allen; Dies en mochten wy doe oock geen van allen yet misdoen of zondighen.

Wilmen dan noch hier segghen dat wy doe ter tijt al waren, te wetē zaet in Adams lendenen. Dese dichtinge sal haer selfs maer noch te leelijcker beschamē. Want des menschen zaedt en is gheen mensche, ghelijck het zaedt van tarwe wel self tarwe is; het heeft reden, gedachte, noch wille, zonder het welcke gheen zonde en mach gheschieden. Dus en mochten wy als zaedt (niet als menschen) in Adams lendenen wesende, oock geensins zondighen.

Mochten wy daer in dan noch yet doen en zondighen (soomen invoert met Levi ende Abrahams lendenen) soo mochten wy daer inne mede soo wel als Levi, goet doen, &c.

Catechismus.

⁵⁹Ghelijck nu deur des eenighen zonde die verdoemenisse is ghecomen over alle menschen, alsoo is oock door des eenighen rechtvaerdicheydt die rechtvaerdichmakinge des levens ghecomen over alle menschen. Roma. 5. 18.

⁵⁹2. Stuck. 4. Bewijs

Antwoorde van N.

Vraghe ick hier of die ghenade ende salichmakinghe 't menschelijcke gheslacht in Christo onsen Heere wedervaren, cleynder is dan die zonde met hare condemnatie 'tmenschelijcke gheslachte door Adams zonde (soomen nu leert) opgecomen. Ick achte datmen my sal antwoorden, dat die ghenade ende justificatie Christi, boven die zonde en □ condemnatie Adams verde te boven gaet, so d'Apostel selve oock uytdruckt.

Vraghe ick oock of Adams zonde die verdoemenisse over alle menschē heeft gebracht sonder ons dadelijck mede sondighen, in't ghelooven van 't Serpents loghen. Ick meyne wel datmen my sal ter antwoorde geven, Ja.

Indien ick dan noch vrage over d'ander zijde of Christi rechtvaerdicheydt die instificatie des levens ghebracht heeft over alle menschen, niemandt over-al uytghenomen. Dan alleenelijcken over sommige menschen in't particulier; ick ben seker dat my gheantwoordt sal worden; dat sulcks niet gebracht en is over alle menschen in't generael, maer alleenelijck over sommige menschen in't particulier.

Hier openbaert hem dan eerst claerlijck dat die leere van dese Catechismo die ghenade ons in Christo wedervaren, ongelijck, cleynder ende smalder maeckt, dan Adams zonde met hare verdoemenisse den menschen door Adam op ghecomen. Ende moet daeromme houden (tot beter betooninghe toe) dat dese leere van de Catechismo openbaerlijck teghenseydt het ghetuygh der Goddelijcker Schrifturen, der menschen salicheydt, oock die hoochverdiende eere, die lof-waerdighe name, ende die rijcke genade ons Salichmakers Jesu Christi.

Boven desen soo yemandt noch vraecht of die rechtvaerdicheydt Christi die Justificatie des levens brengt, over dat cleyn hoopken sonder henluyder dadelijcke onderdanicheydt van zijnen worde. Immers sonder dat sy ghelooven die waerheydt Christi ende sijns Euangeliums. Ick en verwachte dan geen ander antwoorde, dan dat niemandt sonder te ghelooven deelachich mach werden die ghenade ende justificatie ons Heeren Jesu Christi.

Daer toont haer die genade Christi noch al mede veel smalder inde justificatie en □ dat noch over seer weynich menschen, dan Adams zonde in de verdoemenisse van allen menschen sonder yemanden uyt te sonderen.

Want na-dien Christus ghebedt den Euangelium of sijn woordt te ghelooven, so en mach niemant ghelooven, zonder met een self dadelijck Christo daer inne te ghehoorsamen: Nadien mede niemant en mach salich werden in Christo, ten zy dan dat hy selve gheloove: soo blijkt vast dat niemant zonder sijn dadelijcke ghehoorsaemheyte ende zonder te ghelooven, die ghenade Christi en mach deelachtich werden. 'Twelck die Catechismus recht contrarie leert inde verdoemenisse van Adam, die hy seydt over ons allen te comen, sonder onse dadelijcke onghehoorsaemheyte ende ongheloovicheydt.

Hier blijkt dan na de leere vande Catechismo, die rechtvaerdicheyde ende ghenade Christi van seer veel minder cracht tot onse rechtvaerdichmakinghe van Adams zonde ende verdoemenisse tot onse verdoemenisse, ende dat achte ick het platte tegendeel van 't ghene die gantsche Schrifture deur-gaens ghetuycht vande grootheyde der ghenaden Godts ons gheschiedt in onsen Heere Jesu Christo.

Wantmen nade leere vande Catechismo aldus sal moeten houden; Adams zonde was voor alle Menschen in 'tgenerael verdoemelijck. Maer Christi rechtvaerdicheyde is alleenlijck voor seer weynich Menschen in 't particulier tot rechtvaerdichmakinghe, ende Adams verdoemenisse zijn alle Menschen subject, zonder haer eyghen doen in 't zondighen, ende in 't niet ghelooven. Maer Christi rechvaerdichmakinge en ontfanght niemant sonder sijn eyghen doen in 't ghehoorsamen ende ghelooven.

Dese met meer andere grove vercleeninghen der glorien Christi, volghen noodtlijck uyt die opinie voorsz van dese Catechismo, sal dan oock een lief-hebber der glorien Christi alsulcken absurden, ongegronden en □ lachterlijcken opinie moghen ghelooven met goeder Conscientien? Ende dat noch plat teghen veel overvloedighe ende clare ghetuychenissen der Goddelijcker Schrifturen. Die tuycht crachtelijck: Dat God elck mensche sal *a* oordeelen na sijne wercken, die tuycht naecktelijck, dat elck sijn eygen *b* last sal draghen, ende die tuycht wel uydruckelijck teghen dese opinie van dese Catechismo, dat oock die Sone *c* des Vaders misdaet niet en dal draghen.

a Godt loont elck na sijn wercken.

⁶⁰ Die Sone des menschen sal met sijn Engelen comen inde glorien sijns Vaders, ende dan sal hy een yghelijck vergelden na sijne wercken. ⁶⁰Math. 16. 24.

⁶¹ Vande vrucht sijns Monts sal elck vervult worden met goeden, ende na de wercken sijnre handen sal elck vergolden werden. ⁶¹Prov. 12. 14.

⁶² Want ghy vergelt een yghelijck na sijne wercken.

⁶³ Ende ghy sult maken dat ghy een yghelijck sult gheven na alle zijne weggen, daerom sal ick, O Huys Israels, seydt die Heere God, een yghelijck na sijne werckē oordeelen. ⁶²Psal. 61. 13. ⁶³Eze. 18. 30.

b Elck sal sijn eyghen last draghen.

⁶⁴ Zijdy wijs so suldy't voor u selven wesen: maer zijdy een spotter ghy sult het quaet alleen draghen. ⁶⁴Pro. 9. 12.

⁶⁵ Een yghelijck beproeve sijn eygen werck, ende hy sal also maer alleenlijck in hemselven glorie hebben, ende niet in eenen anderen. ⁶⁵Gala. 6. 4.

⁶⁶ Want een yghelijck sal sijn last draghen.

⁶⁷ Die rechtvaerdicheyde des rechtvaerdighen sal op hem zijn: ende die onrechtvaerdicheyde des onrechtvaerdighen sal op hem zijn. ⁶⁶Gala. 6. 5. ⁶⁷Ezec. 18. 20.

Die Soon en sal des Vaders misdaet niet draghen.

⁶⁸ In die daghen sullense niet meer segghen, die Vaders hebben sure Druyven ghegeten, ende der Kinderen tanden sijn eggich gheworden, maer yeghelijck sal in sijn ongherechtigheyt sterven: alle Mensch, die een sure Druyve ghegheten sal hebben, diens tanden sullen eggich worden. ⁶⁸Jere. 31. 29. 30.

⁶⁹ Wat ist dat ghyluyden onder u inden lande Israel tot een spreekwoordt maeckt, die Vaders hebben suere Druyven ghegeten, en □ der kinderen tanden werden daer eggich af. ⁶⁹Eze. 18. 2.

⁷⁰ Soo waer als ick leve, spreeckt de Heere Godt, soo en suldy voort-aen dat spreekwoordt in Israel niet meer ghebruycken. ⁷⁰Eze. 18. 3.

⁷¹ Siet alle die zielen sijn mijns, alsoo des Vaders ziele mijn is, also is oock des Soons ziele mijn, die ziele die daer sondicht die sal sterven. ⁷¹4.

⁷² Indien hy (de Goddeloose) een Sone genereert, die alle sijne Vaders zonden, die hy ghedaen heeft ziende, vreest, ende dierghelijcken niet en doet, opten Berghen niet en eet, &c. ⁷³Maer in mijne gheboden wandelt, dese en sal niet sterven, *in sijne Vaders ongherechtigheyt*: maer hy sal het leven leenen. ⁷²14. ⁷³17.

⁷⁴ Soo seghdy dan, waerom en sal die Sone des Vaders ongherechtigheyt niet draghen: Daeromme, om dat de Sone billickheyt en □ gherechtigheyt, ende alle mijne geboden onderhouden heeft ende die ghedaen heeft, ende hy sal't leven leven. ⁷⁴Eze. 18. 19.

⁷⁵ Die ziele die daer ghesondicht heeft, die sal selve sterven, die Soon en sal des Vaders misdaet niet draghen. ⁷⁵20.

Daer is die clare negatijf met clare woorden teghen dit duyster dinck, daer af inde gantsche Bybel niet een uytghedruckte versekerheydt en mach werden bevonden; Salmen dan altijt duystere collectien uyt Menschen opinien boven die Goddelijcke Schrift verheffen ende hoogher achten?

Soo vele zy hier voor dese tijt gheseyt tot een proeve van dese leere, oordeele nu die een onpartydich oore heeft, of die sake niet nootelijck en vereyscht in een vrye, wettighe en □ stille controversie ter examen gestelt te worden; of ick ziende sulcken soeten; maer dootlijcken venijn den Jonckheydt inder Scholen van so veel Nederlandtsche Kercken propineren daer toe oock behoorde te swijghen; ende of die Magistraet in soodanighen periculosen gemeen Landsake met goeder conscientien daer toe mach dissimuleren, daermens zonder alle anxt van beroerte in tijts mach remedieren.

Eynde voor dese tijdt.